

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ОРГАНІЗАЦІЯ Й УПРАВЛІННЯ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИМ ПРОЦЕСОМ У
ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Частина 1

Мукачєво-2015

УДК 373.31(07)

ББК 74.2я73

О-64

Організація й управління навчально-виховним процесом у початковій школі : навчальний посібник, Ч.1 / уклад. В.І.Кобаль. – Мукачево : Вид-во МДУ, 2015. - 140 с.

ISBN 978-966-97506-1-7

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Мукачівського державного університету
(протокол № 16 від «02» липня 2015 р.)*

Рецензенти:

- **Черленяк І.І.** – доктор наук з державного управління, професор, ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

- **Марусинець М.М.** – доктор педагогічних наук, професор, Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова.

Навчальний посібник «Організація й управління навчально-виховним процесом у початковій школі (частина 1)» адресований для студентів напряму підготовки 6.010102. Початкова освіта. Містить теоретичний матеріал та блок практичних завдань для закріплення та самоперевірки, тестові завдань для підготовки до модульних контрольних робіт, які сприятимуть якісному засвоєнню змісту навчальної дисципліни, формуванню логічного мислення, фахових компетенцій, умінь брати участь у дискусіях на засадах толерантності.

ISBN 978-966-97506-1-7

©Кобаль В.І., 2015

© Мукачівський державний університет, 2015

ЗМІСТ

ВСТУП	4
НАУКОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИМ ПРОЦЕСОМ	6
1. Теоретичні засади управління процесом навчання	6
1. Процес навчання як об'єкт управління.....	6
2. Структура навчання як соціально-педагогічна система.....	11
3. Технології управління процесом навчання.....	12
4. Управлінська діяльність директора школи: дидактичний аспект.....	17
4.1. Схема дидактико-управлінської діяльності керівника навчального закладу, запропонована В. Бондарем.....	17
4.2. Функції управління процесом навчання.....	19
4.3. Організаційні форми дидактико-управлінської діяльності.....	23
2. Цілепокладання в управлінні процесом навчання	41
1. Суть поняття «цілепокладання». Класифікація цілей навчання.....	41
2. Технологія розробки цілей навчальної діяльності на рівні школи.....	46
3. Технологія побудови цілей навчання на уроці.....	48
3. Зміст освіти в навчальному закладі	60
1. Сучасні підходи до визначення поняття «зміст освіти»: історичний аспект.....	60
2. Реалізація змісту освіти в навчальному закладі.....	69
4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять	87
1. Суть поняття планування, планування навчального процесу. Планування діяльності заступника директора з навчально-виховної роботи.....	87
2. Планування й організація діяльності шкільних методичних об'єднань.....	96
3. Планування самоосвітньої діяльності.....	102
4. Методика складання розкладу занять.....	113
СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ	
1.1. Теоретичні засади управління процесом навчання.....	133
1.4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять.....	134
Список використаних джерел	136
Предметний покажчик	138

ВСТУП

Сучасна парадигма підготовки педагогічних працівників у вищій школі ґрунтується на гуманістичних засадах та компетентнісному підході до формування висококваліфікованого фахівця.

Серед комплексу компетентностей, які повинні бути сформовані у майбутнього вчителя початкових класів важливе місце, на нашу думку, належить організаційно-управлінським. Адже вчитель організовує навчально-виховний процес, реалізує спонукально-організаційну функцію щодо активізації пізнавальної діяльності учнів, виступає в ролі керівника (менеджера) учнівського колективу; повинен готувати учнів до самостійного життя в умовах ринкової економіки, бути готовими до прийняття відповідальних рішень та нести за них відповідальність тощо. Тому оволодіння вчителем дидактичним аспектом управління, який аналізують з позицій теорії пізнання й теорії діяльності, а також у рамках концепції, згідно з якою головною ланкою в структурі управлінської діяльності є навчально-виховний процес, а дидактичні знання й уміння виступають головним інструментом аналізу, регулювання, контролю, прийняття рішення, є важливим компонентом комплексного підходу до підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

Даний навчальний посібник складений відповідно до навчального плану напряму підготовки 6.010102. Початкова освіта та навчальної програми дисципліни «Організація й управління навчально-виховним процесом у школі». В його основу покладений теоретичний матеріал навчально-методичного посібника «Управління навчальною діяльністю» (Хлебніков Т.М.).

Кожна тема складається з теоретичного та практичного блоків, опрацювання і виконання яких повинні забезпечити свідоме та ґрунтовне засвоєння матеріалу, формування практичних професійних компетентностей.

Метою курсу є ознайомлення студентів з організацією, змістом, принципами, технологіями та методами управління навчально-виховним процесом в сучасній школі, яка реалізується через виконання низки завдань:

- сприяння в орієнтуванні студентів в особливостях управління та організації навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи I ступеня, ознайомленні з основними шкільними документами,
- ознайомлення з особливостями внутрішньшкільного керівництва і контролю за якістю навчально-виховного процесу;
- ознайомлення з найбільш значущими та перспективними сучасними педагогічними ідеями й теоріями організації та управлінні навчально-виховним процесом у загальноосвітній школі.

НАУКОВІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИМ ПРОЦЕСОМ

ТЕМА 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ НАВЧАННЯ

План

1. Процес навчання як об'єкт управління
2. Структура навчання як соціально-педагогічна система
3. Технології управління процесом навчання
4. Управлінська діяльність директора школи: дидактичний аспект
 - 4.4.Схема дидактико-управлінської діяльності керівника навчального закладу, запропонована В. Бондарем
 - 4.5.Функції управління процесом навчання
 - 4.6.Організаційні форми дидактико-управлінської діяльності

Основні поняття і терміни: процес навчання, система навчання, навчально-виховний процес, структура навчально-виховного процесу, структура навчання, дидактична система, принципи гуманізації, технологія управління, технологія управління процесом навчання, синергетика, синергетичний підхід, принципи відкритості, нелінійності, кооперації, стохастичності, а також принцип розвитку через флуктуації, ієрархічне управління, паритетне управління, латентне управління, система стійких характеристик процесу навчання, схема дидактико-управлінської діяльності керівника навчального закладу, гностичність, функції управління процесом навчання, організаційні форми управління.

Зміст

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

1.Процес навчання як об'єкт управління

Процес – сукупність послідовних дій для досягнення будь-якого результату.

Процес навчання – поняття, що відображає суттєві ознаки навчання і характеризує його модель (внутрішню будову).

Навчальний процес – поняття, що відображає узагальнені відмінності (час, конкретні умови) в протіканні навчання в різних типах освітніх установ.

Навчання можна визначити також як управління пізнавальною і практичною діяльністю учнів, внаслідок якої в них формуються певні знання, уміння і навички, розвиваються здібності (М. І. Сметанський).

Діяльність директора навчального закладу багатопланова. Але у ній чітко можна виділити два основних аспекти: адміністративно-

Тема 1. Теоретичні засади управління процесом навчання

організаторський, пов'язаний зі створенням умов ефективного функціонування закладу освіти, і педагогічний, який забезпечує ефективність управління навчально-виховним процесом.

Сучасна педагогічна теорія представляє педагогічний процес як динамічну систему, спеціально організовану, динамічну взаємодію педагога і тих, хто навчається, спрямовану на забезпечення їх навчання, виховання, розвиток. Слово «система» (від гр. *systema* — ціле, що складене з частин) означає цілісність, яка являє собою єдність закономірно розташованих і взаємопов'язаних частин.

Під системою в загальнонауковому значенні розуміють сукупність взаємодіючих між собою відносно елементарних структур або процесів, об'єднаних у ціле виконанням загальної функції, що не зводяться до функції її компонентів.

Суттєвими характеристиками системи є:

- наявність інтегральних якостей;
- наявність основних елементів, з яких складається система;
- наявність функціональних характеристик системи загалом та її окремих елементів;
- наявність комунікативних властивостей системи;
- історичність (зв'язок минулого, теперішнього й майбутнього в системі та її компонентах).

Згідно з існуючими класифікаціями, **система навчання** — це реальна (за походженням), соціальна (за субстанціональною ознакою), складна (за рівнем складності), відкрита (за характером взаємодії з навколишнім середовищем), динамічна (за ознакою мінливості), імовірна (за способом детермінації), цілеспрямована (за наявністю цілей), розвиваюча, самокерована система.

Системне бачення навчально-виховного процесу дозволяє чітко виділити складові компоненти, проаналізувати всю різноманітність зв'язків і відносин між ними, кваліфіковано управляти педагогічним процесом.

Розуміння того, що школа є складною відкритою системою і об'єктом управління, допомагає сконцентрувати увагу керівників загальноосвітнього навчального закладу, учителів, учнів на визначення цілей і способів досягнення результату, на створення умов належного функціонування педагогічного процесу, відбір змісту і використання різноманітних форм, методів і засобів навчально-виховної роботи. У цьому випадку управління педагогічною системою дозволяє зберегти її цілісність і одночасно змінювати, впливати на дію її окремих компонентів.

Навчально-виховний процес — це не механічне поєднання процесів виховання, навчання, розвитку, а нове якісне утворення, у якому всі складові процеси підпорядковані єдиній меті. Складна діалектика відносин усередині навчально-виховного процесу полягає у:

- єдності й самостійності процесів, що його утворюють;
- цілісності й супідрядності систем, що входять до нього;
- наявності загального та збереженні специфічного.

Специфіка процесів зумовлена їх **домінуючими функціями**. Домінуючою функцією процесу навчання є навчання, процесу виховання — виховання, процесу розвитку — розвиток. Проте кожен із названих процесів у цілісному навчально-виховному процесі виконує й супутні функції. Так, зокрема, виховання здійснює не лише виховну, а й розвивальну та освітню функції; навчання — виховну й розвивальну. Цей характер взаємозв'язків відбито на меті, завданнях, змісті, формах і методах органічно невіддільних процесів. Наприклад, у змісті навчання переважає формування наукових уявлень, засвоєння понять, законів, принципів, теорій, які згодом значно впливають на розвиток і вихованість особистості. У змісті виховання домінує формування переконань, норм, правил, ідеалів, ціннісних орієнтацій, установок, мотивів та ін., проте водночас формуються й уявлення, знання й уміння. Обидва процеси ведуть до головної мети - формування особистості, але кожен із них сприяє досягненню цієї мети властивими йому засобами.

Навчально-виховний процес є внутрішньо вмотивованим, цілісним феноменом, структурні компоненти якого перебувають у стійкій взаємодії і взаємозалежностях.

Яка ж його структура? Під час своєї діяльності педагог ставить перед собою мету. Для того щоб її досягти, він конкретизує свої дії, тобто визначає завдання; для реалізації завдань застосовує відповідні педагогічні засоби. Якщо при цьому достатньо враховано закономірні зв'язки й умови, то між педагогом та учнями виникає взаємна діяльність, педагог викликає й організовує активну діяльність учнів, спрямовану на засвоєння людського досвіду, домагається певного прогресу в індивідуальному розвитку відносно мети навчання, що потенційно виявлятиметься в результатах навчання.

До педагогічних засобів у широкому розумінні належать: зміст, що підлягає засвоєнню; методи й організаційні форми навчання, за допомогою яких педагог викликає активну діяльність учнів, встановлює взаємозв'язки, організовує процес.

Вивчаючи нашу дисципліну ми зосереджуємо увагу на

навчальному процесі.

Поняття «навчання» визначає явище, а поняття «процес навчання» пов'язане з розвитком навчання в часі й у просторі.

Структурні елементи навчання

Основними структурними елементами навчання як соціально-педагогічної системи виступають:

– **мета (ціль) навчання** (ЦН). «Мета навчання» — це ідеальна модель бажаного результату засвоєння змісту освіти, якого прагнуть у процесі спеціально організованої системи послідовної взаємодії тих, хто навчає, і тих, кого навчають. Ми розрізняємо пізнавальні (когнітивні) цілі навчання, цілі розвитку, цілі виховання в навчанні;

– **зміст освіти** (ЗО). Згідно з концепцією І. Я. Лернера, зміст освіти — це педагогічно адаптований соціальний досвід, що складається з чотирьох елементів (компонентів):

1) знання про світ і способи діяльності інтелектуального та практичного характеру, що вже відомі суспільству;

2) досвід відтворення способів діяльності репродуктивного характеру;

3) досвід відтворення способів творчої діяльності;

4) досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу;

– **методи навчання** (МН). Метод навчання розуміють як систему послідовної взаємодії тих, хто навчає, і тих, кого навчають, спрямованої на організацію засвоєння змісту освіти. Загальнопедагогічними функціями методів навчання є освітня, розвивальна, виховна, мотиваційна, контрольна-корекційна;

– **організаційні форми навчання** (ОФ). Організаційні форми навчання визначають як цілеспрямовано формований характер спілкування в процесі взаємодії вчителя й учнів, що відрізняються розподілом навчально-організаційних функцій, добором і послідовністю ланок навчальної роботи й режимом — почасовим і просторовим. Основна організаційна форма навчання в загальноосвітній школі — урок;

– **реальний результат** (РР). Реальний результат ми визначаємо як проміжний або кінцевий, завершений стан системи або її продукту. Під реальним результатом навчання ми розуміємо об'єктивно фіксовані кількісні та якісні зміни особистості учня відносно його початкового стану, що сталися внаслідок засвоєння ним у процесі пізнавальної та практичної діяльності накопиченого соціального досвіду (змісту освіти).

Навчання як соціально-педагогічна система задається *принципами навчання*; йому притаманні визначені *закономірності*.

Тема 1. Теоретичні засади управління процесом навчання

Оскільки навчально-виховний процес не є спонтанним явищем, то він підпорядкований певним об'єктивно існуючим, постійним і необхідним внутрішнім взаємозв'язкам і взаємозалежностям, тобто закономірностям.

Закономірності педагогічного процесу - об'єктивні, стійкі й істотні зв'язки, які зумовлюють ефективність навчання, виховання, розвитку особистості дитини. Вони відображають стійкі залежності між усіма елементами педагогічного процесу: діяльністю педагога, діяльністю вихованця, об'єктом засвоєння (змістом навчання), виховними, розвивальними впливами. До найважливіших закономірностей навчального (педагогічного) процесу належать:

1. *Органічна єдність навчання, виховання, розвитку.* Успішне функціонування кожного із цих компонентів є передумовою ефективності інших: навчання спрямоване на вирішення завдань виховання і розвитку; виховання сприяє розвитку і навчанню; розвиток створює сприятливі передумови для навчання та виховання і є їх результатом.

2. *Змістова, організаційна та операційно-технологічна цілісність.* Змістова цілісність педагогічного процесу забезпечується відображенням у меті й змісті освіти досвіду людства, у взаємозв'язку знань (у тому числі про способи дій), умінь і навичок досвіду творчої діяльності, досвіду емоційно-ціннісного ставлення до світу. Організаційна цілісність педагогічного процесу є наслідком єдності процесів освоєння, організації змісту освіти і матеріальної бази; ділової взаємодії педагогів і вихованців щодо змісту освіти і в міжособистісному спілкуванні; самоосвіти та самовиховання. Операційно-технологічна цілісність виявляється у внутрішній цілісності процесів освоєння, організації змісту освіти і матеріальної бази, ділової взаємодії педагога і вихованців, освіти і самоосвіти.

3. *Динамічність.* Масштабність усіх наступних змін залежить від змін на попередньому етапі. Взаємодія між педагогами і вихованцями вибудовується за «ступеневим» принципом: чим вищі проміжні досягнення, тим вагоміший кінцевий результат.

4. *Залежність досягнутого рівня розвитку особистості від спадковості, навчально-розвивального середовища, включення у навчально-виховну діяльність, ефективності засобів педагогічного впливу.*

5. *Єдність внутрішніх мотивів і зовнішніх, у тому числі педагогічних стимулів.*

6. *Взаємозв'язок чуттєвого, логічного і практичного.* Ефективність його залежить від якості сприймання, логічного осмислення, практичного використання знань і вмінь.

Ефективність реалізації закономірностей педагогічного процесу залежить від гармонійної єдності його об'єктивних і суб'єктивних чинників, передусім від усвідомлення педагогом своєї місії, уміння організувати продуктивну взаємодію з дітьми, максимально задіяти особистісний потенціал кожного з них, постійного прагнення підняти цю взаємодію на вищий рівень.

Ефективність навчального процесу залежить і від того, наскільки успішно є реалізація таких його **принципів**: цілісність підходу до виховання; неперервність виховання; цілеспрямованість у вихованні; інтеграція та диференціація спільної діяльності педагогів і вихованців; природовідповідність; культуровідповідність; виховання в діяльності; єдність та адекватність управління і самоуправління; оптимізація (відповідність методів і прийомів діяльності меті й змісту педагогічного процесу, реальній психологічній ситуації); єдність вимог і поваги до особистості дитини.

Особливе значення має цілісність педагогічного процесу — єдність мети, змісту, методів виховання і навчання, виховання і самовиховання, процесів, етапів та дій.

2. Структура навчання як соціально-педагогічна система

Під **структурою** (лат.*structūra*- взаєморозміщення та певний взаємозв'язок складових частин цілого, внутрішня будова) розуміють відносно стійку схему («інваріант схеми») функціональних зв'язків і логічних відношень між елементами, що утворюють єдине системне ціле. Відповідно **під структурою навчання** слід розуміти інваріант схеми функціональних зв'язків і логічних відношень між елементами (компонентами) навчання як соціально-педагогічної системи.

Складові компоненти процесу навчання: цільовий, стимулююче-мотиваційний, змістовий, операційно-дійовий (форми, методи), контрольно-регульовальний, оцінювальний-результативний. Ці компоненти характеризують завершений цикл взаємодії вчителя й учнів (від постановки цілей до досягнення результатів навчання).

1) **Цільовий компонент** — усвідомлення педагогом і прийняття учнями цілі і завдань теми, розділу, навчального предмету. Цілі і завдання визначаються на основі вимог навчальної програми, урахування особливостей учнів класу.

2) **Стимулююче-мотиваційний компонент** — використання системи прийомів із стимулювання в дітей зацікавленості, потреби у

вирішенні поставлених перед ними навчальних завдань. Стимулювання повинно породжувати внутрішній процес виникнення в учнів позитивних мотивів учіння. Мотивація в навчанні виявляється на всіх етапах.

3) *Змістовий компонент* – визначається навчальною програмою і підручниками. Зміст конкретизується вчителем з урахуванням поставлених завдань, специфіки виробничого й соціального оточення, навчальних можливостей учнів.

4) *Операційно-дійовий компонент* відображає процесуальну суть навчання і реалізується за допомогою оптимальних методів, засобів і форм організації викладання й учіння.

5) *Контрольно-регулювальний компонент* передбачає одночасний контроль викладача за ходом вирішення поставлених завдань і самоконтроль учнів за правильністю виконання навчальних операцій, точністю відповідей. Контроль здійснюється за допомогою усних, письмових, лабораторних та інших практичних робіт, заліків й екзаменів, опитування.

6) *Оцінювально-результативний компонент* передбачає оцінку педагогами і самооцінку учнями досягнутих в процесі навчання результатів, встановлення відповідності їх навчально-виховним завданням, знаходження причин тих чи інших прогалин в знаннях учнів.

Всі компоненти навчального процесу взаємопов'язані. Мета потребує конкретизації у завданнях, вона визначає зміст; ціль і зміст потребують певних методів, засобів і форм стимулювання й організації.

3. Технології управління процесом навчання

Щодо терміну «управлінська технологія», то він спочатку здебільшого з'являється у 1980-ті роки у Радянському Союзі і застосовувався переважно соціологами. Зокрема, у тлумачному словнику з соціальних технологій надано такий опис управлінської технології: «Управлінська технологія є одним із проявів соціальних технологій, що безпосередньо відображає управлінські процеси, її сутність полягає в системному поєднанні наукового знання, управлінських потреб та інтересів суспільства, цілей і функцій державного управління, можливостей і елементів управлінської діяльності. Вона поділяється на послідовно взаємопов'язані процедури й операції, метою яких є досягнення високої результативності та ефективності»¹.

¹Толковый словарь по социальным технологиям. 500 терминов. — М., 1994. — С. 220.

З переходом до ринкових відносин змінюється і сфера використання терміну «управлінська технологія», який перестав відноситися суто до державного управління і починає використовуватися фахівцями і науковцями з менеджменту.

На початку ХХІ століття термін «управлінська технологія» визначається як «регламент виконання процесу управління, який обумовлює порядок прийняття управлінських рішень і визначає найефективніші методи та інструменти їх впровадження на практиці»².

Дослідники І. Гришина, М. Дарманський, Д. Дзвінчук, Г. Єльнікова, В. Пікельна та інші розглядають **управління в освіті** як **вид соціального управління**, який має певні особливості порівняно з управлінням в інших соціальних сферах. На думку І. Гришиної, найсуттєвішою з них, є унікальність, неповторність і одночасно складність місії освітніх установ, яка полягає у вихованні, навчанні та розвитку молодого покоління. Тому, управління навчальною діяльністю в загальноосвітньому навчальному закладі як складною, динамічною, імовірною системою, змішаною за своєю природою, є досить складним і динамічним процесом, що змінюється залежно від конкретної ситуації. При цьому однією з основних ознак є залежність розвитку школи від зовнішніх і внутрішніх факторів. Саме ця обставина пояснює необхідність одночасного використання на різних ділянках і станах діяльності об'єкта як жорсткого, так і гнучкого управління. Метою управління навчальною діяльністю в школі є її розвиток, переведення на новий якісний рівень, що забезпечить формування особистості, яка відповідає потребам суспільства.

Науково обґрунтована, раціонально організована й оптимально оснащена діяльність керівника освітньої установи, що характеризують суворо визначеною послідовністю способів (методів), операцій, які дозволяють одержувати стійкий (повторюваний за аналогічних умов) запланований результат із найменшими витратами сил, засобів, часу називають **технологією управління**.

Певні аспекти реалізації технологічного підходу в управлінні навчальним закладом розглядаються у працях Ю. Бабанського, Л. Даниленко, А. Єрмоли, Ю. Конаржевського, В. Лунячека, О. Любарської, І. Підласого, В. Пікельної, М. Поташника, П. Третьякова та інших. Ними розкрито специфіку процесів розробки й реалізації окремих технологій управління закладами освіти

²Іщенко М.П., Руденко І.І. Людинознавча компетентність керівника, менеджера, спеціаліста / М.П.Іщенко, І.І.Руденко. – Черкаси : Відлуння – Плюс, 2003. – 200с.

(А. Єрмола, О. Любарська, І. Підласий, П. Третяков та інші), здійснено обґрунтування компонентів технології освітнього менеджменту в контексті теорії оптимізації педагогічного процесу (Ю. Бабанський, М. Поташник та інші), розглянуто питання використання інформаційно-комунікаційних технологій в управлінні освітою (А. Єрмола, В. Лунячек та інші), охарактеризовано суть та етапи конструювання технологій управління в навчальних закладах (Л. Даниленко, Ю. Конаржевський, В. Пікельна та інші) тощо.

Науково обґрунтована, цілеспрямована взаємодія адміністрації школи з іншими суб'єктами навчально-виховного процесу, орієнтованого на досягнення мети – це **технологія управління процесом навчання**.

Класифікація технологій є умовною, оскільки в досвіді шкіл найчастіше зустрічаємо змішаний стиль управління з перевагою тих чи інших характеристик, а отже, управлінська діяльність у кожному випадку буде відрізнятися своєю специфікою, власним технічним підходом.

Оскільки технологія – це сукупність методів, засобів реалізації людьми конкретного складного процесу шляхом поділу його на систему послідовних взаємопов'язаних процедур і операцій, які виконуються більш або менш однозначно і мають на меті досягнення високої ефективності певного виду діяльності, то і управлінських технологіях виділяють певні етапи їх реалізації. Єдиного підходу щодо визначення основних їх етапів не визначено. Тому різні автори виділяють різні назви етапів, але при цьому всі дотримуються принципів цілісності, системності, логічності, наступності, доцільності, ефективності (завдання 3.2 практичного блоку).

Управлінська діяльність в організації процесу навчання може бути представлена у вигляді технологічного ланцюжка (рис. 3.1).

Учитель у школі здійснює різні види діяльності:

- навчання, позаурочна діяльність;
- методична робота;
- робота з документацією;
- робота щодо забезпечення управління процесом навчання (УПН);

- забезпечення дидактичним, наочним, методичним матеріалом тощо.

Тому директор та його заступники організують діяльність і власне вчителя, і групи вчителів (методичних об'єднань, творчих груп тощо), і педагогічного колективу загалом, вибираючи **рівень управління**.

Тема 1. Теоретичні засади управління процесом навчання

Ієрархічне управління - через наказ, розпорядження, вимогу, установлення режимів і обмежень, що впливають з основних шкільних документів.

Паритетне управління - припускає демократичну, рівну для всіх, зацікавлену участь у житті й діяльності навчального закладу, у ході якої немає керуючих і підлеглих, а є спільна діяльність, що дозволяє погодити уявлення, виробити прийнятні для всіх учасників цінності, орієнтована на використання особистих інтересів і якостей у загальній справі, саме в ході паритетної взаємодії розкриваються приховані здібності вчителя, відбувається взаємонавчання.

Рис. 3.1 – Технологічний ланцюжок управлінської діяльності з організації процесу навчання

Латентне управління має характер надання вчителю віяла інформації (можливостей) ззовні або занурення вчителя в таке середовище, де волею-неволею він, щоб знайти рішення, вихід із ситуації, буде змушений шукати, розв'язувати виникаючі проблеми -

Тема 1. Теоретичні засади управління процесом навчання

рухатися шляхом самостійного прийняття того, що зацікавило, для вибору необхідного, коли сам процес вибору непомітний і не можна з упевненістю сказати, коли саме й яка фраза, яка думка виявилися пусковим механізмом для самоосвіти, саморозвитку педагога. Наштовхнути вчителя на ідею, стимулювати вчительський пошук, стежити за рівнем мотивації, домагатися, щоб мотив постійно звучав у душі вчителя, - у цьому зміст латентного управління. Якщо розглядати цей спосіб управління з практичної точки зору, то стає очевидним таке:

- необхідна розмаїтість джерел інформації;
- необхідна розмаїтість власне інформації, у тому числі варіантів і точок зору;
- необхідно навчитися так подавати інформацію, щоб не залишати людей байдужими;
- необхідно створювати такі умови, таку ситуацію, за якої вчитель вироблятиме свій погляд, свою думку.

Важливим завданням адміністрації сучасної школи є перехід від монологічної форми взаємодії до діалогу, до колективного пошуку рішень, до створення умов і захисту права кожного учасника освітнього процесу на вибір, включення педагогів у найбільш привабливу для них діяльність.

Завдання сучасної школи — не тільки озброїти учнів знаннями та способами діяльності, але й забезпечити розвиток їхнього творчого потенціалу в процесі навчання. Тому діяльність учителя має включати підбір інформації та складання завдань, які забезпечують диференціацію навчання й поступовий перехід учнів на більш високий рівень навчання на основі розвитку творчих засад особистості, а керівник закладу має проконтролювати роботу вчителя та надати йому необхідну допомогу.

Діяльність учителя забезпечує управління процесом засвоєння знань, умінь, навичок і розвитку учнів, формування їх компетентностей. Характеристику цієї діяльності можна визначити як **керіваність**.

Процес навчання характеризується такими якостями, як **комунікативність, оперативність, розподіл**.

Взаємодія вчителя й учнів неможлива без налагодження контакту на основі вивчення індивідуальних особливостей школярів.

У процесі навчання виникає необхідність, у разі зміни умов (у порівнянні із запланованими), корекції навчальної діяльності для досягнення поставленої мети. Цю швидку реакцію на зміну умов характеризують такою якістю, як **оперативність**.

Спільна діяльність учителя й учнів має колективний характер, що потребує вміння розподіляти увагу в процесі одночасної взаємодії з декількома об'єктами. У навчальній діяльності це - установлення постійного контакту з декількома групами учнів, що працюють за різнорівневими завданнями, уміння сприймати та фіксувати інформацію, що надходить одночасно з різних джерел. Цю специфічну діяльність можна охарактеризувати як *розподіл*.

Комунікативність, оперативність, розподіл і керованість характеризують навчальну діяльність на всіх етапах процесу навчання. Сформованість цих якостей є необхідною умовою навчання загалом.

Усі перелічені якості навчання складають систему стійких характеристик цього процесу. Вони виділені не тільки на основі функціональної структури навчальної діяльності, але й підтверджені загальними закономірностями, які є в будь-якому навчанні.

4.Управлінська діяльність директора школи: дидактичний аспект

4.1.Схема дидактико-управлінської діяльності керівника навчального закладу, запропонована В. Бондарем³

Оскільки діяльність директора школи вимагає знання теорії управління і теорії навчання, необхідно забезпечити їх оптимальну взаємодію і взаємопроникнення, тобто необхідно забезпечити формування дидактико-методичних компетентностей, як здатність професійно застосовувати знання педагогіки і психології в конкретній роботі з учнями і вчителями.

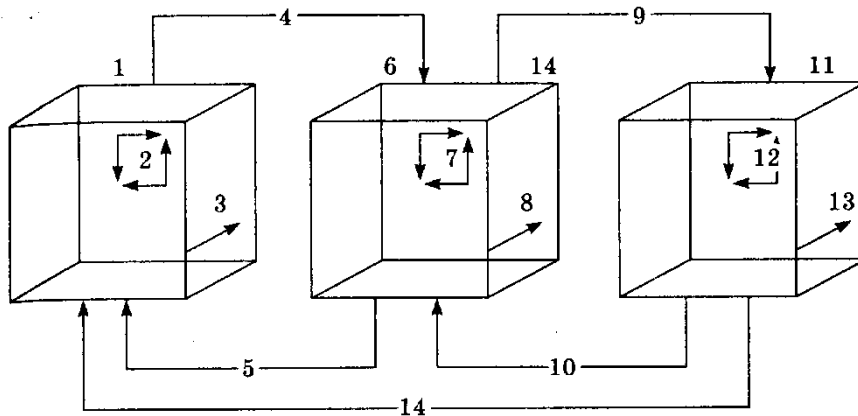
Вивчення й удосконалювання зв'язків між суб'єктами та об'єктами управління з позиції теорії управління і теорії систем призводить до механічного перенесення загальних положень у практику управління школою взагалі та процесом навчання зокрема. Щоб цього не трапилося, необхідно «сітку комунікативних зв'язків» у системі шкільного адміністрування «вчитель - учень» наповнити змістом, формами, методами навчання й у такий спосіб позбутися формалізму в УПН.

Продуктивним є розгляд структури діяльності директора школи як окремих блоків: управлінський, педагогічний, комунікативний, дослідницький, гностичний.

Розглянемо схему дидактико-управлінської діяльності керівника навчального закладу, запропоновану В. Бондарем (рис. 4.1.1)⁴.

³Бондар В.І. Управлінська діяльність директора школи: дидактичний аспект / В.І.Бондар. – К., 1987. – 156 с.

⁴Хлебніков Т.М.Управління навчальною діяльністю : навчально-методичний посібник / Т.М.Хлебнікова. – Х. : Вид. група «Основа», 2013. – 224 с.

1. Адміністрація школи.
2. Дидактико-управлінські знання.
3. Ефективність розвитку адміністрації школи.
4. Управлінський вплив.
5. Інформація про ефективність управлінського впливу.
6. Учитель.
7. Компетентність учителя.
8. Ефективність розвитку вчителя.
9. Педагогічний вплив «учитель - учень».
10. Інформація про ефективність педагогічного впливу.
11. Учні.
12. Компетентність учня.
13. Ефективність просування учнів.
14. Інформація про ефективність опосередкованого впливу.

Рис. 4.1.1 - Схема дидактико-управлінської діяльності директора школи (за В. Бондарем)

Директор, учитель, учень пов'язані між собою інформаційними каналами (4, 9 — прямі, 5, 10, 14 — зворотні канали зв'язку).

Керуюча підсистема формує командну інформацію, направляє її вчителю, а ефективність впливу визначає за результатами функціонування об'єктів управління.

За каналом зворотного зв'язку 5 надходить інформація про хід виконання вчителем навчальних програм (12) і стан знань та вмінь учителя (7).

Порівнюючи вихідний і дійсний рівні, визначають ступінь педагогічної компетентності — ефективність розвитку вчителя (8).

За каналами зворотного зв'язку 10 — дані поточної та підсумкової успішності (контроль з боку вчителя) — і 14 — дані директорського контролю за якістю знань, умінь — можна судити про рівень педагогічного (9) й управлінського (4) впливів і визначити рівні навченості й розвитку учнів (13).

В. Бондар зазначає, що в дидактико-управлінській діяльності виникають *суперечності*:

– не завжди управлінський вплив (4) збігається з педагогічним (9);

– не завжди рівень знань і методики навчання (7) виявляють у педагогічній майстерності вчителя (8) і якості знань учнів (13).

Гностичність у діяльності директора школи і його заступників виявляють у посиленні дослідницької спрямованості, що включає конкретизацію мети, вибір об'єкта вивчення, вибір оптимальних засобів досягнення мети, способів і параметрів попередньої оцінки результатів. Отриману інформацію від окремих сторін процесу навчання варто проаналізувати. *Комунікативний аспект* — це професійне спілкування з учнями й організація співробітництва між учителями.

Діагностико-технологічний підхід до дидактико-управлінської діяльності виявляють у постановці дидактичних проблем, що впливають із суперечностей у навчально-виховному процесі.

Таким чином, управління навчально-виховним процесом — це складна система, яка передбачає управління процесом викладання й управління діяльністю педагогічного колективу щодо організації процесу навчання.

4.2. Функції управління процесом навчання

У педагогіці поняття «функція» трактується досить широко. Воно означає специфічну діяльність, призначення. З точки зору Т.Шамової і Т.Давиденко, функція – це роль одного з елементів соціальної системи відносно іншого компонента чи системи в цілому⁵.

З 80-тих рр. ХХ ст. зміст функцій стосовно конкретних об'єктів управління остаточно не сформувався, термін «функція» вживався в різних значеннях. Функцію визначали як дію, роль, властивість, значення, компетенцію, обов'язок, завдання, залежність одного від іншого.

Поняття управлінської функції стосовно суб'єкта управління та його конкретних дій розкрив В.Афанасьєв. Це визначення функції будемо використовувати за основу. Він називає управлінські функції функціями-завданнями: «У функціях-завданнях йдеться про управління тим чи іншим суб'єктом певними об'єктами – галузями

⁵Шамова Т.И., Давыденко Т.М. Управление образовательным творчеством в адаптивной школе / Т.И.Шамова, Т.М.Давыденко. - М., 2001. – С.60.

суспільного життя»⁶.

Порівняння функцій управління в українській і зарубіжній науці дозволяє, з урахуванням сучасних умов, виділити такі підстави для визначення нового функціонального складу: **системну**, що розглядає будь-яку організацію як сукупність взаємопов'язаних елементів, які взаємодіють та орієнтовані на досягнення конкретної мети в умовах стійкого середовища; **процесну**, що аналізує її як безперервну систему взаємодій управлінських функцій; **інформаційну**, що передбачає забезпечення керівників і виконавців (учителів) інформацією для прийняття управлінського рішення на рівні освітніх установ і класу; **комунікаційну**, що забезпечує систему встановлення взаємодії для обміну інформацією між двома чи більше людьми: учителем і учнем, учителем і керівником тощо; **координаційну**, що розкриває систему встановлення зв'язку та взаємодії елементів різних рівнів відповідно до їхніх повноважень; **мотиваційну**, що стимулює процес спонукання себе й інших (учителя й учнів, керівників педагогічного колективу) до діяльності для досягнення поставленої мети й одержання бажаних результатів.

Ці підстави є достатніми для визначення складу та змісту **функцій управління процесом навчання**. До них зокрема належать такі:

– **інформаційно-аналітична**. Ця функція дозволяє на підставі вивчення діяльності кожного навчального підрозділу (класу, групи класів та учнів) проаналізувати результати навчальної діяльності, фактичний стан справ та обґрунтувати доцільність і ефективність використовуваних прийомів, виявити позитивні та негативні фактори та визначити тенденції в розвитку процесу навчання й особистості того, хто навчається. В умовах особистісно-орієнтованої освіти учителю, керівнику освітніх установ важливо в аналізі та самоаналізі виявити систему підготовки вчителя й учнів до уроків, роль учителя в особистісному розвитку учнів; у постановці завдань, їхньому зв'язку із завданнями освітньої галузі, предмету, теми; рівень використання діагностичних даних особистісного розвитку учнів у процесі визначення змісту та способів діяльності учнів на уроці; вміння диференційовано організувати роботу учнів різного рівня готовності до навчання⁷. Аналізуючи урок, важливо визначити науково-теоретичний рівень матеріалу, що вивчається, зміст пізнавальної та практичної діяльності учнів, систему організації їхньої самостійної,

⁶Афанасьев В.Г. Социальная информация и управление обществом / В.Г.Афанасьев. - М., 1975. – С.78.

⁷Аузіна М.О. Інноваційні процеси в освіті. – Львів: ЛБІ НБУ, 2003. – С.37.

творчої роботи, результативність дослідження використання нових технологій тощо;

– **мотиваційно-цільова**, яка спонукає учнів до осмислення мети та способів її досягнення шляхом декомпозиції на конкретні завдання засвоєння навчального матеріалу й процедур навчально-пізнавальної діяльності, які забезпечують більш осмислене й глибоке вивчення навчальної дисципліни, що викладається. Основне завдання мотиваційно-цільової функції за особистісно-орієнтованого підходу в управлінні процедурою навчально-пізнавальної діяльності полягає в тому, щоб усі учасники педагогічного процесу чітко виконували роботу згідно з делегованими завданнями, обов'язками та планом, а також відповідно до потреб у досягненні власної та колективної мети в конкретній освітній ситуації⁸;

– **планово-прогностична**, спрямована на розробку та реалізацію конкретної програми, державних освітніх стандартів, оптимальної конструкції модулів управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів, що забезпечує осмислення учнями змісту навчального матеріалу, його значущості в пізнанні закономірностей розвитку суспільства;

– **організаційно-виконавча**, яка не залежить від підстав класифікації, об'єктивно належить до циклу управління й несе в собі основний потенціал соціальної зміни освітнього процесу, організації діяльності вчителя й учня у класі. Т.Шамова вважає за можливе визначати організаційні стосунки як зв'язки між людьми, вчителем і учнем, які виникають через розподіл повноважень і закріплення за ними функцій в їх спільній діяльності⁹. Організаційні стосунки існують об'єктивно та відображають процеси розподілу та кооперації праці;

– **контрольно-діагностична**, яка в умовах підвищення самостійності та делегування багатьох прав і повноважень самим освітнім установам набуває особливого смислу та призначення для стимулювання діяльності вчителя як організатора навчально-пізнавальної діяльності. У нових умовах зросла роль діагностики, самоаналізу, самоконтролю, самооцінки.

Діагностика – це з'ясування всіх обставин перебігу дидактичного процесу, точніше визначення його результатів. Без діагностики неможливі ефективне управління дидактичним процесом у класі, досягнення оптимальних для наявних умов результатів. У

⁸Управління навчальним закладом / О.І. Мармаза та ін. – Х. : Ранок, 2003. – С.131.

⁹Шамова Т.И. Исследовательский поход в управлении школой / Т.И.Шамова // Педагогика. -1984.- №9. - С.49.

діагностику вкладається більш широкий і глибокий смисл, ніж у традиційну перевірку знань і вмінь учнів. Метою дидактичного діагностування є своєчасне виявлення, оцінювання й аналіз перебігу навчального процесу у зв'язку з його продуктивністю.

Діагностування як функція управління розглядає результати у зв'язку зі шляхами, способами їх досягнення, виявляє тенденції, динаміку формування продуктів навчання. Діагностування містить: контроль; перевірку й оцінювання; накопичення статистичних даних, їх аналіз; виявлення динаміки, тенденцій; прогнозування процесу навчання, підвищення його якості. Контролювання, оцінювання знань, умінь учнів включаються до діагностування, як необхідні складники, – є компонентами педагогічного менеджменту¹⁰.

Перехід освітніх установ до режиму розвитку, до самоосвіти, оцінка діяльності мають стати предметом турботи самої освітньої установи, частиною її професійної діяльності. Конкретизація ролі вчителя в організації навчально-пізнавальної діяльності учнів є яскравим свідченням цих своєчасних перетворень, за якими приховуються резерви підвищення якості навчання. Використання результатів педагогічної діагностики на основі моніторингу, інформаційно-аналітичної діяльності у практиці роботи вчителів допомагає розглядати навчальний процес крізь призму педагогічного аналізу причин одержаних даних, чітко бачити фактори, які стримують позитивні напрями в навчальній роботі кожного учня, допомагає продумувати напрями індивідуальної педагогічної підтримки учнів і забезпечує успіх у спільній діяльності учителя й учня;

- **регулятивно-корекційна.** Ця функція управління, якщо вона напряму пов'язана з навчальною та виховною діяльністю на уроці, то вона більше до снаги вчителю, оскільки він порівняно з іншими членами педагогічного колективу, спостерігає, оцінює результати навчального процесу, і, головне, навчає учнів процедури навчально-пізнавальної діяльності. Він бачить у роботі учнів успіхи та труднощі за кількісними показниками, які зберігаються в інформаційних банках загальношкільних даних за результатами навчальних чвертей року, реальні прогалини не лише в окремих галузях знань, але й у кожному розділі навчальної теми, відслідковуючи, фіксуючи їх, аналізуючи та виявляючи причини, продумує оперативні заходи педагогічної допомоги та підтримки для регулювання ситуацій, які склалися в процесі навчання, викликають відхилення від очікуваних і

¹⁰Федоров В.Д. Менеджмент закладу освіти, менеджер закладу освіти: психологічні засади / В.Д.Федоров. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2004. – С.53.

прогнозованих результатів.

4.3. Організаційні форми дидактико-управлінської діяльності

Під організаційними формами управління науковці (Є. Березняк, Г. Горська, В. Бондар, Ю. Конаржевський, Т. Шамова, Н. Шубін та інші) розуміють не тільки зовнішнє вираження узгодженої діяльності суб'єкта й об'єктів управління, але й цільову, змістовну та операційно-процесуальну сутність цієї діяльності.

Організаційні форми управління класифікуються за такими ознаками:

- за метою діяльності:

- *діагностична форма* (передбачає педагогічне діагностування діяльності вчителів з метою визначення ступеня відповідності сучасним вимогам і розробки рекомендацій щодо її оптимізації);

- *коригуюча форма* (передбачає оперативне внесення змін у структуру діяльності вчителя);

- *регулююча форма* (передбачає узгодження дій усіх управлінських ранок, внесення відповідних змін у плани, графіки та інші документи);

- за змістом діяльності:

- *тематична форма* (передбачає вивчення стану викладання окремих предметів. Як правило, тематично аналізують діяльність одного вчителя);

- *проблемна форма* (передбачає вивчення діяльності вчителів школи або окремих методичних об'єднань, або групи вчителів, які працюють на певній паралелі з певного питання, наприклад, формування системи якості знань учнів);

- *фронтальна форма* (передбачає глибокий і всебічний аналіз діяльності педагогічного колективу, дозволяє вивчити діяльність як одного вчителя, так і групи та колективу загалом);

- за об'єктами діяльності:

- *персональна форма* (передбачає вивчення роботи окремого вчителя та надання йому допомоги);

- *класно-предметна форма* (передбачає вивчення навчально-виховної роботи групи вчителів з учнями одного класу);

- *предметно-групова форма* (передбачає вивчення навчально-виховної роботи групи вчителів, об'єднаних одним навчальним предметом);

Тема 1. Теоретичні засади управління процесом навчання

- *класно-групова форма* (дозволяє аналізувати матеріали вивчення певного питання, охоплюючи учнів різних вікових груп, наприклад, один клас із паралелі);

- *загальношкільна форма* (використовують під час вивчення підсумків навчального року: якість підготовки випускників, стан успішності та якість знань);

- за об'ємом діяльності:

- *повна форма* (передбачає багатоаспектний підхід до вивчення навчально-виховного процесу);

- *коротка форма* (передбачає вивчення й оцінку діяльності вчителя щодо виконання плану уроку та визначається ступенем досягнення мети й завдань уроку);

- *комплексна форма* (передбачає вивчення й одночасний аналіз дидактичних, психологічних, методичних та інших основ навчально-виховного процесу);

- *аспектна форма* (використовують для глибокого вивчення певної сторони навчально-виховного процесу та прийняття розгорнутого рішення);

- за інтенсивністю діяльності:

- *епізодична форма* (пов'язана з констатацією фактів під час разового контролю за роботою вчителя);

- *вибіркова форма* (керівники шкіл за заявками вчителів складають графік відвідування тих навчальних занять, аналіз яких допоможе глибоко розібратись у стані функціонування певного явища, процесу);

- *цілісна форма* (передбачає вивчення стану роботи вчителів над певною темою, розділом, системи роботи методичного об'єднання вчителів, вихователів групи продовженого дня, класних керівників).

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК

2.1. На рис. 2.1.1 подано схему структури навчання як соціально-педагогічної системи.

Завдання: підготуйте коментар схеми з метою розкриття її суті.

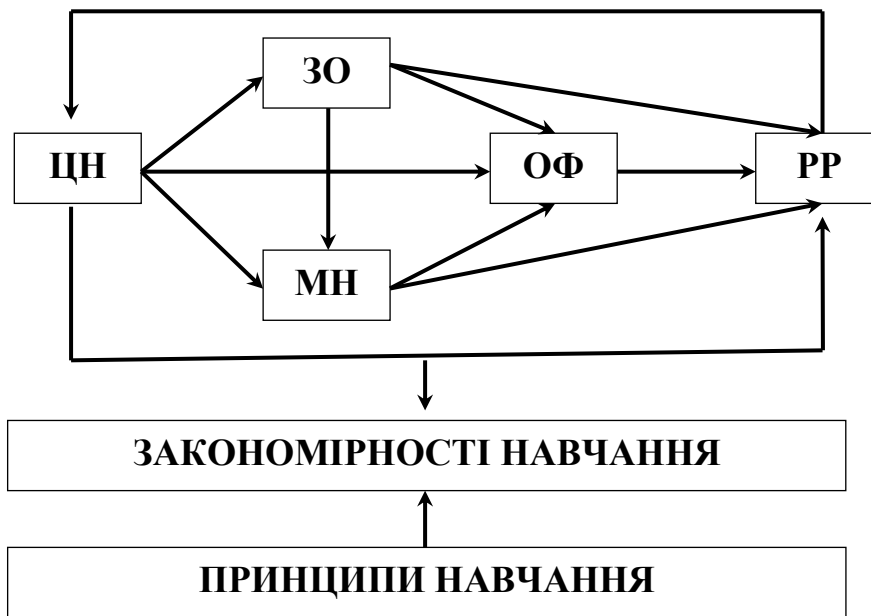

Рис. 2.1.1 – Структура навчання¹¹

2.2. Доктором педагогічних наук, професором А. І. Кочетовим розроблено модель дидактичної системи (табл. 2.1.1), яку директор школи, заступник директора з навчально-виховної роботи можуть використовувати у своїй управлінській діяльності.

Завдання: проаналізувавши таблицю, визначте внутрішній (розвиток особистості) і зовнішні (зміст, форми, методи, засоби) боки навчання, як компоненти дидактичної системи.

Таблиця 2.1.1

Модель дидактичної системи (за А.І.Кочетовим)

Дидактичні засоби навчання	Дидактична стратегія	Методика навчання
Технічні засоби Навчально-методичні комплекси Обладнання й	Спрямованість навчання на духовні цінності цивілізації та культуру народу	Оптимальна насиченість інформацією Реалізація досвіду та здібностей учителя

¹¹Хлебніков Т.М.Управління навчальною діяльністю : навчально-методичний посібник / Т.М.Хлебнікова. – Х. : Вид. група «Основа», 2013. – 224 с.

Продовження табл. 2.1.1

оснащення кабінетів Література для вчителя та учнів	Інтеграція освіти Виховуючий і розвивальний характер навчання	Пізнавальна активність учнів Диференціація та індивідуалізація
Предмети контролю й самоконтролю вчителів та учнів Ощадливість витрачання коштів Диференціація оплати праці вчителя залежно від якості його роботи	Стиль педагогічної взаємодії вчителя й учнів Єдині дидактичні вимоги Тенденція розвитку дидактичної системи	Взаємозв'язок ЗУН Темпи духовного розвитку учнів Підвищення педагогічної майстерності вчителя

3.1. Одна із класифікацій управлінських технологій подана на рис. 3.1.1.

Рис. 3.1.1 – Класифікація управлінських технологій

Завдання: на основі рис. 3.1.1 напишіть твір-есе «Переваги та недоліки технологій управління».

При цьому варто врахувати, що **синергетика** (англ. *Synergetics*, від грецького. син - «спільне» і ергос - «дія») – міждисциплінарна наука, що займається вивченням процесів самоорганізації і виникнення, підтримки стійкості і розпаду структур (систем) різної природи на основі методів математичної фізики («формальних технологій»)) як спеціалізований методологічний напрям дослідження самоорганізованих систем, до яких належать і системи управління навчальним закладом, має глибинне світоглядне значення, оскільки обґрунтовує нестабільність,

Тема 1. Теоретичні засади управління процесом навчання

нелінійність і стохастичність як сутнісні ознаки більшості біологічних і соціальних систем. За всіма своїми параметрами — наявністю біфуркаційних точок (зміна усталеного режиму роботи системи, критичний стан системи, при якому система стає нестійкою щодо флуктуації) виникає невизначеність: чи стане стан системи хаотичним або вона перейде на новий, більш диференційований і високий рівень впорядкованості), нелінійністю, стохастичністю (випадковість, ймовірність) тощо - педагогічні системи належать до самоорганізованих систем. Тому синергетичний підхід розглядають у сучасній філософії освіти як загальнонаукову методологію дослідження педагогічних систем. Характеристику суті й особливостей використання синергетичного підходу в педагогіці знаходимо в працях О. Брижатога, Л. Даниленко, В. Лунячека, В. Лутая, В. Цикіна та інших.

На думку В. Лунячека, синергетичний підхід у педагогіці доцільно застосовувати, перш за все, під час дослідження інноваційних процесів у системі освіти.

Згідно із синергетичним підходом, процес управління навчальною діяльністю має базуватися на системі вихідних положень, до якої належать принципи відкритості, нелінійності, кооперації, стохастичності, а також принцип розвитку через флуктуації (випадкові відхилення).

Поняття особистісного підходу передбачає послідовне ставлення сучасного керівника до педагога як до особистості, самосвідомого й відповідального суб'єкта власного розвитку, суб'єкта навчальної взаємодії. Це базова орієнтація керівника, яка визначає його позицію у взаємодії з кожним учителем.

М. Поташник і А. Мойсеев розглядають особистісно-орієнтований підхід як основну парадигму антропологічного підходу в освіті, в основі якого лежить принцип природовідповідності, який необхідно враховувати і в діяльності педагога, і в процесі створення навчально-тематичних планів, програм.

3.2. У таблиці 3.2.1 подано етапи управлінських технологій за різними авторами.

Таблиця 3.2.1

Етапи технології управління

П. Далін, В. Руст	В. Лазарев	В. Григораш	Л. Крутій
1. Первинний контакт між зовнішніми консультантами та представниками НЗ	1. Діагностичний етап	1. Аналітичний етап	1. Діагностичний етап

Продовження табл. 3.2.1

2. Укладання контракту між консультантами та НЗ	2. Прогностичний етап	2. Концептуальний етап	2. Прогностичний етап
3. Збір первинних даних за 5 напрямками: оточення, цінності, організаційні структури, ставлення, стратегії розвитку	3. Власне організаційний етап	3. Організаційний етап	3. Організаційний етап
4. Аналіз даних	4. Практичний етап	4. Практичний етап	4. Практичний етап
5. Зворотний зв'язок і діалог	5. Узагальнювальний етап	5. Підсумковий етап	5. Узагальнювальний етап
6. Визначення концепції, довготривалих і короткотривалих цілей	—	—	6. Упроваджувальний етап
7. Планування діяльності	—	—	—
8. Упровадження інновацій	—	—	—
9. Організація мережі навчальних закладів, що беруть участь у перебудові	—	—	—
10. Оцінка	—	—	—

Завдання: підготуйте порівняльний аналіз етапів технології управління двох авторів за Вашим вибором.

4.2. Завдання: опрацювавши теоретичний матеріал про функції управління процесом навчання, подайте його узагальнення у вигляді схеми.

Теоретичний матеріал.

Під функціональним складом управління процесом навчання ми розуміємо сукупність інформаційно-аналітичної, планово-прогностичної, організаційно-виконавчої, контрольної-діагностичної та регулятивно-корекційної функцій. Взаємозв'язок і послідовність функцій утворюють управлінський цикл.

I. Інформаційно-аналітична функція.

1.1. Процес як сукупність дій.

– Необхідно визначити предмет, склад і зміст предмета аналізу.

Наприклад, предмет можна виділити в такий спосіб:

Тема 1. Теоретичні засади управління процесом навчання

- а) організація навчально-виховного процесу;
- б) якість знань учнів з окремих предметів;
- в) формування системних знань з математики;
- г) реалізація принципів навчання на уроці;
- д) робота вчителя щодо вдосконалення уроку тощо.

– Слід здійснити структурно-функціональний опис предмета аналізу.

Наприклад, якщо предметом аналізу є організація навчально-виховного процесу, то можна виділити структурний опис: розподіл навантаження між членами педагогічного колективу, тарифікація, складання розкладу, розподіл кабінетів, складання календарних планів, графіків контрольних робіт, тематичних і підсумкових заліків, організація і якість проведення замінів тощо.

Проаналізувати причинно-наслідкові зв'язки за схемою: явище — причина — умова — наслідок.

1.2. Структура функції.

– Збір інформації про стан, аналіз якості інформації.

– Планування збору інформації, планування аналізу.

– Організація збору інформації, організація аналітичної діяльності.

– Контроль за збором інформації, контроль за ходом і підсумками аналізу.

– Корекція у зборі й плануванні інформації, у контролі інформаційно-аналітичної діяльності.

II. Планово-прогностична функція.

– Перспективне прогнозування.

– Стратегічне планування.

– Поточне планування.

III. Організаційно-виконавська функція.

– Що і для чого проводимо?

– Коли і де?

– Хто відповідальний за проведення, виконання?

– У взаємодії з ким?

– Хто бере участь в організації?

– Який конкретний план проведення?

– Коли, де і з ким підводять підсумки проведення?

IV. Контрольно-діагностична функція.

– Визначення попереднього, можливого діагнозу.

– Установлення уточнювального діагнозу з використанням комплексу діагностичних методів.

– Одержання остаточного діагнозу в процесі узагальнення

даних у порівнянні з нормативними даними.

V. Регулятивно-корекційна функція.

- Планування - регулювання аналізу.

- - Організація - регулювання планування.

- Контроль - регулювання організації, планування, аналізу.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

Символ \surd означає, що у завданні більше, ніж одна вірна відповідь.

1. Сукупність взаємодіючих між собою відносно елементарних структур або процесів, об'єднаних у ціле виконанням загальної функції, що не зводяться до функції її компонентів це:

Відповідь:

а) система навчання

б) система

в) процес навчання

г) структура навчання

2. Що не є суттєвою характеристикою системи?

Відповідь:

а) наявність інтегральних якостей

б) наявність основних елементів, з яких складається система

в) матеріалізм

г) історичність

3. \surd Що є суттєвою характеристикою системи?:

Відповідь:

а) наявність інтегральних якостей

б) наявність основних елементів, з яких складається система

в) матеріалізм

г) історичність

4. Що не є суттєвою характеристикою системи?:

Відповідь:

а) наявність функціональних характеристик системи загалом та її окремих елементів

б) наявність комунікативних властивостей системи

в) історичність

г) наявність другорядних елементів, з яких складається система

5. \surd Що є суттєвою характеристикою системи?:

Відповідь:

а) наявність функціональних характеристик системи загалом та її окремих елементів

б) наявність комунікативних властивостей системи

- в) історичність
- г) наявність другорядних елементів, з яких складається система

6. Навчально-виховний процес – це:

Відповідь:

- а) це реальна (за походженням), соціальна (за субстанціональною ознакою), складна (за рівнем складності), відкрита (за характером взаємодії з навколишнім середовищем) система
- б) динамічна (за ознакою мінливості), імовірна (за способом детермінації), цілеспрямована (за наявністю цілей), розвиваюча, самокерована система
- в) не механічне поєднання процесів виховання, навчання, розвитку, а нове якісне утворення, у якому всі складові процеси підпорядковані єдиній меті
- г) своєрідна система, що характеризує життєдіяльність людини

7. Знайдіть зайве. Складна діалектика відносин усередині навчально-виховного процесу полягає в:

Відповідь:

- а) переході кількісних змін у якісні
- б) єдності й самостійності процесів, що його утворюють
- в) цілісності й супідрядності систем, що входять до нього
- г) у наявності загального та збереженні специфічного

8. \surd Складна діалектика відносин усередині навчально-виховного процесу полягає в:

Відповідь:

- а) переході кількісних змін у якісні
- б) єдності й самостійності процесів, що його утворюють
- в) цілісності й супідрядності систем, що входять до нього
- г) у наявності загального та збереженні специфічного

9. Структура навчально-виховного процесу включає:

Відповідь:

- а) мету, завдання, педагогічні засоби, результати навчання
- б) триєдину мету, структуру уроку, тип уроку, домашнє завдання
- в) урок, позакласні заходи, факультативи, індивідуальні завдання
- г) навчання, виховання, розвиток, соціалізацію

10. Модель дидактичної системи, що включає дидактичні засоби навчання, дидактичну стратегію та методику навчання розроблена:

Відповідь:

- а) В. Бондарем
- б) А. Кочетовим
- в) М. Дарманським
- г) В. Пікельною

11. ✓Професор А.Кочетов розробив модель дидактичної системи, яка включає:

Відповідь:

- а) дидактичні засоби навчання
- б) дидактичну стратегію
- в) дидактичну технологію
- г) методику навчання

12. Науково обґрунтована, раціонально організована й оптимально оснащена діяльність керівника освітньої установи, що характеризують суворо визначеною послідовністю способів (методів), операцій, які дозволяють одержувати стійкий запланований результат із найменшими витратами сил, засобів, часу це:

Відповідь:

- а) методика управління
- б) технологія управління
- в) концепція управління
- г) методологія управління

13. Науково обґрунтована, цілеспрямована взаємодія адміністрації школи з іншими суб'єктами навчально-виховного процесу, орієнтованого на досягнення мети, що характеризується суворо визначеною послідовністю способів (методів), операцій, це:

Відповідь:

- а) технологія управління процесом навчання
- б) адміністративне управління
- в) методика управління навчально-виховним процесом
- г) управління школою

14. ✓Управлінські технології поділяються на:

Відповідь:

- а) ліберальні
- б) авторитарні
- в) особистісно-орієнтовані
- г) синергетичні

15. Управлінська технологія для якої характерним є демократичний стиль, співробітництво, колективне прийняття рішень, самоорганізація та самодисципліна, співдружність це:

Відповідь:

- а) авторитарна технологія
- б) синергетична технологія
- в) особистісно-орієнтована технологія
- г)ліберальна технологія

16. Управлінська технологія для якої характерним є рефлексивне управління, націлене на розвиток, саморозвиток та самовиховання особистості вчителя й учня, від підлеглої позиції до індивідуально-рівноправної це:

Відповідь:

- а) авторитарна технологія
- б) синергетична технологія
- в) особистісно-орієнтована технологія
- г) ліберальна технологія

17. На думку В. Луначека, синергетичний підхід у педагогіці доцільно застосовувати, перш за все, під час дослідження:

Відповідь:

- а) інноваційних процесів у системі освіти
- б) процесів інтенсифікації навчання
- в) шляхів підвищення активності учнів
- г) під час впровадження проблемного навчання

18. Рівень управління, який реалізується через наказ, розпорядження, вимогу, установа режимів і обмежень, що впливають з основних шкільних документів це:

Відповідь:

- а) паритетне управління
- б) латентне управління
- в) ієрархічне управління
- г) ліберальне управління

19. Рівень управління, який припускає демократичну, рівну для всіх, зацікавлену участь у житті й діяльності навчального закладу, у ході якої немає керуючих і підлеглих, а є спільна діяльність, що дозволяє погодити уявлення, виробити прийнятні для всіх учасників цінності, орієнтована на використання особистих інтересів і якостей у загальній справі це:

Відповідь:

- а) паритетне управління
- б) латентне управління
- в) ієрархічне управління
- г) ліберальне управління

20. Рівень управління, який має характер надання вчителю віяла інформації (можливостей) ззовні або занурення вчителя в таке середовище, де волею-неволею він, щоб знайти рішення, вихід із ситуації, буде змушений шукати, розв'язувати виникаючі проблеми це:

Відповідь:

- а) паритетне управління
- б) латентне управління
- в) ієрархічне управління
- г) ліберальне управління

21. ✓ Виділяють такі рівні управління:

Відповідь:

- а) паритетне управління
- б) латентне управління
- в) ієрархічне управління
- г) ліберальне управління

22. ✓ Процес навчання характеризується такими якостями, як:

Відповідь:

- а) комунікативність
- б) оперативність
- в) функціональність
- г) розподіл
- д) керованість

23. ✓ Для процесу навчання не є характерним такі якості, як:

Відповідь:

- а) комунікативність
- б) оперативність
- в) функціональність
- г) інноваційність
- д) керованість

24. Діяльність учителя забезпечує управління процесом засвоєння знань, умінь, навичок і розвитку учнів. Характеристику цієї діяльності можна визначити як:

Відповідь:

- а) комунікативність
- б) оперативність
- в) функціональність
- г) розподіл
- д) керованість

25. Взаємодія вчителя й учнів неможлива без налагодження контакту на основі вивчення індивідуальних особливостей школярів. Цю якість процесу навчання характеризують як:

Відповідь:

- а) комунікативність
- б) оперативність
- в) функціональність
- г) розподіл
- д) керованість

26. У процесі навчання виникає необхідність, у разі зміни умов (у порівнянні із запланованими), корекції навчальної діяльності для досягнення поставленої мети. Цю швидку реакцію на зміну умов характеризують такою якістю, як:

Відповідь:

- а) комунікативність
- б) оперативність
- в) функціональність
- г) розподіл
- д) керованість

27. Спільна діяльність учителя й учнів має колективний характер, що потребує вміння розподіляти увагу в процесі одночасної взаємодії з декількома об'єктами. Цю специфічну діяльність можна схарактеризувати як:

Відповідь:

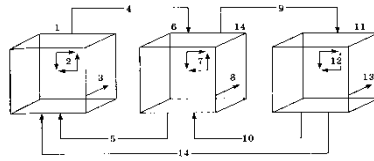
- а) комунікативність
- б) оперативність
- в) функціональність
- г) розподіл
- д) керованість

28. У структурі дидактико-управлінської діяльності директора школи виділяють такі окремі блоки:

Відповідь:

- а) управлінський
- б) креативний
- в) педагогічний
- г) комунікативний
- д) дослідницький

29. На малюнку подано:

Відповідь:

- а) схему управлінської діяльності з організації процесу навчання
- б) схему управлінської діяльності керівника навчального закладу, запропоновану В.Бондарем
- в) схему дидактико-управлінської діяльності керівника навчального закладу, запропоновану В. Бондарем
- г) систему стійких характеристик процесу навчання

30. Виділяють такі функції управління процесом навчання:

Відповідь:

- а) інформаційно-аналітична функція
- б) діагностично-організаційна
- в) планово-прогностична функція
- г) організаційно-виконавська функція

31. Виділяють такі функції управління процесом навчання:

Відповідь:

- а) планово-прогностична функція
- б) контрольню-діагностична функція
- в) регулятивно-корекційна функція
- г) діагностично-організаційна

32. За метою діяльності виділяють такі організаційні форми управління:

Відповідь:

- а) діагностична
- б) корегуючи
- в) епізодична
- г) регулююча

33. За змістом діяльності виділяють такі організаційні форми управління:

Відповідь:

- а) персональна
- б) тематична
- в) проблемна
- г) фронтальна

34. ✓ За об'єктами діяльності виділяють такі організаційні форми управління:

Відповідь:

- а) персональна
- б) класно-предметна
- в) предметно-групова
- г) загальношкільна
- д) фронтальна

35. ✓ За об'ємом діяльності виділяють такі організаційні форми управління:

Відповідь:

- а) повна
- б) цілісна
- в) коротка
- г) комплексна
- д) аспектна

36. ✓ За інтенсивністю діяльності виділяють такі організаційні форми управління:

Відповідь:

- а) епізодична
- б) вибіркова
- в) цілісна
- г) комплексна

37. Організаційна форма управління, яка передбачає узгодження дій усіх управлінських ланок, внесення відповідних змін у плани, графіки та інші документи:

Відповідь:

- а) коригуюча
- б) діагностична
- в) регулююча
- г) аспектна

38. Організаційна форма управління, яка передбачає оперативне внесення змін у структуру діяльності вчителя:

Відповідь:

- а) коригуюча
- б) діагностична
- в) регулююча
- г) аспектна

39. Організаційна форма управління, яка передбачає педагогічне діагностування діяльності вчителів з метою визначення ступеня відповідності сучасним вимогам і розробки рекомендацій щодо її оптимізації це:

Відповідь:

- а) коригуюча
- б) діагностична
- в) моніторингова
- г) аспектна

40. Організаційна форма управління, яка передбачає вивчення діяльності вчителів школи, або окремих методичних об'єднань, або групи вчителів, які працюють у певній паралелі з певного питання:

Відповідь:

- а) тематична
- б) проблемна
- в) фронтальна
- г) предметно-групова

41. Організаційна форма управління, яка передбачає вивчення стану викладання окремих предметів це:

Відповідь:

- а) тематична
- б) проблемна
- в) фронтальна
- г) предметно-групова

42. Організаційна форма управління, яка передбачає глибокий і всебічний аналіз діяльності педагогічного колективу, дозволяє вивчити як роботу одного вчителя, так і групи та колективу загалом це:

Відповідь:

- а) тематична
- б) проблемна
- в) фронтальна
- г) предметно-групова

43. Організаційна форма управління, яка передбачає вивчення роботи окремого вчителя та надання йому допомоги це:

Відповідь:

- а) тематична
- б) персональна
- в) загальношкільна
- г) предметно-групова

44. Організаційна форма управління, яка передбачає вивчення навчально-виховної роботи групи вчителів з учнями одного класу:

Відповідь:

- а) класно-предметна
- б) предметно-групова
- в) класно-групова
- г) загальношкільна

45. Організаційна форма управління, яка дозволяє аналізувати матеріали вивчення певного питання, охоплюючи учнів різних вікових груп, наприклад, один клас із паралелі:

Відповідь:

- а) класно-предметна
- б) предметно-групова
- в) класно-групова
- г) загальношкільна

46. Організаційна форма управління, яка передбачає вивчення навчально-виховної роботи групи вчителів, об'єднаних одним навчальним предметом це:

Відповідь:

- а) класно-предметна
- б) предметно-групова
- в) класно-групова
- г) загальношкільна

47. Організаційна форма управління, яку використовують під час вивчення підсумків навчального року: якість підготовки випускників, стан успішності та якість знань це:

Відповідь:

- а) класно-предметна
- б) предметно-групова
- в) класно-групова
- г) загальношкільна

48. Організаційна форма управління, яка передбачає багатоаспектний підхід до вивчення навчально-виховного процесу:

Відповідь:

- а) повна
- б) коротка
- в) комплексна
- г) аспектна

49. Організаційна форма управління, яка передбачає вивчення й одночасний аналіз дидактичних, психологічних, методичних та інших основ навчально-виховного процесу це:

Відповідь:

- а) повна
- б) коротка
- в) комплексна
- г) аспектна

50. Організаційна форма управління, яку використовують для глибокого вивчення певної сторони навчально-виховного процесу та прийняття розгорнутого рішення:

Відповідь:

- а) повна
- б) коротка
- в) комплексна
- г) аспектна

51. Організаційна форма управління, яка передбачає, що керівники шкіл за заявками вчителів складають графік відвідування тих навчальних занять, аналіз яких допоможе глибоко розібратися в стані функціонування певного явища, процесу:

Відповідь:

- а) епізодична
- б) вибіркова
- в) цілісна
- г) проблемна

ТЕМА 2. ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ В УПРАВЛІННІ ПРОЦЕСОМ НАВЧАННЯ

План

1. Суть поняття «цілепокладання». Класифікація цілей навчання
2. Технологія розробки цілей навчальної діяльності на рівні школи
3. Технологія побудови цілей навчання на уроці

Основні поняття та терміни: *мета, педагогічна мета, цілепокладання, освітні стандарти, властивості цілі, ефективність процесу цілепокладання, цілі за джерелом і способом утворення, цілі за масштабом значення й часового обсягу, предмет і результат перетворення, операційність визначеного результату, завдання школи, способи постановки цілей навчання, таксономія Б. Блума, алгоритм конкретизації цілі як еталону.*

Зміст

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

1. Суть поняття «цілепокладання». Класифікація цілей навчання

Цілепокладання - встановлення цілей, основа планування. Існує 3 типи цільових установок: місія, бачення і, власне, мета.

Місія визначає те, для чого створена й існує організація, надає діям людей свідомість і цілеспрямованість, що дозволяють усвідомлювати не тільки що вони повинні робити, але і для чого вони здійснюють свої дії. Місія - це заява, що відбиває інтереси суспільства, власників і персоналу підприємства, що дає загальне уявлення про сферу діяльності, загальні принципи роботи і т.п.

Місія - сенс існування організації.

Бачення - це вже більш-менш конкретна ситуація в майбутньому, до якої організація повинна прагнути. Відповіді на ці питання повинні бути ретельно продумані, тому що на них базується подальша робота зі встановлення цілей організації.

Цілі - це основні завдання.

Цілі - це результати, до яких прагнути індивідуум, група осіб або організація в цілому.

Цілі - це конкретизація місії і бачення організації у формі, доступній для управління процесом їх реалізації.

Мета - це конкретизація місії у формі доступній для управління процесом її реалізації.

Тема 2. Цілепокладання в управлінні процесом навчання

Правильно поставлена мета - половина зробленої роботи. При, здавалося б, відносній простоті постановки цілей, тут існує багато проблем. Практикою управління виведено ряд правил, які допомагають правильно поставити цілі:

1. Перш за все, мета має чіткі часові рамки. Після закінчення встановленого терміну мета повинна бути виконана.

2. Мета повинна бути конкретною. У ряді ситуацій, складно говорити про конкретні цілі, але в кожній такій ситуації потрібно віддавати собі звіт в тому, що це позначиться на всіх наступних етапах, і особливо на етапі контролю.

3. Мета повинна бути адресною. Поставити мету до кінця означає відповісти на питання: хто буде виконувати її, коли, де, за яких умов і т.п.

4. Мета не повинна суперечити іншим цілям і самій собі (вона повинна бути реально досяжною).

Різноманіття робіт, виконуваних в організації, відповідає різноманіттю цілей. Цілі можна розділяти за такими ключовими критеріями як: період часу, зміст, повторюваність, структура організації, функціональні підсистеми і т.д.

За періодом часу цілі поділяються на такі типи:

1. Стратегічні. Період, на який встановлюються стратегічні цілі залежить від стану зовнішнього середовища організації. Чим вона більш рухлива, нестабільний, і менш передбачувана, тим менше цей період. Він може коливатися в межах від 1-2 років до 5-10 років.

2. Тактичні. Ці та наступні мети логічно розгортаються із стратегічних цілей. Такі цілі охоплюють період від року до 3-5 років. Збільшується значення кількісних параметрів.

3. Оперативні. Це цілі на рівні конкретних завдань, які повинні бути виконані за 1 рік, за півроку, за квартал, місяць, тиждень, робочий день і т.д. Ці цілі мають, як правило, чітке кількісне вираження.

За змістом цілі можуть бути економічними (прибуток, дивіденди, витрати), соціальними (соціальне забезпечення працівників організації), організаційними (що передбачають зміни в структурі організації, зміна параметрів систем на рівні організації), технічними (розвиток техніки і технологій), науковими, політичними, екологічними і т.д.

За повторюваності цілі можуть бути періодично повторювані, постійно вирішуються і разові. Цей параметр має дуже важливе значення при плануванні робіт з виконання цієї мети і визначення способів її досягнення. На реалізацію повторюваних цілей можна витратити більше коштів, щоб окупитися при повторі. Це змушує

шукати щось спільне в різних цілях, що можна було б повторити надалі.

Кількість і різноманітність цілей при вирішенні складних завдань досить великі. Для систематизації всього цього різноманіття використовують т.зв. «Дерево цілей».

Дерево цілей - це деревоподібний граф, може привести в порядок цілі організації в несуперечливу систему. Він використовується також як метод декомпозиції цілей.

Філософи вважають, що мета відіграє роль переходу від свідомості до дії, містка, що безпосередньо пов'язує теоретичну та практичну діяльність.

Тому цілепокладання представляють як єдність двох моментів:

- 1) ідеального визначення мети теоретичної діяльності — цілеформування;
- 2) реального її визначення зовні, в об'єктивно-предметну дійсність — цілереалізацію.

Проблеми цілепокладання в педагогіці тісно пов'язані з проблемами освітніх стандартів.

У галузі освіти діють національні стандарти. Чимало з них погоджені з міжнародними освітніми стандартами. У стандартах закріплюють мету виховання й освіти. У результаті узагальнені формулювання цілей освіти й виховання як якісь декларації набувають суворого діагностованого вираження. Завдяки стандартам освіти суспільство загалом, уряд, відомства освіти, школа й педагоги, батьки й самі учні одержують можливість оцінки якості освіти. Моніторинг стає інструментом керування функціонуванням й розвитком усіх об'єктів і суб'єктів освіти, виховання. Підкреслимо, що стандарти освіти не залишають незмінними. Відповідно до прогресу суспільства їх змінюють, що і фіксують у законодавчих документах.

Освітній стандарт — це обов'язковий рівень вимог до загальноосвітньої підготовки випускників і відповідні до цих вимог зміст, методи, форми, засоби навчання й контролю. У змістовному аспекті стандарт середньої загальноосвітньої школи передбачає:

- знання теорій, концепцій, законів і закономірностей основ науки, її історії, методології, проблем і прогнозів;
- уміння застосовувати наукові знання на практиці в процесі вирішення пізнавальних (теоретичних) і практичних завдань;
- можливість мати власні судження в галузі теорії та практики певної освітньої області;
- знання основних проблем суспільства й розуміння своєї ролі в

Тема 2. Цілепокладання в управлінні процесом навчання

їхньому розв'язуванні: соціальних, політичних, економічних, екологічних, моральних, виробничих, управлінських, національних, міжнародних, культурних, сімейних тощо;

– володіння технологією безперервної самоосвіти за галузями знань, науками й видами діяльності.

У межах національно-регіонального рівнів стандарт освіти включає:

– опис змісту освіти на кожному ступені, який держава зобов'язана надати тому, кого навчають, в обсязі необхідної загальноосвітньої підготовки;

– вимоги до мінімально необхідної підготовки учнів у межах зазначеного обсягу змісту;

– максимально припустимий обсяг навчального навантаження за роками навчання.

Запровадження освітніх стандартів порушує питання про гарантоване досягнення кожним учнем певного, заздалегідь заданого, рівня базової підготовки, дозволяє кожному учневі навчатися на максимально спроможному рівні, формує позитивні мотиви навчання.

Мета освіти — це планований результат освітніх впливів на різних рівнях.

Мета на рівні школи - планований результат освіти «у випускнику» (модель випускника на певному ступені школи, мета на той чи інший рік навчання).

Мета навчання на рівні школи — це стандарти за освітніми галузями та предметами повної загальної середньої освіти.

Мета навчання на рівні ступеня освіти — це предметні стандарти основної й початкової школи.

Мета на рівні окремого курсу предмета — це вимоги до ЗУНів відповідної окремої предметної програми.

Мета на рівні розділу, теми — це перелік вимог до учня.

Мета загальноосвітньої школи сформульована в концепції загальної середньої освіти й полягає в тому, щоби сприяти розумовому, моральному, емоційному, фізичному розвитку особистості, її творчому потенціалу, забезпечуючи різноманітні умови для розквіту індивідуальності дитини з урахуванням її вікових особливостей.

М. М. Поташник визначає мету як конкретний, охарактеризований якісно, а де можливо, і коректно кількісно образ бажаного результату, якого школа реально може досягти на чітко визначений момент часу.

Будь-яку одиничну мету слід характеризувати п'ятьма основними

властивостями:

- 1) повнотою змісту, тобто визначеністю всіх характеристик результату, істотних для його максимальної відповідності потребам;
- 2) операційністю визначення очікуваного результату (контрольованістю);
- 3) тимчасовою визначеністю;
- 4) реальністю (відповідністю можливостям);
- 5) спонуканням (відповідністю мотивам суб'єкта діяльності).

Ефективність процесу цілепокладання визначають:

- усвідомленням цілей як бажаного стану процесу;
- виявленням реальних умов їхнього здійснення (які умови для цього необхідні);
- оцінкою можливостей у процесі реалізації цілей і створення необхідних для цього умов;
- вичленовуванням способів досягнення поставлених цілей (яким чином можна все це здійснити реально).

Підсумовуючи вище зазначене, під метою (ціллю) навчання ми розуміємо модель бажаного результату засвоєння змісту освіти, якого прагнуть у процесі спеціально організованої системи послідовної взаємодії того, хто навчає, і того, хто навчається. Отже, суттєвими ознаками цілі є:

- 1) модель бажаного результату;
- 2) прагнення його досягнення.

Класифікація цілей навчання

Розрізняють цілі за джерелом і способом утворення, а також масштабом значення й почасового обсягу.

1. За джерелом і способом утворення розрізняють:

- внутрішні, або ініціативні цілі (формує людина або соціальна система в процесі їхньої діяльності);
- зовнішні цілі (задають ззовні, як це має місце й у випадку педагогічних систем, для яких цілі задає суспільство).

2. За масштабом значення й почасового обсягу цілі розрізняють:

- ціль-ідеал (ідеал або «надзадача») — це той кінцевий бажаний результат, якого можна лише прагнути, постійно наближаючись. Ідеали виступають як критерії для визначення й вибору цілей, а цілі є критеріями для визначення завдань);
- стратегічні цілі (під якими розуміють довгостроковий передбачуваний результат);
- тактичні цілі (визначають як проміжний бажаний результат у близькому майбутньому. Вони особливо цінні під час моніторингових

досліджень);

– оперативні цілі (визначають як бажаний результат саме зараз, сьогодні). Оперативна мета — це триєдина дидактична мета уроку, яку декомпозують на:

- а) пізнавальну (когнітивну);
- б) розвивальну;
- в) виховну.

2.Технологія розробки цілей навчальної діяльності на рівні школи

Визначаючи цілі, важливо встановити:

- який саме результат очікують отримати, досягаючи їх;
- якими засобами отримати цей результат;
- які терміни досягнення цілей.

Ось чому в структурі мети під час її розробки необхідно чітко виділити предмет і результат перетворення.

Наприклад, предметом перетворення може бути урок як основна форма організації навчання. Ми можемо продовжувати вдосконалювати урок загалом або якісь його компоненти протягом багатьох років, але щорічно нам доведеться змінювати, уточнювати й коригувати засоби та результати перетворення уроку. Через це мета, пов'язана з уроком як предметом педагогічного перетворення, може бути надзвичайно різноманітною.

1-й рік: «Підвищити якість науково-методичного забезпечення кожного уроку» (предмет перетворення — урок; засіб перетворення — науково-методичне забезпечення уроку; результат — зростання ефективності уроку).

2-й рік: «Забезпечити розвиток міжетапних конструктивних зв'язків у структурі сучасного уроку» (предмет перетворення — структура уроку; засіб — пошук і апробація нових міжетапних зв'язків у структурі уроку; результат — розвиток цих зв'язків).

3-й рік: «Продовжити пошук шляхів удосконалювання організаційно-педагогічних основ уроку» (предмет перетворення — організаційно-педагогічні основи уроку; засіб — пошук ефективних шляхів; результат — удосконалення організаційно-педагогічних основ уроку).

Найскладнішим є забезпечення *операційності* визначеного результату. Визначити мету операційно — означає зазначити характеристики, якими мусить володіти очікуваний результат, щоб можна було перевірити, досягнуті вони чи ні. Школа розвивається, у навчальний процес вводять нововведення, інновації. Наприклад, цілі

Тема 2. Цілепокладання в управлінні процесом навчання

на конкретний рік, якщо вводять якісь зміни в навчальний процес, можуть бути сформульовані таким чином: у процесі переходу з 4 класу (I-й ступінь) до 5 класу (II-й ступінь) успішність не повинна падати більше, ніж на 10%' (10% взято не довільно, а обґрунтовано); темп читання учнів до кінця 4 класу має бути не нижче 90 слів за хвилину; наприкінці року частина учнів 2-А класу, які мають високий рівень навчальних досягнень, має бути не нижче 20 %, достатній рівень не нижче 40% (замість % може бути зазначена кількість учнів). Усі відсотки мусять бути не довільні, а обґрунтовані, тобто необхідно вказати, звідки вони взялися, назвати точки відліку. Наприклад, або вище ніж колишні результати, або вище ніж результати типових шкіл регіону, або оптимальними, тобто максимально можливими для учнів конкретного класу.

Крім такого способу можна користуватися шкалами «порядку», коли виділені рівні, наприклад: «високий», «середній», «низький», «оптимальний», «допустимий» — і задані ознаки віднесення до того чи іншого рівня.

Якщо в навчально-виховний процес упроваджують якесь нововведення, будь-які інновації (у змісті навчання, організації навчально-виховного процесу чи методиках), необхідно подумати, чи стикнується це нововведення з результатами освіти, яка отримана в класах попереднього ступеня. Якщо узгодження неможливе, від мети необхідно відмовитися й упроваджувати нововведення в більш ранньому класі, а поки для групи класів ставити іншу мету, щоби планування змін не завдало шкоди дітям.

Мета визначає завдання школи:

1) створення умов розвитку й виховання творчого мислення, творчої індивідуальності особистості дитини;

2) оновлення змісту освіти. Розвиток і впровадження інновацій в освітніх технологіях; координація та стимуляція пошукових розробок;

3) надання допомоги дитині в самореалізації, самоактуалізації, розвиток усього кращого, що закладено в особистості, нейтралізація негативних якостей, допомога особистості зробити себе цінною для суспільства;

4) соціалізація учнів. Вплив на їхню моральну орієнтацію. Виховання інтелектуальних якостей особистості в ході навчального процесу;

5) формування творчості — стрижневої характеристики особистості, у якій є своя позиція, своє вираження відношення до життя.

Завдання у сфері навчання

Тема 2. Цілепокладання в управлінні процесом навчання

Освітні завдання, спрямовані на учня

1. Гуманізація і гуманітаризація загальноосвітнього процесу.
2. Засвоєння нового змісту освіти, цілісне виховання.
3. Формування потреби в навчанні, саморозвитку.
4. Збереження здоров'я.
5. Цілеспрямоване формування нового творчого мислення.
6. Формування громадянськості й патріотизму, засвоєння прав людини.
7. Розкриття творчого потенціалу учнів.
8. Розвиток духовної культури й моральності.
9. Створення гуманного середовища в школі.

Загальноосвітні завдання, спрямовані на вчителя

1. Демократизація системи відносин у педагогічному колективі.
2. Розкриття творчого потенціалу вчителя.
3. Створення сприятливого творчого клімату в учительському колективі.
4. Постійне підвищення рівня професійної майстерності.
5. Стимулювання прагнення вчителя атестуватися на високу категорію.
6. Застосування сучасних методик навчання, науково-методичне забезпечення викладання загальноосвітніх програм, що реалізують у школі.

3. Технологія побудови цілей навчання на уроці

Отже, виходячи з вищезазначеного, мета обумовлена, з одного боку, вимогами суспільства (головна, генеральна, глобальна) і, з іншого — освітньої установи, що розвивається. Такий підхід дозволяє побудувати ієрархію цілей, сформулювати основні завдання на близьку й віддалену перспективу. З огляду на особливості нашого часу, правомірно запропонувати такий варіант блоку цілей діяльності заступника директора з навчальної роботи.

Головна мета — створити умови, що забезпечують різнобічний, вільний і творчий розвиток особистості педагога й підвищення на тій основі його кваліфікації, професіоналізму, продуктивності діяльності. Ця мета може бути конкретизована, наприклад:

- сприяти формуванню нового мислення педагогів у навчально-методичній сфері їхньої діяльності;
- визначити засоби та способи інформування співробітників школи про новітні досягнення педагогічної науки і практики, профільної галузі знань, створити умови для творчого застосування отриманих знань у процесі вирішення навчально-виховних завдань

Тема 2. Цілепокладання в управлінні процесом навчання

(актуалізація знань);

- навчити вчителів розробляти нові педагогічні технології (чи їхні окремі елементи);
- здійснити науково-методичне забезпечення інноваційної педагогічної діяльності;
- забезпечити раціональний режим праці й відпочинку педагогів;
- створити психологічно комфортну обстановку, що сприяє творчому характеру праці;
- стимулювати пошук і впровадження ефективних інновацій, результативну педагогічну діяльність.

Кожна зі сформульованих вище цілей може мати свою групу цілей. Наприклад, мета «Забезпечити раціональний режим праці й відпочинку педагогів» має на увазі:

- визначити оптимальне навчальне навантаження;
- скласти зручний розклад уроків;
- надати вільний від роботи день для самовдосконалення педагога;
- упровадити наукову організацію праці в практику роботи вчителя тощо.

Мету трансформують у завдання, якщо у формулюванні вказують способи її досягнення (на основі...; за рахунок...; для чого...; шляхом... тощо).

Наприклад, визначити для кожної категорії вчителів шляхи і форми підвищення професійного рівня на основі підсумків атестації й аналізу труднощів (проблем) у практичній діяльності.

У світовій практиці є різні підходи до представлення результатів навчання, які заплановано.

«Школа, а разом з нею і вчитель, одержує соціальне замовлення суспільства в достатньо загальному вигляді. Навіть цілі, закладені в предметних програмах, виражають не в однозначних для розуміння визначеннях. Тут можна вибудувати своєрідні сходи уточнення цілей: від загальних вимог суспільства — до завдань освітньої системи, а від них — до завдань певного навчального закладу (школи) і далі до загальних цілей сукупності навчальних програм і конкретного курсу»¹². Чим ближче до конкретного учня, тим точніші, однозначніші мають бути цілі. У решті решт, формують дескриптивні (описові) моделі результатів навчання, що стає базою для побудови моделі навчання.

¹²Кларін М.В. Педагогічна технологія у навчальному процесі / М.В.Кларін. – М., 1989. – 234 с.

Тема 2. Цілепокладання в управлінні процесом навчання

Розглянемо типові способи постановки цілей навчання, які аналізує М. В. Кларін у своїй роботі «Педагогічна технологія в навчальному процесі» і які розповсюджені в практиці вчителів, стійкі та схожі в школах різних країн світу. Це:

1) *визначення цілей навчання через зміст навчання* (наприклад: вивчити явище електромагнітної індукції, будову рослини, хімічні властивості соляної кислоти і т. д.). Що дає такий спосіб постановки цілей навчання на уроці? Він указує тільки на зміст матеріалу, який вивчають. Прибічники педагогічної технології вважають цей спосіб постановки цілей навчання не інструментальним, оскільки він не дає можливості зробити висновок про ступінь досягнення цілі. З точки зору педагогічної технології, спосіб не інструментальний;

2) *визначення цілей через діяльність учителя* (наприклад: ознайомити учнів з атомно-молекулярним ученням, продемонструвати прийоми читання умовних позначень на географічній карті). Такий спосіб постановки цілей зосереджений на діяльності вчителя та справляє враження впорядкованості в роботі, але не дає можливості зв'язатися з результатами навчання, оскільки вони не передбачені цим способом. Відтак цей спосіб є також не інструментальним і не технологічним;

3) *визначення цілей навчання через внутрішні процеси інтелектуального, емоційного, особистісного та іншого розвитку учнів* (наприклад: формувати вміння аналізувати явища, які можна спостерігати, розвивати вміння виразно читати; формувати вміння самостійно аналізувати умови задачі та знаходити її рішення; розвивати пізнавальну самостійність у процесі рішення хімічних (фізичних) задач; формувати інтерес... і т. д. У цих визначеннях можна впізнати узагальнені освітні цілі — на рівні школи, навчального предмету, але не на рівні уроку. За результатами одного уроку немає можливості визначити, чи досягли цю ціль, чи мали хоча б яке просування до неї. Такий спосіб не адекватний уроку. Необхідно конкретизувати мету, щоб перевірити результат;

4) *визначення цілей через навчальну діяльність учнів* (наприклад: мета уроку — рішення задач на знаходження коренів квадратного рівняння, або дослідження амфотерності гідроксиду алюмінію (III), або дослідження кліткової структури рослини). З першого погляду, такий спосіб вносить визначеність у планування та проведення уроку, але і тут з поля зору випадає очікуваний результат¹².

З точки зору В. П. Безпалько, мета навчання поставлена діагностично, якщо:

- дано точний і певний опис якості, яку слід досягти, її можна

Тема 2. Цілепокладання в управлінні процесом навчання

безпомилково відрізнити від інших якостей;

- є спосіб, «інструмент» для однозначного виявлення якості в процесі об'єктивного контролю;
- можна заміряти якість, яку діагностують, на основі даних контролю;
- існує шкала оцінки якості, яка спирається на результати вимірювання.

Спосіб, який пропонує педагогічна технологія, мусить відрізнитися підвищеною інструментальністю. Він полягає в тому, що мету навчання визначають через результати навчання, виражені в діях учнів, причому таких, які вчитель або будь-хто інший може надійно розпізнати.

Педагогічна технологія пропонує це питання розв'язати двома основними способами:

- побудовою чіткої системи цілей, усередині якої виділені їхні категорії та послідовні рівні,— такі системи отримали назви таксономій;
- використанням для опису цілей навчання максимально ясної, конкретної мови, на яку вчитель може перевести недостатньо зрозумілі визначення.

Спосіб визначення педагогічних цілей за допомогою таксономій (таксономія — від грецьк. *taxic* — розміщення по порядку, *nomos* — закон) розроблено в наукових працях американського вченого Б. Блума. 1956-го р. було створено таксономію (ієрархічно взаємозв'язану систему) педагогічних цілей за трьома областями: когнітивною, афективною, психомоторною. Вона зручна для оцінки якості діяльності вчителів: на якому рівні вони здатні навчати дітей і на якому дійсно навчають. Б. Блум виокремлює 6 основних категорій навчальних цілей в когнітивній області. Але для використання системи, безпосередньо по відношенню до учнів, необхідна її конкретизація, тобто опис цілей навчального курсу в такому вигляді, аби під них можна було сконструювати дидактичні завдання й діагностичну систему.

Цей підхід дозволяє розв'язувати завдання багаторівневого планування результатів навчання мовою діяльності (сукупності діяльності) учнів.

У практиці вчителю часто буває важко слідкувати за тим, які саме дії властиві учню. Діагностиці краще можна піддати цілі, які виражені мовою конкретних умінь, представлених типовими задачами.

Форма представлення системи цілей може бути різною. На-

Тема 2. Цілепокладання в управлінні процесом навчання

ведемо два можливі варіанти¹³.

Таблиця 3.1

Представлення цілей навчання

Клас:4

Предмет: іноземна мова

Блок уроків: **Пори року**

Система цілей уроку

Тема, рівень обладнання	Умови	Учень буде мати такі результати	Критерії	Досягнення, які можна перевірити за допомогою
«Зима» (мінімум)	Засвоєна тема «Погода»	<i>Знати</i> слова: «сніг», «мороз», «холод», «хуртовина», «замерзнути», «відігрітися»,	Розпізнає на слух, упізнає в тексті, правильно читає.	Аудіювання. Читання контрольного тексту. відповідь на запитання.
		«ходити на лижах». <i>Уміти</i> використовувати речення з 4-5 слів в усній мові	Правильний порядок слів у реченні. Правильно використовує слова й речення за призначенням	Формулювання питань

Простіший спосіб подаємо у другому варіанті (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Представлення цілей навчання

Предмет:

Блок уроків:

Тема:

Позначення: 1 – розпізнавання, 2 – знання, 3 – розуміння, 4 - використання

Явища, факт, навичка, поняття	Номера уроків у блоці									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
А		1		2	3			4		
В	1			2			3		4	
С			1			2		3		4

Характер використання цього способу очевидний: наприклад, поняття «А» учень на другому уроці має відрізняти від інших, на

¹³Гузеев В. Образовательная технология: от приема до философии / В.Гузеев. – М., 1987. – 240 с.

четвертому — знати його визначення, до п'ятого уроку він мусить зрозуміти, чому визначення саме таке, а до восьмого уроку має впевнено його використовувати. Виходячи з цього, учитель мусить конструювати самі уроки.

Один із провідних дидактів-«технологів» Р. Мейджер (США) запропонував таку покрокову процедуру (алгоритм) конкретизації цілі як еталону:

- записати ціль;
- зробити проекти, використовуючи окремі слова або фрази, які характеризують очікувані результати навчання, виражені в знаннях і вміннях, та свідчать про досягнення цілі;
- переглянути проекти. Відкинути дублі й небажані пункти. Повторити попередні кроки для всіх абстрактних визначень, які є важливими;
- зробити повний опис для кожного із свідчень досягнення цілі (кожної дії), включаючи характер, якісний або кількісний показник;
- перевірити формулювання, ставлячи перед собою питання: «Якщо учень досягне запланованих результатів і продемонструє кожен із названих дій, чи зможу я сказати, що він досяг наміченої цілі?»¹⁴.

В. Кальней і С. Шишов пропонують для реалізації дію таксонометричного підходу щодо визначення педагогічних цілей у системі «вчитель - учень» у такому вигляді:

- 1) учитель визначає блок, розділ програми, з якого необхідно почати навчання;
- 2) потім проводить тестування з виявленого початкового блоку. Його мета — визначити вміння, якими володіє учень, що не потрібно проробляти ще раз (ступінь оволодіння для кожної навчальної мети — 85%);
- 3) за результатами тестування вчитель складає для кожного учня вказівки щодо видів навчальної діяльності;
- 4) учень отримує навчальні матеріали та по черзі проробляє навчальні цілі. З кожної з них проходить поточну перевірку для визначення ступеня досягнення мети (85%), тільки після цього він може переходити до наступної мети;
- 5) проробивши всі цілі (фрагменти), учень проходить тести з усього блоку навчальних цілей;
- 6) у випадку невдачі у відношенні однієї або декількох навчальних цілей відповідний відрізок навчання повторюють. У разі

¹⁴Лаврентьев Г.В., Лаврентьева Н.Б. Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов / Г.В.Лаврентье, Н.Б.Лаврентьева. – Барнаул, 2002. – 186 с.

Тема 2. Цілепокладання в управлінні процесом навчання

повного засвоєння розділу (не нижче 85 %) за даними заключного тесту учень переходить до наступного розділу¹⁵.

Не можна не відмітити високу ступінь чіткості й визначеності цієї системи, але слід зауважити про те, що результат у такому випадку орієнтований на репродуктивне засвоєння.

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК

3.1. Завдання: опираючись на матеріали таблиці 3.1.1 таксономії Б.Блума, визначте рівень навчальних цілей (знання, розуміння, використання, аналіз, синтез, порівняльна оцінка) запропонованих запитань та завдань учителем для учнів.

Таблиця 3.1.1

Категорії навчальних цілей в когнітивній області за Б. Блумом

Основні категорії навчальних цілей	Визначення	Що робить учень
Знання	Запам'ятовування специфічної інформації	Реагує, сприймає, згадує, впізнає
Розуміння	Розуміння заданого матеріалу незалежно від іншого матеріалу	Пояснює, перекладає, показує, інтерпретує
Використання	Використання методів, концепцій, принципів і теорій у нових ситуаціях	Розв'язує нові проблеми, демонструє використання знань, конструює
Аналіз	Розчленування інформації на складові елементи	Обдумує, розкриває, перелічує, розмірковує, порівнює, виділяє головне
Синтез	Складання цілого з окремих частин	Комбінує, складає, поєднує, придумує, творить
Порівняльна оцінка	Визначення цінності матеріалів і методів, коли задані цілі, стандарти та критерії	Оцінює, обговорює

Запитання та завдання учителя:

1. Дайте визначення іменника.
2. За описом десяти комах визначте, до якої родини відносять кожну з них.

¹⁵Кальней В. А., Шишов С. Е. Технология мониторинга качества обучения в системе «учитель - ученик» / В.А.Кальней, С.Е.Шишов. — М., 1999.

Тема 2. Цілепокладання в управлінні процесом навчання

3. Знайдіть площу класу, у якому ви навчаєтесь.
4. Коли і де розгортаються події оповідання?
5. Наведіть приклади з оповідання, які стверджують, що Данилові не байдужі почуття інших людей.
6. Напишіть оповідання «Му-Му» з позиції собаки.
7. Познайомившись із використанням знаків на картах, складіть план маршруту для відвідування трьох історичних пам'ятників.
8. Порівняйте двох головних героїв поеми.
9. Придумайте яку-небудь країну й намалюйте її карту, використовуючи не менше 15 географічних елементів.
10. Серед тверджень тексту, який розглядаєте, вкажіть три, які є фактами, а три — думкою.
11. У яких випадках демократичний устрій держави менш ефективний, ніж диктатура?
12. Чому, не дивлячись на формулу $R=U/I$, не можна стверджувати про залежності опору провідника від напруги й сили струму?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Ідеальний, свідомо планований образ результату освітнього процесу, якого прагне система чи особистість це:

Відповідь:

- а) педагогічна мета
- б) суспільна мета
- в) прогнозування
- г) цілепокладання

2. \surd Цілепокладання представляють як єдність двох моментів:

Відповідь:

- а) цілеформування
- б) цілепланування
- в) ціледіагностування
- г) цілереалізація

3. Обов'язковий рівень вимог до загальноосвітньої підготовки випускників і відповідні до цих вимог зміст, методи, форми, засоби навчання й контролю це:

Відповідь:

- а) освітній стандарт
- б) теоретичний стандарт
- в) навчальний стандарт
- г) практичний стандарт

4. \sqrt{U} змістовному аспекті стандарт середньої загальноосвітньої школи передбачає:

Відповідь:

- а) знання теорій, концепцій, законів і закономірностей основ науки, її історії, методології, проблем і прогнозів
- б) володіння технологією засвоєння знань на догматичних засадах
- в) уміння застосовувати наукові знання на практиці в процесі вирішення пізнавальних (теоретичних) і практичних завдань
- г) можливість мати власні судження в галузі теорії та практики певної освітньої області

5. \sqrt{U} змістовному аспекті стандарт середньої загальноосвітньої школи передбачає:

Відповідь:

- а) володіння технологією безперервної самоосвіти за галузями знань, науками й видами діяльності
- б) уміння застосовувати наукові знання на практиці в процесі вирішення пізнавальних (теоретичних) і практичних завдань
- в) володіння технологією засвоєння знань на догматичних засадах
- г) знання основних проблем суспільства й розуміння своєї ролі в їхньому розв'язуванні

6. \sqrt{U} межах національно-регіонального рівнів стандарт освіти включає:

Відповідь:

- а) опис змісту освіти на кожному ступені, який держава зобов'язана надати тому, кого навчають, в обсязі необхідної загальноосвітньої підготовки
- б) вимоги до мінімально необхідної підготовки учнів у межах зазначеного обсягу змісту
- в) засоби діагностики якості освіти на кожному рівні освіти
- г) максимально припустимий обсяг навчального навантаження за роками навчання

7. Мета освіти — це:

Відповідь:

- а) планований результат освітніх впливів на різних рівнях
- б) планований результат освіти «у випускнику» (модель випускника на певному ступені школи, мета на той чи інший рік навчання)
- в) стандарти за освітніми галузями та предметами повної загальної середньої освіти
- г) предметні стандарти старшої, основної й початкової школи

8. Мета на рівні школи – це:

Відповідь:

- а) планований результат освітніх впливів на різних рівнях
- б) планований результат освіти «у випускнику» (модель випускника на певному ступені школи, мета на той чи інший рік навчання)
- в) стандарти за освітніми галузями та предметами повної загальної середньої освіти
- г) предметні стандарти старшої, основної й початкової школи

9. Мета навчання на рівні школи – це:

Відповідь:

- а) планований результат освітніх впливів на різних рівнях
- б) планований результат освіти «у випускнику» (модель випускника на певному ступені школи, мета на той чи інший рік навчання)
- в) стандарти за освітніми галузями та предметами повної загальної середньої освіти
- г) предметні стандарти старшої, основної й початкової школи

10. На рівні ступеня освіти мета навчання – це:

Відповідь:

- а) планований результат освітніх впливів на різних рівнях
- б) планований результат освіти «у випускнику» (модель випускника на певному ступені школи, мета на той чи інший рік навчання)
- в) стандарти за освітніми галузями та предметами повної загальної середньої освіти
- г) предметні стандарти старшої, основної й початкової школи

11. Мета навчання на рівні окремого курсу предмета – це:

Відповідь:

- а) вимоги до ЗУНів відповідної окремої предметної програми
- б) планований результат освіти «у випускнику» (модель випускника на певному ступені школи, мета на той чи інший рік навчання)
- в) стандарти за освітніми галузями та предметами повної загальної середньої освіти
- г) предметні стандарти старшої, основної й початкової школи

12. ✓ За джерелом і способом утворення розрізняють такі цілі:

Відповідь:

- а) внутрішні або ініціативні цілі
- б) стратегічні цілі
- в) тактичні цілі
- г) зовнішні цілі

13. ✓ За масштабом значення й почасового обсягу цілі розрізняють:

Відповідь:

- а) внутрішні або ініціативні цілі
- б) зовнішні цілі
- в) тактичні цілі
- г) стратегічні цілі

14. ✓ За масштабом значення й почасового обсягу цілі розрізняють:

Відповідь:

- а) зовнішні цілі
- б) тактичні цілі
- в) ціль-ідеал
- г) оперативні цілі

15. Типові способи постановки цілей навчання аналізує у своїй роботі «Педагогічна технологія в навчальному процесі»:

Відповідь:

- а) В.П.Безпалько
- б) М. В. Кларін
- в) В.І.Бондар
- г) О.Я.Савченко

16. У якому варіанті вірно наведено приклад визначення цілей навчання через зміст навчання?:

Відповідь:

- а) продемонструвати прийоми читання умовних позначень на географічній карті
- б) формувати вміння аналізувати явища, які можна спостерігати
- в) вивчити будову рослини
- г) рішення задач на знаходження коренів квадратного рівняння

17. У якому варіанті вірно наведено приклад визначення цілей навчання через діяльність учителя?:

Відповідь:

- а) продемонструвати прийоми читання умовних позначень на географічній карті
- б) формувати вміння аналізувати явища, які можна спостерігати
- в) вивчити будову рослини
- г) рішення задач на знаходження коренів квадратного рівняння

18. У якому варіанті вірно наведено приклад визначення цілей навчання через внутрішні процеси інтелектуального, емоційного, особистісного та іншого розвитку учнів?:

Відповідь:

- а) продемонструвати прийоми читання умовних позначень на географічній карті
- б) формувати вміння аналізувати явища, які можна спостерігати
- в) вивчити будову рослини
- г) рішення задач на знаходження коренів квадратного рівняння

19. У якому варіанті вірно наведено приклад визначення цілей навчання через навчальну діяльність учнів?:

Відповідь:

- а) продемонструвати прийоми читання умовних позначень на географічній карті
- б) формувати вміння аналізувати явища, які можна спостерігати
- в) вивчити будову рослини
- г) рішення задач на знаходження коренів квадратного рівняння

20. Спосіб визначення педагогічних цілей за допомогою таксономії розроблено в наукових працях американського вченого:

Відповідь:

- а) Б. Блума
- б) А. Маслоу
- в) Р.Мейджера
- г) Л. Фінкеля

21. √ Б. Блум створив таксономію (ієрархічно взаємозв'язану систему) педагогічних цілей за трьома областями:

Відповідь:

- а) когнітивною
- б) гносеологічною
- в) афективною
- г) психомоторною

22. √ Б. Блум виокремлює такі категорії навчальних цілей в когнітивній області:

Відповідь:

- а) знання
- б) розуміння
- в) абстрагування
- г) використання

23. Б. Блум виокремлює такі категорії навчальних цілей в когнітивній області:

Відповідь:

- а) узагальнення
- б) аналіз
- в) синтез
- г) порівняльна оцінка

24. Тривалий час проблема визначення змісту освіти обговорювалася представниками таких наукових шкіл як:

Відповідь:

- а) дидактичний енциклопедизм
- б) дидактичний формалізм
- в) дидактичний догматизм
- г) дидактичний утилітаризм

ТЕМА 3. ЗМІСТ ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

План

1. Сучасні підходи до визначення поняття «зміст освіти»: історичний аспект
2. Реалізація змісту освіти в навчальному закладі

Основні поняття і терміни: *зміст освіти, культурологічний підхід, дидактичний енциклопедизм, дидактичний утилітаризм, інтегративний підхід, теорія функціонального матеріалізму, діяльнісний підхід, функції змісту освіти, навчальний план, базовий навчальний план, аналіз навчального плану, навчальний предмет, навчальна програма, підручник, навчальний посібник.*

Зміст

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

1. Сучасні підходи до визначення поняття «зміст освіти»: історичний аспект

Кардинальні зміни, що відбуваються сьогодні в усіх сферах суспільного життя України, а саме: зміни соціальних пріоритетів, моральних норм, перехід до ринкових відносин, — обумовлюють необхідність, по-перше, відповідних змін у політиці держави в освітній галузі та, по-друге, переосмислення й уточнення основних категорій і положень сучасної педагогічної теорії. Зокрема, необхідна серйозна робота, спрямована на переоцінку існуючих підходів до змісту освіти.

Тема 3. Зміст освіти в навчальному закладі

Дослідження освіти в контексті культури як єдиного й цілісного процесу має, на нашу думку, неабияке значення під час аналізу та оцінки різних підходів до визначення дефініції «зміст освіти» і відтворення соціального досвіду у двох планах:

– «відтворює стосунки особистості з навколишнім світом, природо-екологічним оточенням»;

– «відтворює соціальну структуру суспільства та його елементну базу, тобто індивідів і їхні стосунки».

Суттєвою рисою відтворення є те, що об'єктом впливу системи освіти є людина, яка має відносно стабільну біологічну організацію. У кожний момент розвитку суспільство має певну структуру (соціальні стосунки), і специфіка вказаних аспектів трансформується у вимоги кожної конкретної епохи до певного розумового, морального й фізичного розвитку членів суспільства. Якісні зміни, що виникають у сфері взаємодії суспільства із зовнішнім світом та в його структурі, знаходять відображення й у змісті освіти.

У контексті культурологічного підходу розглянемо основні напрями розвитку понятійно-термінологічного апарату поняття «зміст освіти».

Проблема визначення змісту освіти має давню історію. Тривалий час дидактичний енциклопедизм, формалізм, утилітаризм протистояли теорії матеріальної, формальної освіти.

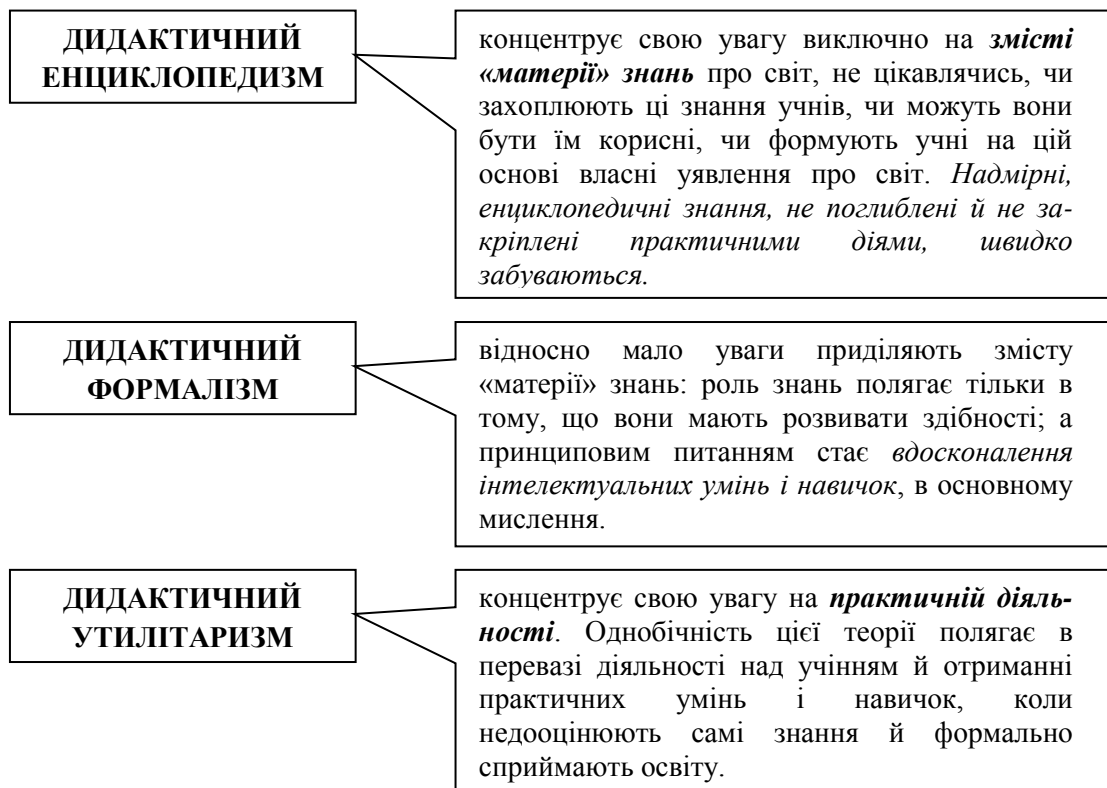

Рис. 1.1 – Поняття «зміст освіти» у контексті культурологічного підходу

Кожна з цих теорій має свої позитивні моменти:

- енциклопедизм достатньо оцінює зміст знань,
- формалізм — уміння мислити,
- утилітаризм — практичні вміння й навички.

Розгляд цих теорій у культурологічному контексті дає змогу дійти висновку, що вони неповні, тому що різнобічний розвиток особистості потребує першого, і другого, і третього.

Ідея подолання однобічності цих теорій лежить в основі інтеграції трьох перелічених факторів із тим, щоб підбір змісту навчання здійснювали інтегративно: пізнання світу школярами та практичного впливу на них.

Спробу поєднати енциклопедизм, формалізм та утилітаризм, визначаючи «зміст освіти», ми зустрічаємо в працях К.Д. Ушинського, М.О. Добролюбова, М.Г. Чернишевського, Д.І. Писарева, А.Дістерверга та інших.

Глибокій науковій критиці піддав теорії формальної та матеріальної освіти К.Д. Ушинський. Він говорив, що «формальний розвиток розуму», у тому вигляді, як його раніше розуміли, є не існуючий привид..., «розум розвивається тільки в дійсних реальних знаннях». Школа мусить збагачувати людину знаннями й одночасно привчати її користуватися ними, задовольняючи потреби сьогодення й роблячи запас на майбутнє.

Розглядаючи питання співвідношення мислення та знань, М.О. Добролюбов указував на те, що мислення залежить від суми та якості знань, а процес засвоєння знань містить у собі діяльність, тобто висловлювання суджень і висновків.

М. Г. Чернишевський включав у зміст освіти не тільки певну сукупність знань, а й уміння критично мислити, оцінювати з моральної точки зору факти, що вивчають, і події. Як і М. Г. Чернишевський, Д. І. Писарев підкреслював значення змісту освіти для формування світогляду й морального обличчя людини, її характеру й образу думок.

На сучасному етапі розвитку педагогіки визначення поняття «зміст освіти» відносять до найактуальніших. Цьому питанню присвячені праці В.С. Ледньова, В.В. Краєвського, І.Я.Лернера, М.М. Скаткіна, В. Оконя та інших. Так, В. Оконь розглядає теорію змісту освіти як функціональний матеріалізм. Вона передбачає оволодіння учнями як «матерією» знань про природу, суспільство, техніку, мистецтво, так і «функцією» знань, тобто їх використанням у мисленні та практичній діяльності. Згідно з теорією функціонального матеріалізму, пізнання дійсності й накопичення знань є тільки однією

стороною навчання, другою є функціонування цих знань у мисленні учнів, у їх інтелектуальній діяльності, яка включає перетворення дійсності.

В.С. Ледньов, аналізуючи систему «зміст освіти» в мета-системі в освіті, робить такий висновок: зміст освіти — це зміст процесу прогресивних змін властивостей і якостей особистості, необхідною умовою якого є особливим чином організована діяльність. Зміст освіти — це зміст триєдиного цілісного процесу, який характеризують, по-перше, засвоєнням досвіду попередніх поколінь, по-друге, вихованням психологічних якостей особистості, по-третє, розумовим і фізичним розвитком людини. Переважна більшість сучасних дидактиків мають спільний підхід до визначення поняття «зміст освіти» (табл. 1.1.1), їх визначення обмежені знаннями, уміннями й навичками та додатковими характеристиками результатів засвоєння цього змісту.

За І. Я. Лернером, аналіз структури культури в контексті діяльнісного підходу, тобто її розгляд як системи діяльностей, що накопичена людством і передається від покоління до покоління, надає можливість виділити чотири елементи:

- 1) сукупність знань про природу, суспільство, техніку, людину та способи діяльності;
- 2) досвід здійснення відомих способів діяльності внаслідок їх засвоєння у вигляді вмінь і навичок;
- 3) досвід творчої діяльності, що втілюється в спеціальних інтелектуальних процедурах, які не можна уявити у вигляді системи дій, що заздалегідь регулюється;
- 4) досвід емоційного ставлення до дійсності, різноманітних її проявів і сфер.

На думку відомого дидактика, ці чотири компоненти, або види змісту соціальної культури, і мають бути передані в повному обсязі молодому поколінню. А якщо зміст має бути вибраний із змісту культури, то І. Я. Лернер дає таке визначення поняття «зміст освіти»: «**Зміст освіти** — це педагогічно адаптований соціальний досвід, що складається з чотирьох компонентів:

- 1) знання про природу, суспільство, техніку, мислення, способи діяльності, засвоєння яких забезпечує формування світогляду, методологічний підхід до пізнавальної та практичної діяльності;
- 2) досвід здійснення відомих способів діяльності, який втілюється разом із знаннями в навичках і вміннях особистості;
- 3) досвід творчої діяльності, який втілений в особливі інтелектуальні процедури;

Тема 3. Зміст освіти в навчальному закладі

4) досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу, один до одного, тобто відношення до дійсності, яка стала об'єктом або засобом діяльності».

На кожному етапі суспільно-економічного розвитку до змісту освіти висуваються вимоги, зумовлені життєвими потребами. Виходячи з особливостей соціального й економічного розвитку українського суспільства з погляду перспектив його становлення, можна визначити такі **вимоги** до змісту освіти:

- розробка державних стандартів і відповідне формування системи й обсягу знань, умінь, навичок творчої діяльності;

- добір і структурування навчально-виховного матеріалу на засадах диференціації та інтеграції, забезпечення альтернативних можливостей для отримання освіти відповідно до індивідуальних потреб та здібностей;

- вивчення рідної мови в усіх навчально-виховних закладах, утвердження її як основної мови функціонування загальноосвітньої, професійної та вищої школи;

- орієнтація на інтегровані курси;

- оптимальне поєднання гуманітарної та природно-математичної складових освіти, теоретичних і практичних компонентів.

Визначальними чинниками, якими керуються при визначенні змісту освіти для загальноосвітньої школи, є:

- рівень досягнень науки й техніки в різних галузях;

- завдання виховання всебічно розвиненої особистості;

- фізичні й соціально-психологічні можливості учнів певного віку;

- відповідність обсягу змісту відведеному часу на вивчення конкретної дисципліни;

- наявність навчально-матеріальної бази;

- відповідність міжнародним стандартам і національним особливостям.

Отже, *зміст освіти - це гуманістично орієнтована і педагогічно адаптована система знань, способів діяльності, досвіду творчої діяльності і досвіду ставлень до світу.*

Досвід пізнавальної діяльності особистості включає систему знань про природу, людину, суспільство, мислення, виробництво та засоби діяльності, засвоєння яких забезпечує формування у свідомості учнів наукової картини світу.

Знання є основним елементом змісту загальної середньої освіти. Вони відображають **узагальнений** досвід пізнання дійсності,

накопичений людством у процесі соціально-історичної практики. Без знань неможлива жодна цілеспрямована дія.

Зміст загальної середньої освіти охоплює різні види знань, які характерні для фундаментальних наук: **основні поняття і терміни**, без яких неможливо зрозуміти жодного тексту, жодного елементу знань; **факти** повсякденної дійсності й науки, які дають змогу зрозуміти закони науки, формувати переконання, доводити і відстоювати свої ідеї, основні закони науки, що розкривають взаємозв'язки різних об'єктів і явищ дійсності; **теорії**, які містять систему наукових знань про певну сукупність об'єктів, зв'язки між законами, прогноз у даній предметній галузі; знання про способи діяльності, методи пізнання й історію отримання знання, історію науки; оцінні знання, знання про норми ставлень до різних явищ життя.

Усі види знань взаємопов'язані й потребують комплексного засвоєння.

Знання, в свою чергу, є компонентом **умінь** людини діяти. На тісний зв'язок умінь із знаннями вказує значення самого слова "уміння" (від рос. "ум" - розум). Без знань немає вміння. Але вмінє той, хто не тільки знає, а й може застосувати свої знання на практиці, користуватися ними у змінюваних ситуаціях. Можна сказати, що **вміння** - це знання людини в дії".¹

Другим компонентом змісту освіти є **накопичений людством досвід** здійснення відомих людям способів діяльності, тобто умінь і навичок. За характером діяльності людини уміння бувають найрізноманітнішими. У школярів поступово формується велика кількість загальнонавчальних, мовленнєвих, трудових, мистецьких, спортивних, побутових та інших умінь. За участю мислення в процесі пізнання об'єктів уміння поділяються на **розумові** (порівнювати різні об'єкти, абстрагувати, узагальнювати, здійснювати аналіз, синтез: впізнавати об'єкти за правилами аналогів) і **практичні** (легко і досконало користуватися інструментами, швидко і чітко писати, виразно читати).

Уміння включають різні **дії**. Окремі дії, багаторазово повторюючись, автоматизуються і стають **навичками** (швидко читати, конспектувати книгу, записувати лекцію, вітатися з людьми тощо). Для сформованих навичок характерні швидкість і точність відтворення. Міцні навички відтворюються автоматично.

У всіх випадках реалізовані навички і вміння є застосуванням знань, що відбиваються на якості цих знань.

Тема 3. Зміст освіти в навчальному закладі

Другий компонент змісту сучасної загальної середньої освіти включає спеціальну складову - **оволодіння загально-навчальними вміннями й навичками**, які мають міжпредметний характер. Ця складова нормативно представлена у програмах з різних предметів.

До складу загальнонавчальних умінь входять:

1. Навчально-організаційні уміння та навички:

- розуміти мету діяльності, визначену вчителем;
- самостійно визначати мету діяльності й завдання для її досягнення;
- планувати послідовність виконання завдань;
- складати план, програму;
- змінювати шляхи діяльності в зв'язку зі зміною умов її виконання;
- здатність працювати в різному темпі, прогнозувати результати діяльності;
- складати алгоритм розв'язування навчальних задач;
- розуміти цінність часу та вміти його розподіляти і контролювати.

2. Навчально-інформаційні вміння та навички:

- швидко актуалізувати й відтворювати потрібну інформацію;
- самостійно шукати нову інформацію з різних джерел;
- користуватися інформаційно-комунікативними технологіями, каталогами, різноманітною додатковою літературою, складати бібліографію, працювати з графіками, схемами, таблицями, картинками;
- складати план, тези виступів, доповідей, творчих робіт;
- працювати самостійно з підручником;
- знати й вдаватися до прийомів смислового групування матеріалу;
- вміти впорядковувати та відтворювати інформацію (план, алгоритм, таблиця, схема, класифікація тощо);
- вміти перетворювати інформацію на спосіб діяльності тощо.

3. Навчально-інтелектуальні вміння та навички:

- аналізувати різні навчальні об'єкти, розрізняти їх істотні та неістотні ознаки, типові й одиничні;
- різнобічно аналізувати один об'єкт, розрізняти його істотні та неістотні ознаки, типові й одиничні;
- порівнювати, встановлювати тотожність, аналогію;
- виділяти головні ознаки, об'єкти, якості;
- виділяти головне в явищах, процесах діяльності;
- визначати й пояснювати сутність поняття;

Тема 3. Зміст освіти в навчальному закладі

- формулювати висновок - узагальнення, встановлювати та пояснювати причинно-наслідкові зв'язки;
- доводити та спростовувати судження й думки;
- вилучати зайве за різними ознаками;
- групувати й класифікувати за певними ознаками;
- самостійно вести спостереження за різними предметними об'єктами, навчальними діями та процесами;
- володіти культурою спостереження (планування спостережень, визначення способів кодування інформації, узагальнення результатів);
- знати й застосовувати методику експерименту.

4. Контрольно-оцінні, рефлексивні вміння та навички:

- вміти застосовувати різні способи перевірки та контролю своєї діяльності за планом, зразком, аналогією, відповідною схемою;
- вміти прогнозувати результат, користуватися різними способами виправлення помилок;
- вдаватися до прийомів поопераційного та підсумкового контролю в процесі виконання навчального завдання;
- вміти аналізувати, пояснювати і оцінювати свої дії;
- брати участь у взаємному оцінюванні навчальної роботи в парній, груповій роботі.

Досвід творчої діяльності покликаний забезпечити готовність до пошуку шляхів вирішення нових проблем, формування тих здібностей, які допоможуть молодій людині самостійно та творчо працювати і жити.

Важливими творчими вміннями учня є:

- вміння самостійно переносити знання і вміння у нову ситуацію;
- виявляти пізнавальну трудність і формулювати її як задачу, проблему, пізнавальне запитання;
- встановлювати зв'язки між новими та засвоєними знаннями;
- застосовувати аналогію як засіб засвоєння нового;
- уявляти та прогнозувати (вміння висловлювати припущення, здогадки, гіпотези);
- моделювати, комбінувати, доповнювати, продовжувати, перетворювати;
- вміння виконувати експеримент;
- вміння знаходити різні способи вирішення проблеми, альтернативні докази;
- вміння організувати нову справу;
- вміння брати відповідальність на себе, ризикувати тощо.

Досвід ставлень особистості. Цей компонент є системою мотиваційно-ціннісних і емоційно-вольових ставлень. Його

специфічність полягає в оцінному ставленні до себе, до діяльності, до людей, до світу. Досвід ставлень спонукає школяра пізнати об'єктивні закони розвитку світу, оволодіти знаннями, "присвоїти" і використати їх у своїй життєдіяльності. Свідоме пізнання актуалізує суб'єктний досвід, природну психічну активність особистості, а це, в свою чергу, слугує основою для її розвитку як суб'єкта пізнання, практичної діяльності, подальшої освіти та праці.

Розвиток досвіду мотиваційно-ціннісних і емоційно-вольових ставлень школяра до навколишньої дійсності передбачає:

- формування спрямованості особистості на аналіз своїх вчинків та дій;
- уміння реалістично сприймати та оцінювати себе, свої вчинки та дії;
- знання своїх сильних і слабких сторін;
- виховання совісті, почуття сорому за погані вчинки;
- уміння переживати невдачі, відсутність похвали та винагороди з боку інших людей;
- формування чутливості до краси, гармонії, природи;
- відкритість до сприйняття добрих вчинків і суспільно корисних дій;
- чутливість до морально-етичних ситуацій та дій;
- уміння тонко, емоційно сприймати явища життя;
- виховання самоповаги і незалежності мислення;
- уміння сприймати критичні зауваження, адекватно змінювати себе;
- високу працездатність і працелюбство;
- самоорганізацію та вміння керувати своїми діями і вчинками;
- розвиток ініціативності, активності, рішучості та наполегливості під час виконання будь-якої діяльності;
- уміння вести конкурентну боротьбу без порушення морально-етичних норм;
- засвоєння комунікативних умінь та навичок;
- виховання толерантності, поступливості, емпатійності.

Усі перераховані компоненти змісту загальної освіти взаємопов'язані і взаємозумовлені. Уміння без знань неможливі; творча діяльність здійснюється на основі певних знань і умінь; вихованість передбачає знання про ту дійсність, до якої встановлюється те чи інше ставлення; знання про діяльність, забарвлену емоціями, передбачають поведінкові навички й уміння.

Засвоєння цих компонентів соціального досвіду дасть змогу молодій людині не тільки успішно функціонувати у суспільстві, бути

хорошим виконавцем, а й діяти самостійно, змінювати його. Тому сучасний зміст шкільної освіти готує учнів до реального життя, але готує так, щоб випускник школи був здатним робити власний внесок у систему, що існує, аж до її реформування.

Функції змісту освіти поділяють за такими ознаками:

1. Знання про світ і способи діяльності інтелектуального та практичного характеру:
 - а) гносеологічна (пізнавальна) — знання створюють уявлення, у тому числі теоретичні, про оточуючий світ;
 - б) оцінна - знання вказують норми ціннісного ставлення суспільства, систему ідеалів, яких дотримується суспільство або ті чи інші його верстви;
 - в) орієнтаційна - знання вказують напрям і способи доцільної діяльності.
2. Досвід здійснення способів діяльності:
 - а) відтворювальна — обумовлює збереження й відтворення культури, у тому числі розширення (примноження).
3. Досвід творчої діяльності:
 - а) перетворювальна — визначає здібність до перетворення світу, створення якісно нових об'єктів.
4. Досвід емоційно-ціннісного ставлення:
 - а) регулювальна — регулює вибіркоче ставлення до об'єктів і діяльності, визначає відповідність діяльності й об'єктів потребам особистості, виробляє оцінку ймовірності задоволення потреб, створює імпульс до діяльності та відбивається на її темпі, якості й рівні.

2. Реалізація змісту освіти в навчальному закладі

Зміст освіти в навчальному закладі реалізують через робочий навчальний план, навчальний предмет, навчальну програму, підручники, посібники. Вони спрямовані на виконання тих завдань, які ставить перед школою держава.

Навчальний план

Вимоги держави і суспільства до змісту, обсягу та рівня загальноосвітньої підготовки громадян України визначає державний стандарт загальної середньої освіти, основоположним документом якого є Базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів. Він дає цілісне уявлення про структуру загальної середньої освіти через інваріативну і варіативну складові; окреслює освітні галузі та розподіл годин між ними за роками навчання; визначає гранично допустиме тижневе навантаження учнів для кожного класу;

Тема 3. Зміст освіти в навчальному закладі

встановлює кількість навчальних годин, фінансованих з бюджету. Інваріативна складова змісту є спільною для всіх загальноосвітніх закладів України і визначає її загальнодержавний компонент. Варіативну складову формує навчальний заклад з урахуванням інтересів, здібностей, життєвих планів учнів, вона є суттєвим засобом забезпечення повноцінного розвитку особистості кожного школяра.

На основі Базового навчального плану Міністерство освіти і науки України розробляє та затверджує типові навчальні плани для різних типів загальноосвітніх навчальних закладів, які трансформують зміст шкільної освіти у площину навчальних предметів і курсів. Місцеві органи управління освіти можуть доповнювати їх за рахунок годин варіативної частини навчальних предметів і курсами, специфічними для даного регіону.

Навчальний план - документ, що визначає структуру навчального року, перелік та розподіл предметів для вивчення в конкретному навчальному закладі, тижневу й річну кількість годин, відведених на кожний навчальний предмет.

Навчальний план має бути спрямованим на всебічний розвиток особистості учня, забезпечувати потреби суспільства у вихованні підростаючого покоління, враховувати рівень розвитку вітчизняної і зарубіжної науки, рівень розвитку учнів, їх навчальних можливостей, потреб та інтересів, здобутки національної культури, національні традиції. Як правило, він містить державний і шкільний компоненти змісту освіти.

Основними завданнями початкової школи є підвищення якості освітніх послуг: впровадження особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів до організації навчально-виховного процесу та системи оцінювання навчальних досягнень учнів; покращення умов навчання та виховання у ЗНЗ молодших школярів, насамперед, першокласників (облаштування кімнат для відпочинку (сну), ігрових куточків, кімнат тощо); забезпечення успішного функціонування груп продовженого дня; якісного впровадження нового змісту Державного стандарту початкової загальної освіти.

З 1 вересня 2012 року розпочалося впровадження нового Державного стандарту початкової загальної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 462 від 20.04.2011 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти».

Оскільки період навчання дитини в початковій школі є початком особливої навчальної діяльності, яка вимагає від дитини не лише значного розумового напруження, а й більшої фізичної витривалості, вольових зусиль, новий зміст Державного стандарту укладений

Тема 3. Зміст освіти в навчальному закладі

відповідно до мети початкової школи з урахуванням пізнавальних можливостей і потреб учнів початкових класів, визначає зміст загальної початкової освіти, спрямовує навчально-виховний процес на формування і розвиток духовно-моральних та інтелектуальних цінностей молодших школярів.

Державний стандарт сформовано на засадах особистісно-орієнтованого і компетентнісного підходів, що зумовлює чітке визначення результативної складової засвоєння змісту.

Згідно зі стандартом освітній процес у початковій школі спрямовується на досягнення результатів навчання учнів початкових класів — сформованих ключових і предметних компетентностей.

Набуття загальнонавчальних та цільових компетентностей діяльності є фундаментом наступного успішного навчання школяра в основній школі.

В основу систематизації матеріалів нової редакції Державного стандарту початкової загальної освіти покладено освітні галузі «Мови і літератури», «Математика», «Природознавство», «Суспільствознавство», «Мистецтво», «Технології», «Основи здоров'я і фізична культура».

Починаючи з 2012/13 навчального року новий зміст освіти був запроваджений у 1-х класах загальноосвітніх навчальних закладів, і далі у наступних класах, починаючи з кожного наступного навчального року.

Відповідно до мови навчання у системі початкової загальної освіти наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 10.06.2011 № 572 передбачено окремі варіанти Типових навчальних планів:

- для початкової школи з українською мовою навчання;
- для початкової школи з українською мовою навчання з вивченням російської чи іншої мови національної меншини;
- для початкової школи з навчанням російською, іншою мовою національної меншини;
- для спеціалізованої початкової школи з українською мовою навчання та з поглибленим вивченням іноземних мов;
- для спеціалізованої початкової школи з вивченням російської чи іншої мови національної меншини та з поглибленим вивченням іноземних мов;
- для спеціалізованої початкової школи з українською мовою навчання і поглибленим вивченням предметів музичного профілю;
- для спеціалізованої початкової школи з українською мовою навчання і поглибленим вивченням предметів художнього профілю.

Тема 3. Зміст освіти в навчальному закладі

Повноцінність початкової загальної освіти забезпечується реалізацією як інваріантної, так і варіативної складової, що в обов'язковому порядку фінансуються з відповідних бюджетів.

Освітня галузь «Мови і літератури» з урахуванням вікових особливостей учнів у Типових навчальних планах реалізується через навчальні предмети «Українська мова», «Літературне читання», «Російська, інша мова національної меншини (мова і читання)», «Іноземна мова».

У перших класах зазначена галузь реалізується через навчальні предмети «Українська мова (навчання грамоти: мова і читання)», «Російська, інша мова національної меншини (навчання грамоти: мова і читання)», «Українська мова у школах з навчанням російською чи іншою мовою національної меншини», «Іноземна мова».

Освітні галузі «Математика», «Природознавство» реалізуються через однойменні навчальні предмети, відповідно — «Математика», «Природознавство».

Освітня галузь «Суспільствознавство» реалізується навчальним предметом «Я у світі», проте у першому класі зазначений предмет не вивчається. Його викладання розпочнеться у 3-х класах з 2014/15 навчального року.

Освітня галузь «Здоров'я і фізична культура» реалізується через навчальні предмети «Основи здоров'я» та «Фізична культура». Формування навичок здорового способу життя та безпечної поведінки здійснюється в рамках курсу «Основи здоров'я» та інтегрується частково у змісті всіх предметів інваріантної та варіативної складових типових навчальних планів.

Освітня галузь «Технології» реалізується через предмети «Трудове навчання» та «Сходінки до інформатики». У перших класах загальноосвітніх навчальних закладів реалізація зазначеної галузі здійснюється через предмет «Трудове навчання».

Освітня галузь «Мистецтво» реалізується через навчальні предмети «Образотворче мистецтво» і «Музичне мистецтво» або інтегрований курс «Мистецтво». Зазначимо, що загальноосвітній навчальний заклад може обирати окремі курси музичного та образотворчого мистецтва або інтегрований курс «Мистецтво».

Типовий навчальний план початкової школи подано у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

**Типовий навчальний план
початкової школи з українською мовою навчання**

Освітні галузі	Навчальні предмети	Кількість годин на тиждень у класах				
		1	2	3	4	Разом
Мови і літератури (мовний і літературний компоненти)	Українська мова	7	7	7	7	28
	Іноземна мова	1	2	2	2	7
Математика	Математика	4	4	4	4	16
Природознавство	Природознавство	2	2	2	2	8
Суспільствознавство	Я у світі	-	-	1	1	2
Мистецтво	Мистецтво*/музичне мистецтво, образотворче мистецтво	1	1	1	1	4
		1	1	1	1	4
Технології	Трудове навчання	1	1	1	1	4
	Сходінки до інформатики	-	1	1	1	3
Здоров'я і фізична культура	Основи здоров'я	1	1	1	1	4
	Фізична культура **	3	3	3	3	12
Усього		18+3	20+3	21+3	21+3	80+12
Додаткові години на вивчення предметів інваріантної складової, курсів за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять		2	2	2	2	8
Гранично допустиме тижневе навчальне навантаження на учня		20	22	23	23	88
Сумарна кількість навчальних годин інваріантної і варіативної складових, що фінансується з бюджету (без урахування поділу класів на групи)		23	25	26	26	100

*Загальноосвітній навчальний заклад може обирати інтегрований курс «Мистецтво» або окремі курси: «Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво».

** Години, передбачені для фізичної культури, не враховуються під час визначення гранично допустимого навчального навантаження учнів, але обов'язково фінансуються.

Типові навчальні плани містять інваріантну складову, сформовану на державному рівні, обов'язкову для всіх загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування і форм власності, та варіативну, в якій передбачено додаткові години на вивчення предметів інваріантної складової, курси за вибором, індивідуальні та групові заняття, консультації.

У загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин, у спеціалізованих школах (класах) дозволяється за рахунок загального навчального навантаження збільшувати гранично допустиме навантаження учнів до меж,

встановлених санітарно-гігієнічними нормами «Державних санітарних правил і норм улаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу» (ДСанПіН 5.2.008-01).

При визначенні гранично допустимого навантаження учнів урахувані санітарно-гігієнічні норми та нормативна тривалість уроків у початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів.

Робочі навчальні плани розробляються загальноосвітніми навчальними закладами щорічно на основі Типових навчальних планів і затверджуються відповідним органом управління освітою. Робочі навчальні плани містять пояснювальну записку та таблиці розподілу навчального часу між навчальними предметами. На титульній сторінці також зазначається навчальний рік на який розроблено плани.

У пояснювальній записці слід вказати:

✓ тип навчального закладу, кількість класів та учнів, що навчаються;

✓ типові навчальні плани, за якими розробляються робочі навчальні плани для початкової школи із зазначенням наказу Міністерства освіти і науки України, яким вони затверджені, включаючи номери додатків;

✓ за потребою (для спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів, шкіл (класів) з поглибленим вивченням окремих предметів) - обґрунтування перерозподілу навчального часу між предметами, передбаченого Типовими навчальними планами;

✓ інформацію про реалізацію варіативної складової навчальних планів;

✓ особливості організації навчального процесу.

Таблиці розподілу навчального часу розробляються для початкової школи на окремих аркушах.

Для закладів, які працюють в режимі "повного дня", окремо додаються таблиці розподілу навчального часу, передбаченого на додаткове опрацювання навчальних дисциплін у другій половині дня.

Необхідно враховувати те, що кількість часу для додаткового опрацювання визначена для кожного класу ДСанПіН 5.5.2.008-01 і не повинна перевищувати показників наведених у таблиці 2.2:

Таблиця 2.2

Кількість часу на день для додаткового опрацювання навчальних предметів в режимі школи повного дня

Клас	кількість часу на день
1	-
2	45 хв.
3	1 год. 10 хв.
4	1 год. 30 хв.

У спеціалізованих школах, гімназіях, ліцеях, колегіумах за рахунок загального навчального навантаження навчальний заклад може збільшувати гранично допустиме навантаження учнів до меж, що не перевищують санітарно-гігієнічних норм (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Гранично допустиме навантаження учнів у школах нового типу

Класи	5-денний навчальний тиждень	6-денний навчальний тиждень
1	20	22,5
2	22	23
3	23	24
4	23	24

Повноцінність початкової загальної освіти забезпечується реалізацією як інваріантної, так і варіативної складових, які в обов'язковому порядку фінансуються з відповідних бюджетів.

Типові навчальні плани містять інваріантну складову, сформовану на державному рівні, обов'язкову для всіх загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування і форм власності, **та варіативну**, в якій передбачено додаткові години на вивчення предметів інваріантної складової, **курси за вибором, індивідуальні та групові заняття, консультації.**

При розподілі варіативної складової навчального плану слід враховувати, що гранично допустиме навантаження вираховується на одного учня. Уроки фізичної культури не враховуються при визначенні цього показника.

Якщо години варіативної складової відводяться на збільшення годин на вивчення окремих предметів інваріантної складової, то в колонці «Інваріантна складова» напроти відповідного предмета ставиться напис $X+Y$, де X - це кількість годин, що передбачена типовими планами на вивчення предмета, а Y – це кількість годин варіативної складової, додатково відведених на вивчення цього

предмета. Зазначені години заносяться до класного журналу на сторінку відповідного предмета інваріантної складової. Слід зазначити, що розробляючи календарне планування в такому випадку вчитель самостійно вирішує питання щодо збільшення кількості годин на вивчення тих чи інших тем в порівнянні з передбаченими навчальною програмою. Адже навчальна програма, це документ, який визначає змістове наповнення навчального предмета, а кількість годин на його вивчення визначається саме навчальними планами.

Якщо години варіативної складової відводяться на курси за вибором, то у колонці «Варіативна складова» зазначаються ці курси та вказується кількість годин на їх вивчення.

Індивідуальні та групові заняття проводяться для окремих учнів чи груп учнів. При цьому слід зазначати, з яких навчальних предметів інваріантної складової вони проводяться.

Організація індивідуальних та групових занять у початкових класах ЗНЗ здійснюється відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 28.07.2004 № 1/9-406 «Про облік і проведення індивідуальних і групових занять».

Впроваджуючи в початкових класах курси за вибором, необхідно дотримуватися вимог «Державних санітарних правил і норм улаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу» (ДСанПіН 5.2.008-01) щодо гранично допустимого тижневого навантаження учнів початкових класів. **Крім того, викладання курсів за вибором здійснюється з обов'язковим урахуванням побажань батьків. Вибір будь-якого курсу має бути обговорено на батьківських зборах та засіданнях педагогічної ради навчального закладу.**

Визначені курси варіативної складової зазначаються в розкладі уроків після предметів інваріантної частини навчального плану.

Аналіз навчального плану закладу освіти

Аналіз навчального плану — це процедура його вивчення та оцінки на основі взаємопов'язаних методів отримання, оброблення й узагальнення різної інформації.

Шляхом аналізу навчального плану встановлюють:

- відповідність нормативним документам;
- структуру навчального плану (інваріантна складова, варіативна складова: обов'язкові заняття за вибором школи, факультативи, індивідуальні заняття за вибором учнів, для гімназій та ліцеїв - години для індивідуальної та групової роботи, які складають шкільний компонент освіти);

Тема 3. Зміст освіти в навчальному закладі

- кількість годин, виділених на інваріантну та варіативну складові;
- найменування освітніх галузей і мінімальної кількості годин, виділених на кожну освітню галузь;
- обов’язкове та гранично допустиме навантаження учнів;
- максимальне навантаження учнів упродовж навчального тижня;
- відповідність освітніх програм, які реалізують у школі, типу НЗ;
- наявність інтегрованих курсів й аргументацію їх уведення в аспекті концепції школи та її розвитку;
- наявність нових предметів й аргументацію доцільності їх уведення;
- наступність вивчення нових предметів, які вводять у навчальний план;
- кадрове забезпечення нових освітніх програм, які реалізують;
- наявність матеріально-технічної бази для реалізації предметів, які введені до навчального плану;
- обґрунтування введення заявлених факультативних курсів, предметів за вибором - у початковій школі зокрема.

Результати аналізу узагальнюються у формі таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Висновок за результатами аналізу навчального плану

№ з/п	Показники	Так	Ні	Примітка
Нормативним вимогам відповідає				
1.	Структура навчального плану			
2.	Назви освітніх галузей			
3.	Кількість годин, виділених на кожну освітню галузь			
4.	Кількість годин, виділених для обов’язкових занять			
5.	Максимально допустиме навантаження учнів			
6.	Використання шкільного компонента: ✓ години шкільного компонента використовують тільки за базовими предметами; ✓ ці години використовують для поглибленого вивчення предметів згідно з профілем НЗ; ✓ ці години використовують для забезпечення різнобічного розвитку			

Продовження табл. 2.4

	учнів, реалізації їхніх інтересів; ✓ існує системність у використанні шкільного компоненту; ✓ переконлива аргументація під час розподілу шкільного компоненту; ✓ існує наступність вивчення введених у навчальний план нових предметів; аргументоване введення: інтегрованих курсів, факультативних курсів, занять за вибором			
7.	Найвище матеріально-технічне забезпечення реалізації навчальних програм			
8.	Професійна компетентність кадрового складу дозволяє досягти мети навчальних програм			

Навчальна програма

Навчальна програма — це державний документ, що визначає зміст і обсяг знань з кожного предмета в кожному класі, умінь і навичок, які необхідно опанувати учням, зміст розділів і тем та кількість годин, які відведено на їх вивчення. Один із них одержав назву концентричного, другий — лінійного.

У разі концентричного способу матеріал певного ступеня навчання в більш ускладненому вигляді вивчають на наступних ступенях навчання. Концентризм у школі неминучий, він обумовлений необхідністю врахування вікових особливостей учнів, хоча, звичайно, він уповільнює темп шкільного навчання.

Суть лінійного способу полягає в тому, що матеріал кожного наступного ступеня навчання є логічним продовженням того, що було вивчено на попередніх ступенях навчальної роботи. Цей спосіб дає значну економію часу, його використовують під час розроблення навчальних програм у середніх і старших класах.

Навчальні програми для початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів розміщені на сайті МОН України: www.mon.gov.ua.

Як зазначалося вище, впровадження нового Державного стандарту та навчальних програм початкової загальної освіти відбувається поступово з 1 вересня 2012 року.

Позитивними змінами Державного стандарту початкової загальної освіти є забезпечення **наступності** змісту дошкільної та початкової загальної освіти, а також впровадження **особистісно-**

орієнтованого підходу в навчально-виховному процесі початкових класів.

Перевагами затвердженого документа є

- розроблення **єдиного змісту стандарту для усіх мов навчання,**
- використання здоров'язбережувальних технологій та екологічна спрямованість освіти.

Співвідношення між складовими змісту початкової освіти у % подано у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Співвідношення між складовими змісту початкової освіти у %

Складові змісту початкової освіти	Типовими навчальними планами 12-річної школи (наказ МОН №682 від 29.11.2005 р.)	новими Типовими навчальними планами 11-річної школи (наказ МОНМС №572 від 10.06. 2011р.)
Суспільно-гуманітарна	54	48
Природничо-математична	22	27
Оздоровчо-технологічна	24	25

Навчальна програма з *літературного читання* спрямована на:

- формування читацької компетентності молодших школярів;
- ознайомлення учнів з дитячою літературою як мистецтвом слова;
- підготовка їх до систематичного вивчення курсу літератури в основній школі.

У програмі з української мови зроблено наголос на розвиток мовлення, тому зміст доповнено відповідними темами та видами робіт, змінено обсяг часу на вивчення окремих тем.

У навчальній програмі з математики ознак особисто орієнтованого навчання, спрямованого на особистісні досягнення учнів набув розділ програми – «Державні вимоги до навчальних досягнень школярів».

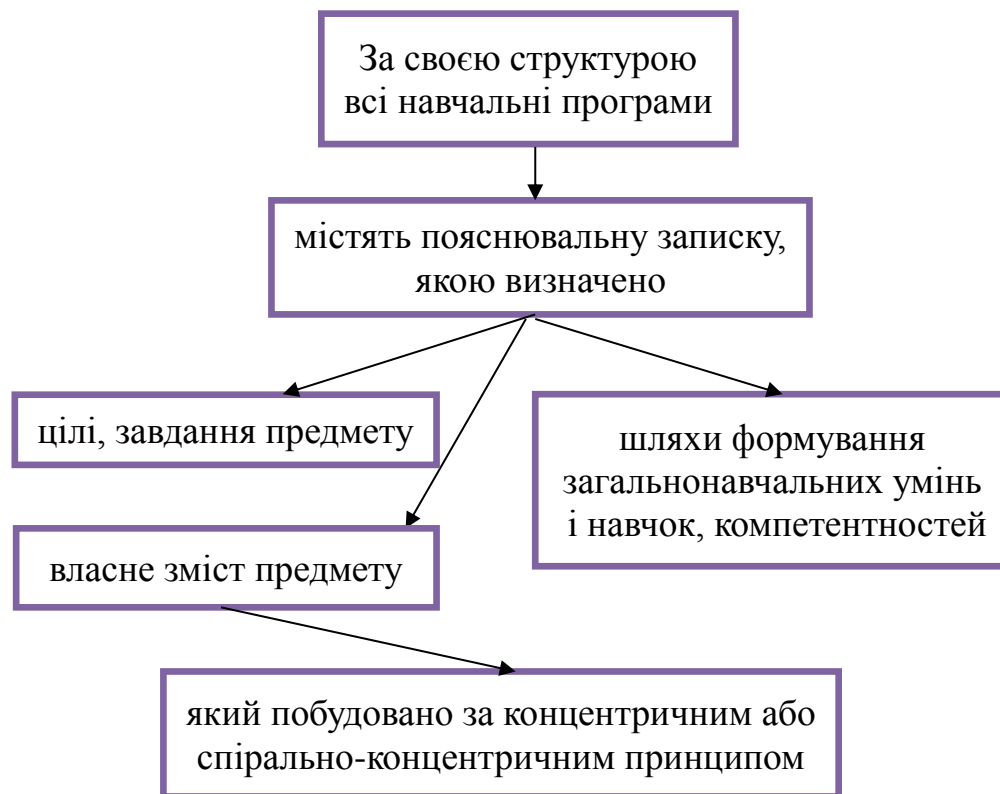

Рис. 2.1 – Структура навчальної програми

У навчальній програмі з основ здоров'я з метою формування здоров'язбережувальної компетентності зміст та вимоги до навчальних досягнень учнів сформовано на діяльнісній та ціннісній основі.

У програмі з образотворчого мистецтва, у порівнянні з чинною:

☀ більш логічно структурований зміст, зменшено кількість тем, які згруповано за видовою та жанровою категоріями;

☀ доповнено новими темами, як наприклад "Художник і театр", "Образ рідного краю в мистецтві", "Композиційні прийоми у різних видах мистецтва".

З фізичної культури:

● у новій програмі навчальний матеріал розподілений не за видами спорту, а за видами фізичних вправ, до яких ввійшли вправи, об'єднані за способами рухової діяльності;

● програма пропонує вчителю обов'язкову складову та варіативні модулі.

З 1 вересня 2012 року в загальноосвітніх навчальних закладах України іноземна мова є обов'язковою для вивчення з 1-ого класу.

МОН України передбачено внесення відповідних змін до навчальних планів (1 година іноземної мови на тиждень) та

Тема 3. Зміст освіти в навчальному закладі

навчальних програм, видання підручників з іноземної мови (англійська, німецька, французька, іспанська).

З 1 вересня 2013 року в 2 класі до інваріантної складової Базового навчального плану включено предмет «Сходинки до інформатики», що викладається у 2 -4 класах початкової школи.

У розділі освіти галузь «Здоров'я і фізична культура» базовим навчальним планом передбачено 4 години на тиждень. Розроблена та затверджена нова навчальна програма з предмету «Фізична культура» для учнів 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів (автор Т.Ю. Куцевич та ін.).

Програма має свої особливості, однією з яких є **поновлення тестування учнів** за видами (швидкість, витривалість, гнучкість, сила, спритність, швидко-силові якості), що були відмінені в 2008 році в зв'язку з трагічними випадками на уроках фізкультури.

Відмінені заліки з даного предмета та проведення Державного тестування учнів з видів спорту.

Одночасно зменшено кількість контрольних нормативів із таких випробувань, як швидкість та витривалість. З цією метою в початковій школі збільшено кількість годин у розділі «Рухливі та спортивні ігри».

Зміст уроку фізкультури та його структура залишилися без зміни. Але з метою адаптації учнів до фізичних навантажень заборонено проводити здачу контрольних нормативів з 1 вересня по 1 жовтня.

Підручник

Зміст освітнього матеріалу розкрито в підручниках і навчальних посібниках. Підручник — книга, яка викладає основний зміст навчального предмета відповідно до програми, у якій подається матеріал за темами згідно з цілями навчання, визначеними програмою й вимогами дидактики. Підручники містять у собі вказівки, які стосуються організації навчальної роботи школярів.

Навчальний посібник

До навчальних посібників належать: довідники, хрестоматії, словники, збірники вправ і задач тощо. Навчальний посібник — це книга, яка розширює межі підручника, містить додаткові та довідкові відомості.

До вибору змісту освіти в школі висувають такі вимоги:

- 1) спрямованість освіти на реалізацію мети;
- 2) висока наукова та практична значущість змісту освіти;
- 3) забезпечення гуманізації освіти;
- 4) відповідність складності змісту освіти віковим особливостям учнів;

- 5) урахування єдності змістовного та процесуального блоків навчання;
 б) структурна єдність змісту освіти.

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК

1.1. Завдання: проаналізувавши таблицю 1.1.1 «Логіко-семантичний аналіз поняття «зміст освіти», підготуйте повідомлення про спільне та відмінне у поданих визначеннях.

Таблиця 1.1.1

Логіко-семантичний аналіз поняття «зміст освіти»

Автори	Визначення: зміст освіти – це:
1. Знання, уміння, навички	
Б.Т.Ліхачов	Сума знань, умінь і навичок, які в основному відповідають сучасному стану наукового знання, переробленого в загальні основи наук, суспільних відносин, виробництва
І.Т.Огородніков	Обсяг і характер знань, умінь і навичок, якими має оволодіти людина в процесі навчання
О.Линда, Н.Щербов, П.Жильцов	Точно окреслене коло систематизованих знань, умінь і навичок, які має опанувати школяр у процесі навчання
О.С.Падалка	Система знань, умінь і навичок, якою мусять оволодіти учні протягом років навчання у школі та яка впливає на формування особистості учня як активного громадянина незалежної України
2. Знання, уміння і навички та додаткові характеристики	
Ю.К.Бабанський	Система наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей школярів, формування ... світогляду, моралі й поведінки, підготовки до суспільного життя, до праці
Б.П.Єсіпов	Система знань, умінь, навичок, оволодіння якими забезпечує розвиток розумових і фізичних здібностей школярів, формування основ ... світогляду, моралі й відповідної поведінки, готує їх до життя і праці
М.М.Фіцула	Система наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей учнів, формування їхнього світогляду, моралі й поведінки, підготовку до суспільного життя, до праці
І.Ф.Харламов	Система наукових знань, практичних умінь і навичок, а також світоглядних і морально-естетичних ідей, якими необхідно оволодіти учням у процесі навчання
Г.І.Щукіна	Точно окреслене коло систематизованих знань, умінь і навичок, які основою для всебічного розвитку учнів, формування в них діалектико-матеріалістичного світогляду ..., пізнавальних інтересів

М.Д.Ярмаченко	Система знань про навколишній світ, сучасне виробництво, культуру і мистецтво, узагальнення інтелектуальних і практичних умінь, навичок творчого розв'язання практичних і теоретичних проблем, система етичних норм, якими мають оволодіти учні
---------------	---

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. √ Тривалий час проблема визначення змісту освіти обговорювалася представниками таких наукових шкіл як:

Відповідь:

- а) дидактичний енциклопедизм
- б) дидактичний формалізм
- в) дидактичний догматизм
- г) дидактичний утилітаризм

2. У тлумаченні змісту освіти концентрують свою увагу виключно на змісті «матерії» знань про світ, не цікавлячись, чи захоплюють ці знання учнів, чи можуть вони бути їм корисні, чи формують учні на цій основі власні уявлення про світ представники:

Відповідь:

- а) дидактичного формалізму
- б) дидактичного енциклопедизму
- в) дидактичного догматизму
- г) дидактичного утилітаризму

3. У тлумаченні змісту освіти відносно мало уваги приділяють змісту «матерії» знань: роль знань полягає тільки в тому, що вони мають розвивати здібності; а принциповим питанням стає вдосконалення інтелектуальних умінь і навичок, в основному мислення, представники:

Відповідь:

- а) дидактичного енциклопедизму
- б) дидактичного формалізму
- в) дидактичного догматизму
- г) дидактичного утилітаризму

4. У тлумаченні змісту освіти концентрують свою увагу на практичній діяльності представники:

Відповідь:

- а) дидактичного енциклопедизму
- б) дидактичного формалізму
- в) дидактичного догматизму
- г) дидактичного утилітаризму

5.√ Спробу поєднати енциклопедизм, формалізм та утилітаризм, визначаючи «зміст освіти», зустрічаємо в працях:

Відповідь:

- а) К. Д. Ушинського
- б) М. О. Добролюбова
- в) Я. А. Коменського
- г) М. Г. Чернишевського

6.√ Спробу поєднати енциклопедизм, формалізм та утилітаризм, визначаючи «зміст освіти», зустрічаємо в працях:

Відповідь:

- а) Ж.-Ж. Руссо
- б) Д. І. Писарєва
- в) К. Д. Ушинського
- г) А. Дістерверга

7. І. Я. Лернер дає таке визначення поняття «зміст освіти»:

Відповідь:

а) система наукових знань, практичних умінь і навичок, а також світоглядних і морально-естетичних ідей, якими необхідно оволодіти учням у процесі навчання

б) це педагогічно адаптований соціальний досвід, що складається з чотирьох компонентів:

знання про природу, суспільство, техніку, мислення, способи діяльності, засвоєння яких забезпечує формування світогляду...; досвід здійснення відомих способів діяльності, який втілюється разом із знаннями в навичках і вміннях особистості; досвід творчої діяльності, який втілений в особливі інтелектуальні процедури; досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу, один до одного ...

в) система наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей школярів, формування ... світогляду, моралі й поведінки, підготовки до суспільного життя, до праці

г) точно окреслене коло систематизованих ЗУНів, які є основою для всебічного розвитку учнів, формування в них діалектико-матеріалістичного світогляду ..., пізнавальних інтересів

8.√ Функції змісту освіти компоненту «Знання про світ і способи діяльності інтелектуального та практичного характеру»:

Відповідь:

- а) гносеологічна
- б) регульовальна
- в) оцінна
- г) орієнтаційна

9. Функція змісту освіти компоненту «Досвід здійснення способів діяльності»:

Відповідь:

- а) відтворювальна
- б) перетворювальна
- в) регулювальна
- г) орієнтацій на

10. Функція змісту освіти компоненту «Досвід творчої діяльності»:

Відповідь:

- а) відтворювальна
- б) перетворювальна
- в) регулювальна
- г) орієнтаційна

11. Функція змісту освіти компоненту «Досвід емоційно-ціннісного ставлення»:

Відповідь:

- а) відтворювальна
- б) перетворювальна
- в) регулювальна
- г) орієнтаційна

12. Державний нормативний документ, який визначає навчальне навантаження учнів і його розподіл за змістом, етапами навчання та класами:

Відповідь:

- а) навчальна програма
- б) навчальний план
- в) навчальний предмет
- г) розклад уроків

13. ✓ Базовий навчальний план складається з двох складових:

Відповідь:

- а) інваріантної
- б) системної
- в) варіативної
- г) регіональної

14. Скільки навчального часу припадає на державний компонент?:

Відповідь:

- а) 70%
- б) 80%
- в) 90%
- г) 60%

15. √ Навчальні предмети поділяють на такі цикли (групи):

Відповідь:

- а) природничо-математичний
- б) гуманітарний
- в) суспільно-політичний
- г) трудової та фізичної підготовки

16. Державний документ, що визначає зміст і обсяг знань з кожного предмета в кожному класі, умінь і навичок, які необхідно опанувати учням, зміст розділів і тем та кількість годин, які відведено на їх вивчення це:

Відповідь:

- а) навчальна програма
- б) навчальний план
- в) навчальний предмет
- г) розклад уроків

17. Навчальна книга, у якій розкрито зміст навчальної дисципліни відповідно до навчальної програми у повному обсязі це:

Відповідь:

- а) посібник
- б) підручник
- в) атлас
- г) словник

18. Навчальна книга, у якій розкрито зміст навчальної дисципліни з окремих аспектів, відповідно до навчальної програми це:

Відповідь:

- а) посібник
- б) підручник
- в) атлас
- г) словник

ТЕМА 4. ПЛАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ. МЕТОДИКА СКЛАДАННЯ РОЗКЛАДУ ЗАНЯТЬ

План

1. Суть поняття планування, планування навчального процесу. Планування діяльності заступника директора з навчально-виховної роботи
2. Планування й організація діяльності шкільних методичних об'єднань
3. Планування самоосвітньої діяльності
4. Методика складання розкладу занять

Основні поняття і терміни: *планування, мета планування, заступник директора з навчально-виховної роботи (НВР), поточне планування, циклограма діяльності, план роботи МО, самоосвіта, індивідуальний план самоосвіти, розклад занять, працездатність учнів, чергування уроків різного змісту й різних типів, «важкі» предмети, ступінь психофізіологічного напруження, гігієнічні вимоги до складання розкладу занять, експертиза розкладу занять.*

Зміст

ТЕОРЕТИЧНИЙ БЛОК

1. Суть поняття планування, планування навчального процесу. Планування діяльності заступника директора з навчально-виховної роботи

У науці про управління існує два поняття - "дія" і "результат".

Дія – це певні операції, конкретні заходи, вечори, походи, збори тощо, які можуть проводитися регулярно, зовні ефективно і демонструвати непогану організацію діяльності виконавців. Але дія — це лише засіб для досягнення якоїсь мети, а не сама мета.

Результат – це кінцевий підсумок, заради якого і здійснювались операції, це рівень знань, умінь і навичок учнів, їх вихованість, загальнокультурна підготовка, ступінь самостійності та ін.

Суть управління – в умінні планувати результат, цілеспрямовано регулювати сам процес навчання і виховання, вибирати такі операції, які забезпечували б при найменшій витраті сил, часу і засобів ефективно виконання завдань.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

Розробити план – це значить передбачити певний комплекс заходів, спрямованих на вирішення конкретних питань навчання і виховання.

Планування – підготовчий етап кожного управлінського циклу, тому йому відводять одне з важливих місць у системі управління школою.

Обґрунтований конкретний план — один з показників наукової організації і управління школою.

План повинен бути коротким, чітким і зрозумілим.

За формою планування може бути *текстовим*, *графічним* і *змішаним* (текстовим і графічним). У будь-якому випадку в школі повинно існувати календарне планування, тобто всі загальношкільні заходи повинні плануватися за чвертями, місяцями, тижнями, окремими числами. Кожна школа планує свою роботу, виходячи з місцевих умов і можливостей, але кожний план повинен бути педагогічно цілеспрямованим, передбачати систему заходів, спрямованих на виконання визначених завдань.

У практиці роботи кращих шкіл існують такі **види планування**:

- *перспективний план роботи школи на 3-5 років;*
- *план навчально-виховної роботи школи (річний);*
- *графічний план організаційної, методичної і позакласної роботи (на чверть) (витяг з річного плану роботи школи);*
- *план-графік шкільного контролю (на чверть);*
- *план роботи громадських організацій.*

Терміни планування визначаються його завданнями. Так, річний план передбачає терміни з 1 вересня поточного року до 1 вересня наступного року, включаючи літню практику і підготовку школи до нового навчального року. Річний план складається у травні-червні, затверджується педрадою школи в кінці серпня. В процесі роботи вносяться окремі зміни в планування, але з відома педради школи.

Перспективний план розвитку школи передбачає напрями діяльності школи з урахуванням роботи районних органів влади. Його завдання - накреслити найважливіші орієнтири, головні віхи функціонування і розвитку школи на певний період.

У перспективному плані необхідно відобразити:

1. Зростання контингенту учнів за роками, кількість класів і прогнозоване фінансування.
2. Потребу в учителях різної кваліфікації.
3. Перспективний графік підвищення кваліфікації учителів через різноманітні курси і семінари, а також основні теми, напрями

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

досліджень з педагогіки, психології, над якими необхідно працювати вчителям.

4. Будівельно-ремонтні роботи, обладнання кабінетів, придбання наочних посібників, технічних засобів навчання, книг, спортивного інвентарю, господарчих матеріалів, шкільних меблів.

5. Фінансову, колективну діяльність.

Таким чином, перспективний план роботи школи забезпечує розподіл сил і засобів на тривалий період, надає системі підвищення кваліфікації учителів циклічний, закінчений характер, визначає спокійний ритм діяльності школи без зайвого напруження і дозволяє при цьому охопити всі найважливіші елементи роботи.

План навчально-виховної роботи школи на навчальний рік передбачає основні питання, над якими необхідно працювати колективу школи. Його не варто загромождувати методичними порадами, правилами внутрішнього розпорядку, загальними міркуваннями. Його структура:

1. **Вступ:** а) особливості мікрорайону і роботи школи; б) короткий аналіз результатів роботи школи за минулий навчальний рік; в) основні завдання школи на новий навчальний рік.

2. **Виконання Закону України "Про освіту".**

3. **Організація роботи з кадрами:** а) розстановка кадрів і розподіл обов'язків; б) основні науково-практичні теми, над якими працює колектив; в) підвищення кваліфікації і методична робота; г) вивчення й поширення передового педагогічного досвіду; д) науково-педагогічна інформація в школі.

4. **Керівництво навчально-виховним процесом:** а) організація навчально-виховного процесу; б) позаурочна навчально-виховна робота.

5. **Педагогічний контроль за навчально-виховним процесом.**

6. **Робота з батьками, шефами і громадськістю.**

7. **Зміцнення науково-технічної бази в школі і господарська робота.**

8. **Додатки:**

а) План роботи методичних об'єднань.

б) План роботи бібліотеки.

в) План роботи батьківського комітету.

г) План літньої оздоровчої роботи з дітьми.

Вступ. У цьому розділі дається коротка характеристика мікрорайону, його жителів, наявність культурних закладів і несприятливих умов, що заважають роботі школи; стисло аналізуються найважливіші аспекти роботи школи за минулий рік і

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

висуваються нові завдання на новий навчальний рік, а також відзначаються теми, над якими працюватиме школа.

У вступі відзначаються основні питання: якість знань і вихованість учнів, рівень викладання і виховних заходів, зв'язок з батьками і система підвищення кваліфікації учителів. Конкретно перераховуються нерозв'язані проблеми, вказуються причини, пропонуються шляхи удосконалення навчально-виховного процесу.

Виконання Закону України "Про освіту". Зокрема, увага має бути приділена охопленню навчанням усіх дітей даного мікрорайону. У цьому розділі визначаються межі мікрорайону школи, форми і терміни оперативного обліку дітей шкільного віку і вказуються відповідальні за ті чи інші ділянки роботи щодо виконання даного закону. Тут же плануються форми використання засобів (фонду), оформлення і ведення документації, робота з дітьми, забезпечення їх медичного огляду, харчування, підвезення до школи, створення груп продовженого дня. Визначається робота з важковиховуваними дітьми, допомога відстаючим, зв'язок з місцевими органами влади.

Робота з педагогічними кадрами.

Розстановка кадрів і розподіл обов'язків. Визначається академічне навантаження учителів, класне керівництво і обов'язки відповідальних за ту чи іншу ділянку роботи. Завдання циклограми управління - впорядкувати працю вчителя, не допустити надмірного перевантаження, відрегулювати збори, засідання, громадську роботу.

Підвищення кваліфікації і методична робота. Визначається робота педагогічної ради школи, шкільних і міжшкільних методичних об'єднань, призначаються відповідальні за роботу і періодичність нарад (1 раз на чверть). У цьому ж розділі планується конкретна робота школи (наставництво, школа передового досвіду, практикуми і т. д.). Якщо в школі багато молодих учителів, то варто, крім індивідуальної допомоги, організувати і спланувати діяльність школи молодого вчителя. В цьому ж розділі плануються педагогічні конференції, педагогічні читання, виставки, робота шкільного методкабінету, а також періодичність виробничих нарад.

Узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду. Плануються конкретні заходи, спрямовані на виявлення, вивчення і поширення передового досвіду, наставництво досвідчених учителів над молоддю, відкриті уроки, взаємовідвідування уроків молодих учителів і майстрів педагогічної справи, спільне поурочне планування досвідчених і молодих учителів, виставки обміну досвідом, відвідування уроків кращих учителів району, міста.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

Науково-педагогічна інформація забезпечує ознайомлення учителів з новинками педагогічної літератури, планується створення методичних куточків, стендів, форм спеціальних повідомлень і обговорень.

Керівництво навчально-виховним процесом.

Навчальний і виховний процеси нерозривно пов'язані. У преамбулі до розділу необхідно вказати головні завдання навчальної і виховної роботи, а потім конкретизувати заходи, що забезпечують виконання цих завдань.

Організація навчально-виховного процесу. У цьому розділі перелічуються заходи, спрямовані на створення умов для нормального функціонування навчального процесу: обладнання кабінетів, забезпечення технічними засобами, поповнення фондів бібліотеки; вивчення вчителями навчальних програм і пояснювальних записок, нормативних документів Міністерства освіти і науки України; складання тематичних планів, рекомендованих списків літератури; придбання дидактичних матеріалів і методичної літератури, робота факультативів.

Навчально-виховна робота після уроку. В підрозділі планується створення органу самоврядування, загальношкільні заходи, а також організація і діяльність наукових товариств, предметних гуртків, "усних журналів" та ін. Головна увага приділяється позаурочній виховній роботі. З цією метою планується:

- а) терміни виборів дитячого самоврядування;
- б) трудове виховання і трудові справи;
- в) естетичне виховання;
- г) фізичне виховання, туризм.

Планування виховної роботи повинно бути конкретним, у кожному з розділів накреслюються заходи, що визначають роботу школи в цілому і класних колективів, зокрема, визначаються відповідальні за виконання і точні терміни. Планується робота гуртків, товариств, клубів та ін.

Організація контролю за навчально-виховним процесом.

Контролюється виконання закону про всеобуч, робота вчителів, виконання програм, якості знань учнів, виховна робота і т.д.

Цей контроль варто планувати графічно. Рік розбивається на чверті, чверті - на місяці, місяці - на тижні. Для кожного класу або всієї школи фронтально чи вибірково з циклу класів визначаються завдання перевірки, її форми, відповідальні за перевірку. У графіку передбачається перевірка планів роботи, журналів, учнівських зошитів; якості знань і умінь учнів, проведення директорських

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

контрольних робіт, усні опитування. Плануються тематичні і комплексні відвідування уроків, перевірка виховних заходів, збереження меблів, вивчення стану трудового навчання і виховання та ін.

Контроль здійснюється адміністрацією, профспілковим активом, залучаються кращі вчителі школи. Чіткість планування дозволяє здійснювати контроль ритмічно, протягом навчального року, охопити всі аспекти навчально-виховного процесу різних учителів, своєчасно вживати заходи, спрямовані на усунення виявлених недоліків. У цьому розділі планується робота з шкільною документацією і контроль за виконанням наказів Міністерства освіти і науки України, місцевих органів влади, рішень педагогічних рад.

Робота з батьками, спонсорами і громадськістю.

У цьому розділі планується педагогічна пропаганда серед батьків: батьківські збори, лекторії, університети, а також робота батьківського комітету або Ради школи, спільна робота громадських комісій сприяння сім'ї і школі, а також робота за місцем проживання.

Літня робота передбачає конкретні заходи організації літнього міського табору, туристичного, спортивного, трудового приміських таборів, п'ятої трудової чверті, літньої практики в школі; експедиції, дальні походи, туристичні зібрання, екскурсії по містах України, зарубіжні поїздки.

Зміцнення матеріально-технічної бази і організаційно-господарча робота. Планування цього розділу пов'язане з перспективним планом роботи школи: створення і оснащення навчальних майстерень, спортзалу, приміщень для гурткової роботи, пришкільної ділянки, обладнання ігрових кімнат; зберігання, ремонт і порядок користування технічними засобами навчання, наочними посібниками та Ін. В підрозділі, присвяченому господарській роботі, накреслюються плани поточного і капітального ремонту приміщень, своєчасного ремонту меблів, вікон, електрообладнання і тепло-системи, санітарно-гігієнічного режиму, забезпечення протипожежної безпеки, а також складання кошторису і розподіл коштів.

На основі загального шкільного плану складається *календарний план* організаційної, методичної і позакласної роботи на поточну чверть (окремо педагогічного і учнівського колективу). По горизонталі позначаються тижні і дні навчальної чверті, по вертикалі — організаційні форми роботи з учителями і учнями, прізвища відповідальних, тематика.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

Плануються такі розділи.

Педрада.

Засідання методичних об'єднань.

Профспілкові збори і виробничі наради.

Наради при директорі.

Засідання місцевого комітету.

Загальношкільні батьківські збори.

Шкільні вечори.

Спортивні змагання.

Масові культпоходи і туристичні походи.

Загальношкільна газета.

Робота наукових товариств, клубів, організація виставок і олімпіад.

Чіткий план дозволяє уникнути дублювання, дає можливість наперед визначити, в який час і на яких питаннях необхідно сконцентрувати увагу, допомагає спланувати роботу класного керівника і особистий час учителів.

На основі річного плану директор закладу освіти, його заступники складають *план-календар* роботи школи, в якому визначають дати і осіб, відповідальних за проведення загальношкільних заходів, засідань педагогічної ради, ради при директорі, загальношкільних зборів, шкільних свят, вечорів, тижнів та інших.

План-календар навчально-виховного закладу повинен сприяти раціональній організації діяльності педколективу, не допускати перевантаження вчителів і учнів.

Крім річного плану роботи навчально-виховного закладу, встановлена ще така система планування:

1. *Розклад уроків, шкільних гуртків, спортивних секцій.*

2. *Календарні і поурочні плани вчителів, плани виховної роботи класних керівників, вихователів груп продовженого дня.*

3. *Плани роботи методичних об'єднань, інших форм методичної роботи, які працюють на базі школи.*

4. *План роботи шкільної бібліотеки.*

5. *План роботи батьківського комітету школи.*

Поурочний план є робочим документом учителя і може бути складений у формі конспекту, тез, таблиці тощо. В ньому відображають мету, завдання і головні положення змісту уроку, його етапи й відповідні їм методи і прийоми організації навчальної діяльності учнів. Багато вчителів мають розгорнуті конспекти або тематичні розробки уроків, складені в попередні роки, можуть з

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

дозволу директора школи користуватися ними як поурочним планом, вносячи за необхідності доповнення й корективи.

Плани роботи класних керівників, вихователів груп подовженого дня, педагогів-організаторів, бібліотекарів, а також керівників методичних об'єднань, гуртків, спортивних секцій складають на період, визначений педагогічним колективом, у довільній формі, вони не підлягають обов'язковому затвердженню директором школи.

Важливу роль при плануванні навчального процесу відіграють умови загальноосвітнього навчального закладу:

- якісний склад педагогічних кадрів та їхня укомплектованість;
- особливості контингенту тих, хто навчається;
- забезпеченість і стан шкільного фонду й навчально-лабораторної бази.

Як уже зазначалося, основним документом у плануванні навчального процесу є базовий навчальний план освітньої установи, який визначає три основних нормативи (компоненти) навчального процесу: термін навчання (загальний і за кожним ступенем); річне та тижневе навчальне навантаження учнів; склад основних компонентів змісту освіти (освітніх галузей, навчальних курсів).

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСТУПНИКА ДИРЕКТОРА З НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Заступник директора з навчально-виховної роботи (НВР) відповідає за правильну організацію навчального процесу в школі, виконання навчальних програм, якість викладання, здійснює контроль постановки навчально-виховної роботи, успішності й відвідування навчальних занять учнями, регулює навантаження вчителів, організовує методичну роботу, складає розклад навчальних занять і звіти про стан НВР.

Заступник директора:

📖 комплектує класи;

📖 складає разом із директором школи план роботи школи на рік, навчальні півріччя;

📖 керує складанням тематичних планів учителів, затверджує їх. Систематично контролює складання поурочних планів і дає вказівки про якість цих планів, учить планувати навчальний процес;

📖 складає розклад уроків і позакласних занять, розклад консультацій та інших додаткових навчальних занять для учнів;

📖 організує заміну вчителів, які не вийшли на роботу, веде книгу обліку заміщених уроків. Веде та підписує табель для нарахування заробітної плати вчителям;

📖 відвідує уроки, консультації, класні виховні заходи, аналізує їх, дає методичні вказівки (як правило, заступники мають здійснювати

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

6-8 контрольних процедур на тиждень — перевірка уроків, класних журналів, факультативів тощо);

📖 організує та контролює застосування на уроках ТЗН;

📖 разом із директором школи складає графік внутрішньо-шкільного контролю, що включає різного роду перевірки навчальних досягнень учнів, терміни перевірок, відповідальних за перевірку, підсумкове оцінювання;

📖 контролює виконання навчальних програм;

📖 організує методичну роботу в школі, узагальнення й поширення педагогічного досвіду;

📖 перевіряє ведення класних журналів, щоденників, зошитів учнів;

📖 здійснює контроль успішності й поведінки учнів;

📖 контролює виконання рішень і постанов, що відносять до сфери діяльності заступника;

📖 здійснює особистий контроль над групою учнів з низькою успішністю або відхиленнями від норм поведінки;

📖 допомагає в роботі виробничої комісії місцевого комітету;

📖 організує самоосвітню роботу вчителів.

Поточне планування діяльності заступника директора з НВР

Поточне планування заступника директора має враховувати:

1) щодня:

➤ роботу з розкладом (його коригування);

➤ відвідування й аналіз уроків, позакласних заходів;

➤ участь у методичній роботі (індивідуальні та групові консультації з педагогами;

➤ участь у роботі методичних об'єднань (МО), творчих груп, участь у нарадах тощо);

➤ ведення журналу заміни пропущених уроків;

➤ самоаналіз своєї діяльності та коригування плану наступного дня;

2) щотижня:

➤ аналіз стану освітнього процесу (відвідування й аналіз уроків, проведення контрольних зрізів, вивчення особистості вчителя разом із психологом);

➤ дослідження діяльності педкадрів школи (організація методичного навчання педагогів на діагностичній основі);

➤ організацію індивідуальних, групових, колективних форм методичної роботи (контроль і методичну допомогу);

➤ формування банку педагогічних даних (виявлення системи роботи конкретного вчителя);

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

- надання практичної допомоги молодим фахівцям, педагогам, які її потребують, в організації самоосвіти (вказати мету, завдання, форми, перелік рекомендацій);
- інформаційно-аналітичну діяльність (вивчення науково-педагогічної та методичної літератури, оформлення аналітичних матеріалів за підсумками моніторингу (відстеження) стану освіти);
- рефлексію виконання плану за тиждень.

Циклограма діяльності заступника директора з НВР

Циклограма діяльності заступника директора школи з навчально-виховної роботи за місяць може бути такою.

I. Систематичне вивчення професійних потреб учителів:

- анкетування вчителів;
- експертиза анкет;
- аналіз результатів.

II. Планування й реалізація планів методичної служби школи:

- складання діагностичної карти школи (виявлення групи труднощів, характерних для багатьох учителів);
- визначення актуальної тематики педрад та інших шкільних заходів;
- планування певних форм методичної роботи в школі (консультації, практикуми, вирішення ситуативних педагогічних завдань, узагальнення передового педагогічного досвіду, лабораторії, майстер-класи, конкурси).

III. Підбиття підсумків, повторення діагностування:

- визначення кінцевих і проміжних результатів, досягнутих у роботі кожного вчителя, і на підставі цього оцінювання доцільності планування методичної роботи;
- аналіз ефективності діяльності методичної служби;
- аналіз результативності освітнього процесу;
- порівняльний аналіз діагностики професійних потреб педагогів за минулий і поточний рік.

2. Планування й організація діяльності шкільних методичних об'єднань

Нині суспільству потрібен не сліпий виконавець адміністративних вказівок, а високо компетентний професіонал-педагог, який володіє глибокими педагогічними знаннями, надбанням національної та світової культури, здатний до творчих нестандартних рішень, готовий до роботи в умовах ринкових відносин.

Вирішення цієї проблеми залежить від двох головних факторів: діяльності самого вчителя, керівника з самоосвіти та дієвості

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

національної системи безперервного підвищення професійної кваліфікації, або, як можна сказати простіше, — від методичної роботи вчителя та методичної роботи з учителем.

Однією з ланок системи безперервного підвищення кваліфікації вчителя є методична робота на різних рівнях: державному, регіональному, шкільному.

Методична робота — це цілісна система взаємопов'язаних дій і заходів, яка ґрунтується на досягненнях науки, передовому досвіді й конкретному аналізі труднощів, що виникають у вчителів, і спрямована на всебічне підвищення професійної майстерності кожного вчителя, вихователя, керівника закладу освіти, на збагачення й розвиток творчого потенціалу педагогічного колективу, а в результаті — на досягнення оптимальних наслідків освіти, виховання й розвитку майбутніх громадян України.

У внутрішньошкільній методичній роботі найголовнішим є надання керівниками школи дієвої допомоги вчителям, класним керівникам, вихователям у розвитку їхньої майстерності. Методичні об'єднання вчителів — одна з форм колективної роботи з підвищення кваліфікації.

Зміст методичної роботи:

➤ поглиблення філософсько-педагогічних знань, спрямованих на відродження і розвиток національної освіти в Україні, вивчення педагогічної теорії і методики навчання і виховання, психології, етики, естетики, поглиблення науково-теоретичної підготовки з предмета і методики його викладання з урахуванням вимог Закону "Про мови" в Україні;

➤ вивчення діалектики і принципів розвитку національної освіти, школи. Збагачення педагогічних кадрів надбаннями української педагогіки, науки, культури. Глибоке вивчення і практична реалізація оновлених програм і підручників, розуміння їх особливостей і необхідності виконання з позиції формування національної школи;

➤ освоєння методики викладання предметів, демонстрування відкритих уроків, застосування наочних посібників, ТЗН, дидактичних матеріалів;

➤ освоєння і практичне застосування методів активізації навчальної діяльності учнів і формування в них наукового світогляду;

➤ систематичне інформування про нові методичні рекомендації, публікації про зміст і методи навчально-виховної роботи, глибоке вивчення державних нормативних документів;

➤ впровадження досягнень психології, педагогіки, окремих методик та передового педагогічного досвіду.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

Функції методичної роботи можна розбити за М.М.Поташником на три групи:

- 1) відносно вчителя;
- 2) педагогічного колективу;
- 3) досягнень педагогічної науки та досвіду вчителів інших шкіл.

Перша група функцій, спрямованих на вчителя: досягнення компетентності, збагачення знань педагогів (предметних, методичних, дидактичних, психологічних); розвиток світогляду, ціннісних орієнтацій (установка на демократизацію, гуманізацію, гуманітаризацію, оптимальні наслідки діяльності); розвиток мотивів творчої діяльності (любов до дітей, відповідальність, обов'язок, потреба самореалізації); розвиток стійких моральних якостей особистості (доброта, чуйність, порядність, принциповість, витримка, терплячість тощо); розвиток сучасного стилю педагогічного мислення; розвиток педагогічної техніки, виконавського мистецтва, артистизму; розвиток емоційно-вольової саморегуляції.

Друга група функцій, спрямованих на педагогічний колектив: консолідація педагогічного колективу як колективу односторонців у головному; вироблення єдиної педагогічної позиції, спільних цінностей, традицій; організації діагностики і самодіагностики реальних навчальних можливостей учнів, класних колективів, професійних можливостей, потреб і запитів учителів; експертна оцінка авторських варіантів програм, навчальних планів, підручників, посібників, засобів навчання і виховання, створених у даному колективі; контроль і аналіз конкретного навчально-виховного процесу і його результатів - якості знань, умінь, навичок учнів, вихованості і розвитку школярів; виявлення, узагальнення, пропаганда та впровадження внутрішньошкільного педагогічного досвіду, обмін цінними методичними знахідками; стимулювання групової творчості та ініціативи членів педколективу; залучення колективу до науково-дослідницької експериментальної роботи, до цілеспрямованого створення нового досвіду своєї школи.

Третя група функцій стосується і кожного вчителя, і колективу: творче осмислення соціального замовлення, нових нормативних актів і документів, доведення їх до свідомості кожного педагога, упровадження, досягнень передового педагогічного досвіду, новаторства, профілактика типових для всіх шкіл труднощів і недоліків у педагогічній діяльності; впровадження й використання досягнень психолого-педагогічної науки, інших дисциплін; поширення за рамки школи передового досвіду, досягнутого цим

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

колективом (через педчитання, методичні об'єднання, школи передового педагогічного досвіду).

Результати наукових досліджень методичної роботи свідчать, що існують суттєві і типові недоліки в ній, а саме: несистемний підхід, стихійність, формалізм, відсутність діагностики, модульності, диференціації, індивідуалізації, трафаретності і рецептурності методичних вимог, невисока активність учителів.

У сучасній педагогіці прийнята концепція поетапності в здійсненні методичної роботи, рекомендується **4 етапи**:

1. Виявлення рівня (низький, середній, високий) стану методичної роботи.

2. Систематизація, оптимальний відбір ефективних форм і методів методичної роботи з урахуванням генералізації підсистеми роботи з вивчення і впровадження передового педагогічного досвіду.

3. Розробка наукової, цільової, комплексної програми методичної роботи на всіх рівнях та її реалізація.

4. Реалізація комплексної програми, коригування та аналіз результатів.

Таким чином, в основу боротьби з формалізмом у методичній роботі закладається не емпіризм, а науковий підхід до цієї справи.

У системі методичної роботи педагогічна наука рекомендує такі методи інтенсифікації:

➤ мотивація, формування пізнавального інтересу, почуття обов'язку і відповідальності за якість своєї роботи;

➤ підвищення інформативності занять, збільшення об'єму знань;

➤ ліквідація непродуктивних затрат часу;

➤ упровадження активних, нестандартних форм і методів навчання;

➤ раціоналізація методичних занять;

➤ використання технічних засобів навчання.

Найбільших успіхів у організації методичної роботи можна досягти, якщо оволодіти всією сукупністю засобів її оптимізації, а саме:

➤ комплексне планування завдань;

➤ конкретизація завдань для кожної групи педагогічних працівників;

➤ виділення головного, суттєвого в змісті заняття; оперативне коригування заняття;

➤ виявлення відповідності результатів реальним можливостям педагогів та нормативам затрат часу.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

Взаємозв'язок інтенсифікації та оптимізації методичної роботи, удосконалення змісту, розвиток ініціативи і творчості вчителів, упровадження передового досвіду, діагностика утруднень і досягнень учителів — це основи її наукової організації.

Структура плану роботи МО початкових класів (розділи плану)

1. Характеристика кадрів (може бути у вигляді таблиці):

- а) прізвище, ім'я, по батькові;
 - б) освіта (який виш і коли закінчив);
 - в) педагогічний стаж, стаж роботи в цій школі;
 - г) навчальне навантаження;
 - д) вік;
 - е) підвищення кваліфікації;
 - ж) атестація вчителя (рік і рекомендації);
- з) заохочення.

2. Аналіз роботи за минулий період.

Проаналізувати результати діяльності МО за напрямками:

а) порівняльний аналіз ЗУН учнів за предметами й роками навчання в початковій школі. Виділити предмет із найбільш низькими ЗУНами та типові проблеми. Організація роботи зі слабкими учнями (урахування недоліків, система роботи щодо попередження помилок);

б) організація роботи з удосконалювання педагогічної майстерності вчителів, з вивчення й упровадження передового педагогічного досвіду, з підвищення кваліфікації на курсах, зі самоосвіти в школах передового досвіду;

в) дослідження результативності діяльності МО в розвитку й використанні кабінетів початкового навчання;

г) організація виховної роботи.

3. Завдання (передбачають за напрямками):

- підвищення якості навчання;
- підвищення якості викладання.

4. Удосконалення педагогічної майстерності вчителів:

а) визначення методичної теми МО і тем самоосвітньої діяльності членів МО (табл. 2.1);

Таблиця 2.1

ПІБ	Тема самоосвіти	Практичний вихід (доповідь, відкритий урок, повідомлення тощо)	Де і коли було заслухано

б) підвищення кваліфікації через інститути неперервної освіти, семінари, школи передового досвіду;

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

- в) графік цільових взаємних відвідувань;
- г) графік цільових взаємних перевірок зошитів;
- д) вивчення нормативних документів;
- е) вивчення важких тем курсу, програм;
- ж) організація роботи з формування, вивчення й поширення передового педагогічного досвіду.

5. Удосконалення якості ЗУН учнів:

- а) графік адміністративних робіт (табл. 2.2);

Таблиця 2.2

Клас	Дата проведення	Вид роботи	Мета роботи	Місце обговорення

- б) організація наступності в роботі МО;

- в) позакласна робота з предметів.

6. Виховна робота в початкових класах.

7. Тематика засідань МО (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Теми засідань	Форми роботи	Література

II. Структура засідань

- 1. Основне питання.

- 2. Вивчення важких розділів програми.

- 3. Розгляд внутрішньошкільних питань.

III. Форми роботи

- 1. Цільові взаємовідвідування та взаємоперевірка зошитів з наступним обговореннями результатів.

- 2. Відкриті уроки.

- 3. Доповіді та повідомлення з досвіду роботи в поєднанні з показом на відкритому уроці.

- 4. Розробка рекомендацій, пам'яток, інструкцій, наочних посібників тощо.

- 5. Семінари, педагогічні читання, конференції.

- 6. Виставки конспектів уроків, тематичних розробок, дидактичного матеріалу, пам'яток, саморобних наочних посібників.

- Організація наставництва в роботі з молодими фахівцями.

- 7. Вивчення й ознайомлення з новинками методичної літератури.

- 8. Організація методичної скарбнички.

- 9. Звіти вчителів із самоосвіти.

Програма вивчення плану МО

1. Назва теми.
2. Наявність аналізу за попередній навчальний рік.
3. Завдання, що впливають з аналізу.
4. Проблемні питання.
5. Як заплановано:
 - 📖 узагальнення досвіду;
 - 📖 індивідуальну роботу з учнями;
 - 📖 перевірку ЗУН учнів;
 - 📖 позакласну виховну роботу з предмета;
 - 📖 самоосвіту вчителів;
 - 📖 удосконалювання кабінетної системи;
 - 📖 систему заходів для вдосконалювання уроку;
 - 📖 відкриті уроки і виконавці;
 - 📖 форми контролю за виконанням плану.

3. Планування самоосвітньої діяльності

Удосконалення рівня професійної компетентності – один з основних напрямків реформування системи освіти. Головні нормативно-правові документи Міністерства освіти і науки України свідчать:

📖 «Педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру». (Закон України «Про освіту»).

📖 «Підготовка педагогічних і науково-педагогічних працівників, їх професійне самовдосконалення – важлива умова модернізації освіти». (Національна доктрина розвитку освіти).

Сучасна педагогіка має потребу у висококваліфікованих спеціалістах, які здатні творчо підходити до організації навчально-виховного процесу та досягати високих якісних результатів. Виходячи з цього, головними завданнями методичних служб стали питання стимулювання самоосвіти й саморозвитку педагогічних кадрів та надання своєчасної методичної допомоги з даного напрямку. Основним напрямком удосконалення рівня професійної компетентності вчителів є професійне самовдосконалення шляхом цілеспрямованої самоосвітньої діяльності.

Аналіз планів самоосвітньої діяльності вчителів свідчить, що більша частина педагогів не мають системи планування, зорієнтованої на досягнення кінцевих якісних результатів.

Таким чином, можна зробити висновок, що виникає потреба в досконалій організації та управлінні самоосвітньою діяльністю

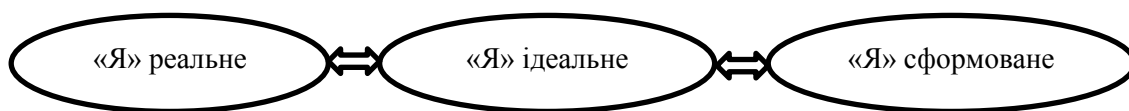
Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

педагогів. Педагогічні працівники повинні бути здатні до постійного самовдосконалення, орієнтованого на відповідність вимогам сьогодення. Визначені завдання вирішуються через систему методичної роботи. Завдяки моніторингу особистої педагогічної діяльності відбувається накопичення інформації про рівень якості самоосвіти педагога. Таким чином, у кожного педагога з'являється можливість прогнозувати та моделювати особистий розвиток, забезпечуючи безперервне професійне зростання.

Самоосвіта – це усвідомлена потреба освітян у постійному вдосконаленні своєї професійної діяльності з акцентом на її соціалізацію¹⁶.

Самоосвіта вчителя є основною формою підвищення професійної педагогічної компетентності, яка складається з удосконалення знань та узагальнення педагогічного досвіду шляхом цілеспрямованої самоосвітньої роботи.

Механізм самоосвіти – це самоформатування. Самоосвіта – це усвідомлений рух від:

Самоосвітню діяльність педагога можна розглядати як сукупність декількох важливих чинників, таких як:

- ✓ самооцінка - вміння оцінювати свої можливості;
- ✓ самовизначення - вміння вибрати своє місце в житті, усвідомлювати свої інтереси;
- ✓ самоорганізація - вміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти, планувати, організувати робоче місце та діяльність;
- ✓ самореалізація - реалізація особистістю своїх можливостей;
- ✓ самокритичність - вміння критично оцінювати переваги і недоліки своєї роботи;
- ✓ самоконтроль - здатність контролювати самоосвітню діяльність;
- ✓ саморозвиток - результат самоосвіти.

Урахування даних чинників сприяє успішній реалізації самоосвітньої діяльності педагога як одного із важливих чинників випереджувального розвитку освітян¹⁷.

¹⁶ Санжарівська Н. В. Самоосвітня діяльність педагогів / Н. В.Санжарівська // Управління школою. - 2010. - №8. - С. 17-19.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

Для успішної реалізації професійної майстерності освітян варто виокремити основні компоненти змісту самоосвіти (див. рис.3.1), а також її принципи, напрямки (див. рис.3.2), методи, форми і засоби, які сприятимуть ефективній організації самоосвітньої діяльності сучасного педагога.

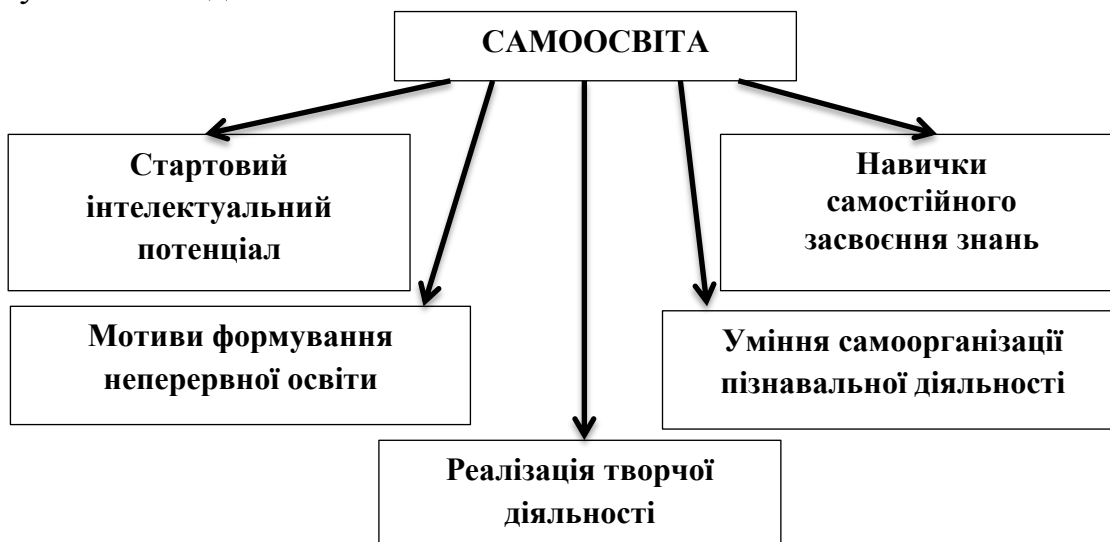

Рис. 3.1 – Компоненти змісту самоосвіти

Стартовий інтелектуальний потенціал – це певний обсяг знань, умінь та навичок, набутих учителем. Знання – фундамент пізнавальної діяльності. При постійному саморозвитку вчителя постійно удосконалюється рівень інтелектуальної компетентності вчителя, а саме:

- ✓ стан науково-теоретичної підготовки;
- ✓ стан психолого-педагогічної підготовки;
- ✓ стан методичної підготовки;
- ✓ стан технологічної підготовки.

Мотиви формування неперервної самоосвіти. Під мотивацією розуміють сукупність внутрішніх та зовнішніх сил, які збуджують педагога до діяльності та надають їй певного смислу. Серед мотивів найчастіше зустрічаються:

- ✓ прагнення до постійного самовдосконалення;
- ✓ прагнення до самовираження ;
- ✓ прагнення самореалізації та самоствердження особистості;
- ✓ професійне зростання;
- ✓ розширення кругозору;
- ✓ підвищення рівня розвитку усіх видів компетентностей;

¹⁷ Рідкоус О. В. Підготовка вчителя до самоосвітньої діяльності як складова його професійного зростання / О. В.Рідкоус // Педагогічний альманах : збірник наукових праць. - 2008. - С. 132-139.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

- ✓ наявність пізнавальної зацікавленості;
- ✓ створення позитивного іміджу серед учнів, батьків, колег;
- ✓ підвищення кваліфікаційної категорії під час атестації;
- ✓ отримання нагород;
- ✓ підвищення особистісного рейтингу на різних рівнях підпорядкування.

Психологи виділяють в структурі мотивації такі компоненти:

- ✓ самосвідомість,
- ✓ самовиховання,
- ✓ самонавчання.

Навички самостійного засвоєння знань – це навички, набуті людиною на підставі власних психофізіологічних особливостей та удосконалені у процесі життєдіяльності:

- ✓ читання;
- ✓ слухання;
- ✓ спостереження;
- ✓ експеримент.

Реалізація творчої діяльності:

- ✓ чуттєве пізнання;
- ✓ техніка мислення;
- ✓ вибір проблем та шляхів рішення.

Уміння самоорганізації пізнавальної діяльності – це вибір джерел пізнання:

- ✓ вибір форм самоосвіти;
- ✓ планування;
- ✓ організація робочого місця;
- ✓ самоорганізація;
- ✓ самоаналіз;
- ✓ самоконтроль.

В основу організації самоосвітньої діяльності педагога покладені такі **принципи**:

📖 цілісності: безперервність і систематичність підвищення професійної майстерності освітян упродовж всієї педагогічної діяльності;

📖 діяльності: практична спрямованість роботи;

📖 мобільності: відповідність змісту самоосвіти рівню професійної компетентності;

📖 самореалізації: впровадження в життя своїх внутрішніх можливостей та здібностей;

📖 самоорганізації: здатність педагога раціонально організувати свою діяльність¹⁷.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

Серед **методів** самоосвітньої діяльності педагога слід виділити такі: самостійна робота з джерелами інформації; спілкування з педагогами - новаторами, більш досвідченими колегами, фахівцями та науковцями; самостійні вправи, що сприяють закріпленню набутих знань; самостійна дослідницька діяльність, яка дозволяє перевіряти теоретичні гіпотези на практиці; самостійна робота з аудіовізуальними засобами, які дають можливість постійно слідкувати за новими досягненнями в науці.

Найпоширенішими **формами** організації самоосвітньої діяльності педагогів є індивідуальна та колективна (групова) робота. Крім індивідуальної форми варто ширше використовувати можливості таких колективних форм, як педагогічні читання, науково-практичні конференції, проблемні семінари, семінари-практикуми, інструктивно-методичні заняття, які проводяться в обласних і міських (районних) науково-методичних центрах, а також інститутах післядипломної освіти.

Успіх самоосвітньої діяльності кожного педагогічного працівника залежить від того, наскільки він володіє основними засобами самоосвіти, до яких належать: мотиви, цілі та зміст самоосвіти, самостійне опрацювання науково-методичної літератури, мультимедійні технології, засоби масової інформації, самонавчання.

Мотиви і цілі побудови власних засобів самоосвіти тісно пов'язані з особистісними цінностями освітян, із рівнем сформованості їх світогляду, а також з соціальними умовами. Однією з таких умов є технологізація самоосвітньої діяльності.

Процес самоосвіти має певну структуру, в якій віддзеркалюються основні етапи організації самоосвітньої діяльності (**технологія**).

Перший етап - установчий, передбачає створення психологічного настрою для самоосвітньої діяльності. На цьому етапі важливо сформулювати педагогічну проблему, визначити мету, продумати послідовність дій, з'ясувати рівень базової підготовки шляхом самодіагностування, щоб визначити галузі знань, які потребують удосконалення або викликають інтерес, проаналізувати ступінь актуальності обраної проблеми. Таким чином визначити зміст самоосвіти.

Другий етап - навчаючий, на якому педагог знайомиться з психолого-педагогічною та методичною літературою з обраної проблеми. Для забезпечення цілеспрямованості та систематичності занять потрібно скласти відповідний план, у якому передбачити об'єм, строки та першочерговість питань, що вивчаються, а також цільову установку з кожного виду самостійної діяльності.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

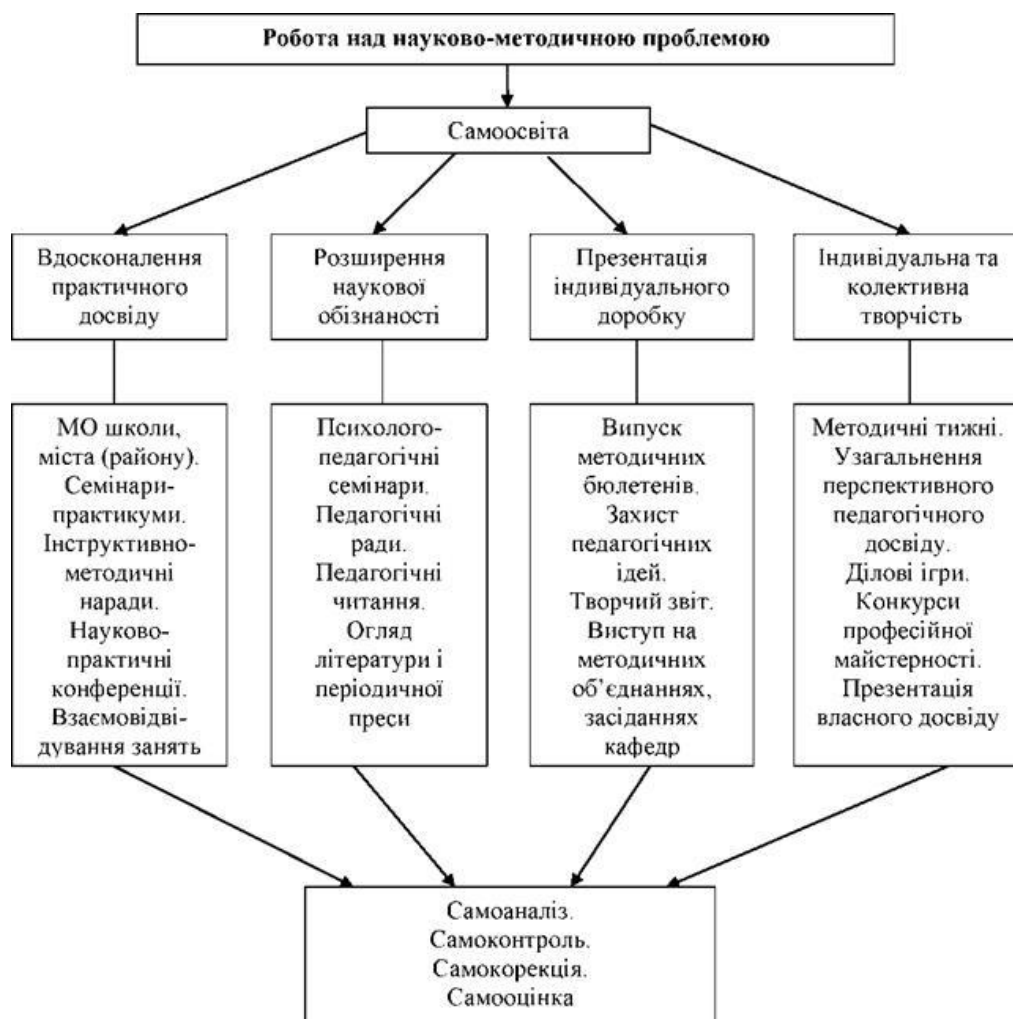

Рис. 3.2 – Напрямки реалізації самоосвітньої діяльності педагога¹⁸

Третій етап - практичний, під час якого відбувається накопичення педагогічних фактів, їх аналіз, перевірка нових форм, методів і засобів роботи, за допомогою яких буде здійснюватися самоосвіта, а також постановка експерименту. Практична робота продовжує супроводжуватися вивченням літератури.

Четвертий етап - теоретичне осмислення, аналіз і узагальнення напрацьовань освітян. На даному етапі необхідно організувати колективне обговорення прочитаної педагогічної літератури; творчі звіти про реалізацію самоосвітньої діяльності на засіданнях методичних об'єднань; відвідування з наступним обговоренням

¹⁸Удосконалення рівня професійної компетентності — один з основних напрямків реформування системи освіти. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://ostriv-school.at.ua/Virtkabinet/Samoosvita/samoosvita.doc>.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

відкритих занять з обраної проблеми та інші колективні форми роботи.

П'ятий етап - підсумково-контрольний, на якому потрібно підвести підсумки самоосвітньої діяльності, тобто здійснити опис роботи, теоретичне обґрунтування результатів, загальні висновки і визначення подальших перспектив¹⁹.

Узагальнені результати самоосвіти доцільно оформити у **кейс самоосвітньої діяльності педагога**, який є його своєрідним інформаційним та науково-методичним багажем і має такі умовні розділи:

1. Творче кредо.
2. Діагностика педагогічної діяльності.
3. Результати тестувань, анкетувань.
4. Методична проблема, над якою працює педагогічний працівник.
5. Науково-методичні та фахові матеріали.
9. Освітній проект, над яким працює педагог.
10. Публікації.

Створення кейсу самоосвіти посилює практичний досвід, наукову обізнаність, розвиває індивідуальну творчість. Така своєрідна інновація в організації самоосвітньої діяльності педагогічного працівника сприяє самопрогнозуванню, самооцінці, самокорекції, самоконтролю та самоаналізу, а також задоволенню інтересів педагога у постійному підвищенні його професійного рівня²⁰.

Варто зауважити, що ведення кейсу самоосвіти не є загальноприйнятою нормою, кожний педагог має необмежені можливості для творчості, він має право самостійно планувати та обирати способи оформлення результатів власної роботи.

Сучасний розвиток інформаційних технологій розкриває великі можливості для підвищення професійного становлення освітян. І особливого значення при цьому набуває поширення мережі Інтернет. Використання всесвітніх інформаційних ресурсів визначає істотний вплив на процеси освіти й пізнання.

У процесі впровадження нових інформаційних технологій у самоосвітню діяльність педагога виникла потреба створювати електронні книги наукового та методичного призначення,

¹⁹ Верченко Н. Самоосвітня діяльність педагога в міжкурсовий період підвищення кваліфікації / Н. Верченко // Нова педагогічна думка. - 2008. - № 4. - С. 127-130.

²⁰ Санжарівська Н. В. Самоосвітня діяльність педагогів / Н. В. Санжарівська // Управління школою. - 2010. - №8. - С. 18-19.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

впровадження яких призводить до якісних змін у формуванні мотивації до неперервної та систематичної самоосвіти.

Крім того, використання мережевої технології дає можливість для створення розгалуженої системи дистанційної освіти, завдяки чому широкі верстви освітян мають змогу долучатися до науково-методичної та самоосвітньої роботи, що забезпечує неперервність та послідовність освітнього процесу.

Щоб поширення перспективного досвіду набуло масового характеру, виникає потреба в створенні національного культурно-освітнього інформаційного ресурсу, завдяки якому Інтернет-технології сприятимуть трансформації освіти та зростанню науково-методичного потенціалу педагогічних кадрів²¹.

Звичайно, вплив Інтернет-технологій на самоосвіту педагогів є надзвичайно великий, проте доступ до цих ресурсів не в усіх однаковий, і, в першу чергу, через фінансове забезпечення. Крім того, є ще й психологічний бар'єр, оскільки Інтернет-технології - це інновації, а нове завжди в суспільстві сприймається як чужорідний елемент, часто викликає різку протидію, оскільки частково руйнує застарілу систему освіти. Тому це ще одна суттєва причина, яку варто переборювати, адже найближчим часом використання цих ресурсів стане для педагогів звичною справою.

Основним із засобів підвищення професійної компетентності вчителя може бути **програма педагогічного самоменеджменту** на підставі рефлексії особистісної діяльності та моніторингу профзростання. Головною метою програми є всебічний розвиток особистості педагога для подальшого забезпечення оптимальних умов для навчання та виховання учнів.

Основні завдання програми:

1. Виявлення особистісного рівня професійної компетенції на підставі самодіагностики.
2. Раціональне планування самоосвітньої діяльності з урахуванням основних напрямків розвитку освіти.
3. Досконала організація самоосвітньої діяльності та участь у різноманітних формах методичної роботи.
4. Проведення моніторингу професійного зростання.
5. Узагальнення досвіду роботи за результатами роботи над самоосвітньою темою.

Прогнозовані очікувані результати:

1. Розвиток усіх типів рефлексії.

²¹ Набока Б. Інтернет-технологія як фактор підвищення кваліфікації вчителів / Б. Набока // Шлях освіти. - 2001. - № 1. - С. 37-39.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

2. Підвищення загального рівня професійної майстерності вчителя.

2.1. Підвищення рівня професійної підготовки.

2.2. Покращення усіх видів педагогічної компетентності: інтелектуальної, психологічної, управлінської, мотиваційної, комунікативної, проєктивної, дидактичної, методичної.

2.3. Моделювання особистого перспективного досвіду роботи.

3. Підвищення рівня організації навчально-виховного процесу.

3.1. Створення соціально-психологічних умов для становлення особистості кожного учня

3.2. Підвищення якості знань, умінь та навичок учнів.

3.3. Розвиток інтересу до предмета.

3.4. Підвищення вихованості учнів.

При здійсненні самоосвіти важливим стає використання комплексного підходу на кожному етапі самоосвітньої діяльності.

Модель самоосвітньої діяльності вчителя на підставі рефлексії особистісної діяльності передбачає наступні блоки та етапи реалізації самоосвітньої теми (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Модель самоосвітньої діяльності вчителя на підставі рефлексії особистісної діяльності

Блок	Етапи	Зміст діяльності
I блок: Підготовчий	Нормативно-установчий	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Заповнення візитної картки вчителя. ✓ Узагальнення даних щодо підвищення кваліфікації. ✓ Визначення динаміки творчого зростання вчителя. ✓ Підбиття підсумків останньої атестації. ✓ Підготовка науково-методичних матеріалів. ✓ Підготовка діагностичного інструментарію.
	Діагностико-аналітичний	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Самодіагностування власної пізнавальної потреби в розміщенні, поглибленні сукупності наявних професійних знань (розвиток інтелектуальної, психологічної, управлінської, мотиваційної, комунікативної, проєктивної, дидактичної, методичної компетентностей). ✓ Графічне відображення отриманих результатів. ✓ Виявлення ступеня розриву між рівнем діяльності та бажаним результатом. ✓ Самодіагностика професійних утруднень. ✓ Самооцінка власних інтелектуальних, особистісних та фізичних можливостей, зокрема об'єктивна оцінка розподілу вільного часу. ✓ Вхідна діагностика навчальних досягнень учнів.
	Мотиваційно-цільовий	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Визначення тем, над якими працюють школа та місто. ✓ Визначення актуальної теми самоосвітньої діяльності – найближчої та віддаленої. ✓ Цілепокладання. ✓ Прогнозування результатів самоосвітньої роботи. ✓ Вибір об'єктів моніторингу та обґрунтування цього вибору.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

Продовження табл. 3.1

2 блок: Практичний	Планово-прогностичний	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Планування самоосвіти з урахуванням у змісті самоосвіти власного рівня профкомпетентності (удосконалення рівня інтелектуальної, психологічної, управлінської, мотиваційної, комунікативної, проєктивної, дидактичної, методичної компетентностей). ✓ Визначення термінів виконання запланованих заходів. ✓ Визначення форм і терміну самоконтролю. ✓ Визначення типів оформлення узагальнених матеріалів.
	Діяльно-акумуляційний	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Самостійний пошук інформації з метою саморозвитку. ✓ Вивчення наукової, методичної та навчальної літератури. ✓ Вивчення перспективного педагогічного досвіду. ✓ Вивчення досвіду колег. ✓ Експериментальна робота з використання отриманих знань на практиці. ✓ Взаємовідвідування уроків та позакласних заходів. ✓ Проведення відкритих уроків, позакласних заходів. ✓ Цілеспрямоване відвідування методичних заходів за спорідненою темою. ✓ Виступи на методичних заходах. ✓ Науково-дослідницька робота за напрямками роботи навчального закладу, міськими та регіональними програмами.
	Адаптивно-перетворювальний	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Діагностика параметрів, які необхідно відкоригувати. ✓ Проміжна корекція особистісного росту. ✓ Визначення індивідуальних корекційних завдань. ✓ Отримання корекційних рекомендацій від методиста з предмета, адміністрації керівника МО. ✓ Визначення подальших шляхів самовдосконалення та самореалізації. ✓ Робота з удосконалення рівня педагогічної компетентності.
3 блок: Узагальнюючий	Контрольно-рефлексивний	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Рефлексія особистісної діяльності. ✓ Проведення моніторингу розвитку професійної педагогічної компетентності згідно з критеріями МППКВ (методики розвитку професійної педагогічної компетентності). ✓ Контрольна самодіагностика. ✓ Експертне оцінювання рівня педагогічної компетентності. ✓ Заповнення методичної картки моніторингу педагогічної активності. ✓ Створення діаграми творчого зростання. ✓ Проведення моніторингу якості знань учнів. ✓ Підсумкова демонстрація рівня професійної майстерності (творчий звіт, відкриті уроки, презентація досвіду, поширення досвіду та ін.). ✓ Аналіз виконання запланованих завдань.
	Результативно-узагальнюючий	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Узагальнення особистого досвіду роботи. ✓ Розробка методичних продуктів. ✓ Підготовка публікацій. ✓ Випуск друкованих матеріалів. ✓ Систематизація шкільних документів, у яких відображено рівень професійної педагогічної компетентності вчителя. ✓ Участь в атестації педагогічних працівників.
	Корекційно-прогностичний	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Діагностика параметрів, які необхідно піддати корекції. ✓ Визначення особистісних корекційних завдань. ✓ Отримання корекційних рекомендацій від методиста з предмета, адміністрації керівника МО. ✓ Визначення подальших шляхів самовдосконалення та самореалізації. ✓ Визначення теми самоосвітньої діяльності на найближчий рік та на попередні 5 років.

Система самоосвітньої роботи педагога передбачає: поточне та перспективне планування; відбір раціональних форм та засобів засвоєння і збереження інформації; оволодіння методикою аналізу та засобами узагальнення свого й колективного педагогічного досвіду;

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

поступове оволодіння методами дослідницької та експериментальної діяльності.

Найбільш поширеними формами презентації досвіду роботи вчителя є **портфоліо** або **творчий звіт**.

Портфоліо – форма атестації, під час якої педагог надає матеріали, що підтверджують його професійність, у вигляді структурованого накопичувального документу (папка досягнень). Портфоліо може бути надане в паперовому вигляді, на електронних носіях (мультимедійні презентації) та ін.

Портфоліо вчителя включає:

1. Загальні відомості про вчителя (ПІБ; рік народження; освіта, який навчальний заклад і коли закінчив; спеціальність; стаж роботи; кваліфікаційна категорія; копії документів, які засвідчують проходження курсів, наявність вчених і почесних звань і ступенів; інформація про державні, міські, обласні та районні нагороди, заохочення; інші документи на розсуд вчителя).

2. Відомості про роботу (які предмети викладає; класне керівництво; завідування кабінетом; додаткові освітні послуги).

3. Відомості про підвищення кваліфікації (участь в районній, міській методичній роботі; участь в роботі шкільних методичних структур; тема самоосвіти; форми надання її результатів: конспекти уроків, проекти, дидактичні матеріали та інші методичні розробки вчителя).

4. Результати освітньої діяльності (показники якості знань учнів за останні 3 роки; результати моніторингових досліджень).

5. Позаурочна діяльність з предмета (перелік творчих робіт, проектів учнів; відомості про переможців олімпіад, конкурсів, змагань; сценарії позакласних заходів, фото і відеоматеріали проведених заходів).

6. Досвід роботи вчителя, узагальнений на рівнях освітнього закладу; району; міста; області.

7. Участь у суспільному житті школи, району, міста.

8. Науково-методична діяльність. Проведення науково-дослідницької роботи. Результати роботи.

9. Участь у професійних конкурсах різних рівнів, результати.

Портфоліо збирається самим педагогом за безпосередньою участю заступника директора школи за весь час роботи вчителя в даному закладі освіти.

Творчий звіт – це форма атестації, під час якої педагогічний працівник презентує цілісну систему своєї роботи, яка дозволяє оптимально вирішувати педагогічні, психологічні та соціальні

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

проблеми. Може міститися в доповідях, презентаціях різних методичних розробок по своїй педагогічній діяльності (науковій, практичній), що претендує на новизну, оригінальність за своєю суттю і формою, а також її результатах, що ілюструють діяльність педагогів-новаторів. Презентуються методичні розробки вчителя, що забезпечують навчально-виховний процес з предмету: робочі програми курсів (спецкурсів); календарно-тематичне планування; конспекти уроків; контрольно-вимірювальні матеріали; наочні посібники та дидактичні матеріали; творчі завдання для учнів; матеріали виступів, публікацій, відгуки. Додаються роботи учнів, що висвітлюють систему роботи вчителя (робочі зошити; зошити для контрольних робіт; творчі роботи; матеріали позаурочних занять з предмета; матеріали, що підтверджують участь в олімпіадах, конкурсах, змаганнях; матеріали виступів учнів на семінарах, конференціях; науково-дослідницькі роботи і проекти учнів.

4. Методика складання розкладу занять

У загальноосвітньому навчальному закладі розклад уроків є основним організаційним документом, який визначає діяльність учнівського і педагогічного колективів. Складає розклад уроків зазвичай заступник директора школи. Ця робота дуже відповідальна і кропітка, адже йому необхідно брати до уваги і вікові особливості учнів, і матеріально-технічне забезпечення школи, і побажання колег.

Розклади уроків у 1-4 класах складають, як правило, класоводи, а коригує їх заступник директора, урахувавши необхідність використання наявної навчально-матеріальної бази для проведення уроків фізвиховання, трудового навчання, музики, а також викладання окремих предметів у цих класах спеціалістами, вчителями старших класів.

Розклад уроків — це документ, що оптимізує навчально-виховний процес, регламентує трудовий ритм, впливає на творчу віддачу вчителів та учнів.

Під час складання розкладу уроків слід дотримуватися вимог Державних санітарних правил і норм влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу ДСанПіН 5.5.2.008-01, затверджених постановою Головного державного санітарного лікаря України від 14 серпня 2001 р. № 63.

Сучасними науковими дослідженнями встановлено, що найвища активність розумової діяльності дітей шкільного віку припадає на інтервал з 10 до 12 години. Цей час характеризується найбільшою

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

ефективністю засвоєння матеріалу при найменших психофізичних затратах організму. Тому в розкладі занять для молодших школярів предмети, які потребують значного розумового напруження, повинні проводитися на 2–3 уроках, а для учнів середнього і старшого віку — на 2–4 уроках.

Неоднакова розумова діяльність учнів і в різні дні навчального тижня: її рівень зростає до середини тижня, але залишається низьким на початку (понеділок) і в кінці (п'ятниця) тижня. Тому розподіл навчального навантаження протягом тижня повинен бути таким, щоб найбільший його обсяг припадав на вівторок і середу. У ці дні в шкільний розклад необхідно вносити предмети, які потребують великого розумового напруження, або ті, які не передбачають значного навантаження, але в більшій кількості, ніж в інші дні тижня. Четвер повинен бути розвантажувальним днем.

При складанні розкладу необхідно враховувати, що працездатність учнів змінюється протягом дня і тижня (таблиці 4.1, 4.2); характерно, що вона залежить і від віку учнів.

Таблиця 4.1

Найбільш продуктивні і непродуктивні уроки протягом дня

Класи	Продуктивні уроки	Непродуктивні
1-2	1(↑), 2(↓), 4(↓)	3(↑)
3-4	1(↓), 2(↓), 3(↓)	4(↓)

Стрілки після цифр означають падіння (↓) чи зростання (↑) працездатності учня на відповідному уроці. Приміром, вираз «1 (↑)» означає, що працездатність учня на першому уроці зростає від його початку до кінця.

Таблиця 4.2

Продуктивні і непродуктивні дні протягом тижня

Класи	Сприятливі дні	Несприятливі дні
1-4	Вівторок, середа, четвер	Понеділок, п'ятниця, субота

Серйозний вплив на рівень стомлюваності учнів протягом навчального дня виконує чергування уроків різного змісту і різних типів. Два уроки з одного предмета чи навіть уроки з двох близьких предметів швидше викликають стомлення, ніж уроки, розділені уроком з іншого предмета, не близькому їм.

Важким предметом для сприйняття учнів усіх вікових категорій є математика. Уроки з цього предмета бажано розподіляти на години більш високої працездатності.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

Для кожного віку характерні свої особливості сприйняття навчального предмета. Для учнів 2-4 класів «важкими» предметами також є читання та природознавство.

Вивчення нового матеріалу, контрольні роботи найкраще проводити на 2–4 уроках дня всередині тижня. Предмети, які потребують значних затрат часу для виконання домашніх завдань, не повинні групуватися в розкладі занять в один день.

На ступінь втомлюваності учнів також впливають співвідношення між обсягом вивченого матеріалу на уроці та обсягом того, що задали додому, обсяг домашніх завдань з кожного навчального предмета та загальний обсяг заданого.

Науковими дослідженнями встановлено, що найбільш ефективна тривалість виконання домашніх завдань (загальний час підготовки домашніх завдань) для учнів різних паралелей складає:

2 класи - 45 хвилин

3 класи - 1 год. 10 хв.

4 класи - 1 год. 30 хв.

Потрібно також пам'ятати, що на стомлюваність учнів істотно впливають такі **чинники психофізіологічного напруження**, як:

📖 обсяг інформації, яку учні мають засвоїти;

📖 складність навчальних матеріалів;

📖 ступінь новизни навчальних матеріалів;

📖 тип уроку і його структура;

📖 методична майстерність учителя;

📖 емоційний стан учня;

📖 ступінь інтересу до предмета;

📖 взаємини класу і вчителя, учня і вчителя;

📖 санітарний стан навчальних приміщень.

Також велике значення для зниження рівня втомлюваності учнів і створення комфортних умов для їх навчання має раціонально організований режим навчального дня. Так, приміром, працездатність учнів на уроці, що проводиться після великої перерви, дещо зростає.

Як показує практика роботи освітніх закладів з невеликою кількістю класів (один-два клас-комплекти) малої та середньої наповнюваності харчування учнів початкової школи відбувається на другій перерві, а решти - на третій.

Відповідно до цього тривалість другої перерви повинна бути не менше 15 хвилин, виходячи з конкретних умов освітнього закладу.

Якщо освітній заклад має більшу кількість класів зі значною наповнюваністю, то харчування учнів початкової школи, як правило,

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

здійснюється на першій перерві, учнів 5 - 8 класів - на другій, а учнів 9 - 11 класів - на третій перерві.

Варто зазначити, що тривалість перерви менше 10 хвилин не доцільна та не виправдовує себе. Учень не має змоги відпочити.

Виправдовує себе практика використання великих перерв для активного відпочинку учнів (спортивні перерви, прогулянки, ігри на свіжому повітрі).

Режим роботи загальноосвітнього навчального закладу визначається ним на основі нормативно-правових актів та за погодженням з територіальними установами державної санітарно-епідеміологічної служби.

Допустима сумарна кількість годин (уроків) тижневого навантаження учнів наводиться в таблиці 4.3.

Таблиця 4.3

Допустима сумарна кількість годин інваріантної і варіативної частин навчального плану (уроків)

Класи	5-ти денний навчальний тиждень	6-ти денний навчальний тиждень
1	20,0	22,5
2	22,0	23,0
3	23,0	24,0
4	23,0	24,0

Початок занять у загальноосвітніх навчальних закладах повинен бути не раніше 8 години.

При двозмінному режимі навчання початок занять у другу зміну організовується не пізніше 14 годин, закінчення - не пізніше 19²⁰ год.

Учні 1 - 2 класів, випускних та класів компенсуючого навчання навчаються лише у першу зміну.

Учні 3-4 класів можуть навчатися у першу зміну або у підзміну з початком занять не пізніше 12 годин.

Починати заняття як в першу, так і в другу зміну слід в один і той же час протягом навчального року.

Навчання у загальноосвітніх навчальних закладах нового типу організовується в одну (першу) зміну.

Алгоритм складання розкладу занять

На *першому етапі* при складанні розкладу необхідно підготувати документацію:

1. Навчальний план освітньої установи.
2. Навчальні програми з предметів навчального плану освітньої установи.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

3. Дані про кількість класів в освітній установі і розподіл їх за змінами (наказ).
 4. Дані про наявність навчальних кабінетів і про закріплення їх за визначеними вчителями (наказ).
 5. Розподіл навчального навантаження вчителів за класами і групами продовженого дня, за змінами у тижневих годинах (наказ).
 6. Розподіл класного керівництва (наказ).
 7. Список голів методичних об'єднань (наказ).
 8. Дані про вчителів, що займаються на заочних і вечірніх відділеннях вищих навчальних закладів (особиста заява).
 9. Дані про вчителів, що займаються на курсах підвищення кваліфікації (наказ і особиста заява).
 10. Дані про вчителів, що є сумісниками.
 11. Дані про вчителів-сумісників (особиста заява).
 12. Дані про обов'язкові вільні дні (адміністрація, голова профспілкового комітету, голови методичних об'єднань тощо).
 13. Особисті побажання вчителів до розкладу уроків (особиста заява).
 14. Дані про розподіл класів на підгрупи при вивченні окремих навчальних курсів.
 15. Список класів і предметів, з яких необхідно передбачити в розкладі здвоювання уроків.
 16. Розклад дзвінків в освітньому закладі.
 17. Заготовлені форми таблиць (табл. 4.4-4.8).
- Другий етап** — заповнення таблиць.

Таблиця 4.4

Робочий розклад адміністрації

№ з/п	ІВ	ПРЕДМЕТ	НАВАНТАЖЕННЯ	КЛАСИ	№ КАБ.	ПОНЕДІЛОК						...	П'ЯТНИЦЯ						РЕЗЕРВ							
						1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6			
1											...															
2											...															
3											...															
4											...															
5											...															

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

Таблиця 4.5

Графік проведення контрольних, лабораторних, практичних занять та екскурсій у I півріччі 20../20.. н.р.

Клас	вересень										грудень					
	1	2	3	4	5	...	27	28	29	30				15	16	17
1-А							□			Δ	Дні канікул та вихідні дні				◇	
1-Б							Δ		□					◇		○
...																
4-А					○		◇			Δ				□		
4-Б						◇		□								○

Умовні позначення:

□ - математика

◇ - іноземна мова

○ - українська мова

Δ - літературне читання

Таблиця 4.6

Розклад уроків для учнів

День тижня	Уроки	Вільні кабінети	Класний керівник. Закріплений кабінет		Класний керівник. Закріплений кабінет		...	Класний керівник. Закріплений кабінет		Класний керівник. Закріплений кабінет		
			1-А		1-Б		...	4-А		4-Б		
			Предмет	№ кабінету	Предмет	№ кабінету	...	Предмет	№ кабінету	Предмет	№ кабінету	
			Предмет	№ кабінету	Предмет	№ кабінету	...	Предмет	№ кабінету	Предмет	№ кабінету	
ПОНЕДІЛОК	1						...					
	2						...					
	3						...					
	4						...					
	5						...					
	6						...					
	Факультативи, клуби, гуртки, спортивні секції											
		Назва заняття		Час заняття	№ кабінету	Час заняття	№ кабінету	...	Час заняття	№ кабінету	Час заняття	№ кабінету
								...				
								...				

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

Таблиця 4.7

Додаткова таблиця до розкладу вчителів

№ З/П	ПІБ	ПРЕДМЕТ	НАВАНТАЖЕННЯ	КЛАСИ	№ КАБ.	ПОНЕДІЛОК					...	П'ЯТНИЦЯ					
						1-а	1-б	...	4-а	4-б	...	1-а	1-б	...	4-а	4-б	
1																	
2																	
3																	
4																	
Усього:																	

Таблиця 4.8

Довідкова таблиця

№ З/П	ПІБ	ПРЕДМЕТ	НАВАНТАЖЕННЯ	КЛАСИ	№ КАБ.	Кількість годин на тиждень					Примітка
						1-а	1-б	...	4-а	4-б	
1											
2											
3											
4											

Третій етап — складання розкладу:

1. Розставляємо уроки вчителів-сумісників.
2. Уроки вчителів, що з різних причин жорстко зафіксовані за днями тижня чи навіть за годинами дня.
3. Уроки:
 - фізичної культури;
 - трудового навчання;
 - ОМ
 - музики, бо вони не повинні збігатися з проведенням в один день в одному класі;
 - уроки іноземної мови за принципом щільного упакування, тобто по можливості без «вікон» і насамперед у ті дні, коли розклад

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

даного класу включає перераховані вище уроки, що пов'язано з більш раціональним використанням навчальних кабінетів в освітній установі.

4. Складаємо робочий розклад адміністрації.

5. Далі приступаємо до розміщення інших предметів: рівномірно за днями тижня з огляду на всі гігієнічні вимоги, побажання вчителів.

Четвертий етап — перевірка правильності:

1. Розміщення уроків по класах (по вертикалі в кожному стовпчику кількість уроків у класі за один день).

2. Відповідність розкладу навчальному плану.

3. Кількість уроків з даного предмета за тиждень у кожному класі.

4. Навантаження кожного вчителя.

П'ятий етап — гігієнічна оцінка розкладу уроків з використанням рангової пікалі складності.

Для проведення оцінки розкладу уроків використовують методику, розроблену Н.П. Гребняком і В. В. Машиністовим (1993 р.), за якою кожний навчальний предмет має різний бал складності (табл. 4.9).

Таблиця 4.9

Розподіл балів складності предметів 1-4 класів

Предмет	Ступінь складності
Математика	6
Іноземна мова	5,4
Українська мова	3,5
Літературне читання	1,7
Предмети художньо-естетичного напрямку	1,3
Фізичне виховання	1,6

Підраховується сума балів за днями тижня й окремих класах. Ці цифрові дані можна подати у графічній формі.

Розклад оцінюється позитивно в тому випадку, якщо утвориться крива з «підйомом» у вівторок та/або середу. Шкільний розклад оцінюється як нераціональний при найбільшій сумі балів у пертій і останній дні робочого тижня, а також при рівномірності навантаження в тижневому циклі.

Для учнів молодшого і середнього віку найбільша інтенсивність навчального навантаження має припадати на вівторок і середу, причому четвер повинен бути полегшеним днем.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

Останній етап роботи — складання розкладу уроків для учнів у звичній для них формі.

Експертиза розкладу занять

Експертиза розкладу занять — це процедура його вивчення та оцінки на основі оптимального співвідношення матеріально-технічних можливостей навчального закладу та можливості надання учням права вибору індивідуального освітнього маршруту.

Експертиза організовується для аналізу всіх аспектів функціонування діяльності школи.

Експертиза проводиться з метою:

- встановлення відповідності розкладу занять санітарно-гігієнічним нормам;
- здійснення можливості вибору учнями індивідуального освітнього маршруту;
- досягнення освітнього результату при збереженні соматичного здоров'я учнів.

Експертиза розкладу може бути двох видів: внутрішня (самоекспертиза) або зовнішня (спеціально створеною групою експертів районного чи міського рівнів).

Функції експертизи:

- дати всебічний аналіз розкладу занять;
- спрогнозувати можливі негативні для здоров'я учнів наслідки реалізації розкладу;
- спрогнозувати можливі негативні наслідки для вчителів у сфері їх здоров'я, удосконалення їх педагогічної майстерності;
- визначити можливості учнів в отриманні додаткової освіти.

Протягом експертизи встановлюються:

- відповідність розкладу нормативним документам;
- розподіл навчального навантаження учнів за днями тижня;
- відповідність максимально допустимого навантаження учнів існуючим вимогам;
- відповідність навчальному плану школи видам освітніх програм, які реалізуються у школі;
- відповідність розподілу предметних галузей протягом навчального дня та навчального тижня можливостям учнів та вчителів.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

Таблиця 4.10

Параметри експертизи розкладу навчальних занять

Параметр експертизи	Оцінка		
	0	1	2
Максимально допустимо навантаження учнів			
Розподіл максимально допустимого навантаження щодо віку учнів			
Шестиденний навчальний тиждень для учнів 5-11-х класів усіх видів НЗ з поглибленим змістом предмета			
Тривалість уроку не перевищує 45 хвилин			
Початок занять не раніше 8-ї години			
Навчання класів з поглибленим змістом навчальних програм у першу зміну			
Навчання класів початкової ніколи, 5-х класів, випускних класів у першу зміну			
Наявність розкладу факультативних занять			
Проведення факультативних занять у дні з найменшою кількістю обов'язкових уроків			
Наявність 45-хвилинної перерви між останнім уроком та факультативними заняттями			
Відсутність здвоєних уроків у початковій школі			
Відсутність здвоєних уроків для учнів 5— 9-х класів, окрім уроків праці, фізкультури, уроків проведення контрольних та лабораторних робіт			
Наявність динамічної паузи або уроків фізкультури після здвоєних уроків з основних та профільних предметів			
Чергування протягом дня та тижня для молодших школярів основних предметів з уроків ОМ, музики, праці, фізкультури			
Чергування протягом дня та тижня для учнів старшого віку предметів фізико-математичного та гуманітарного циклів			
Побудова розкладу з урахуванням ходу денної та тижневої кривої розумової працездатності учнів			
Відповідність розподілу предметів протягом навчального дня ранговій шкалі складності предметів. Наявність аргументації у випадках незначного відхилення від даної позиції			
Відповідність часового інтервалу між уроками нормативним вимогам (10 хв. — маленька перерва, велика перерва після 2-х або 3-х уроків)			

0 — не відповідає вимогам,

1 — частково відповідає,

2 — цілком відповідає вимогами.

К – кількість балів / 54.

Скласти розклад уроків потрібно до 29 серпня.

Після того, як його затвердить директор загальноосвітнього навчального закладу та погодить голова профспілкового комітету, розклад потрібно **оформити у звичайному для вчителів та учнів**

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

вигляді, тобто із зазначенням предметів на кожен день тижня для кожного класу. Один примірник розкладу уроків слід вивісити в учительській, а другий — у холі. Упродовж **семестру змінювати розклад без особливих потреб небажано**. На початку січня до розкладу можна внести необхідні корективи у зв'язку зі зміною кількості навчальних годин на окремі предмети на II семестр.

ПРАКТИЧНИЙ БЛОК

2.1. Завдання: використовуючи питання та теми подані нижче та матеріал теоретичного блоку щодо структури плану роботи МО, складіть план роботи методичного об'єднання вчителів початкових класів або методичного об'єднання вихователів ГПД.

Питання, які рекомендовано розглядати на засіданнях МО

1. Аналіз змісту програм щодо навчання дітей 6 і 7 років, їх методичного апарату (рекомендації з методики викладання, вимоги до ЗУН учнів, до перевірки й оцінки ЗУН). Порівняльна характеристика 1-4-х класів.
2. Можливості кабінету початкового навчання щодо інтенсифікації навчального процесу, формування міцних знань молодших школярів.
3. Шляхи вдосконалення системи роботи зі здійснення наступності між дошкільним навчальним закладом (ДНЗ), початковою та середньою ланкою навчання. Її роль у підвищенні якості ЗУН учнів.
4. Сучасний урок у початкових класах. Шляхи інтенсифікації навчального процесу в молодших класах.
5. Шляхи покращання трудового навчання й виховання в процесі роботи над удосконаленням програми.
6. Організація системи роботи щодо попередження та подолання прогалин у знаннях учнів.
7. Шляхи формування правильного, швидкого, виразного читання і зв'язаного мовлення.
8. Шляхи формування міцних навичок додавання, віднімання, множення, ділення, швидкого усного рахунку й розв'язування задач.
9. Методика роботи з формування міцних навичок правопису ненаголошених голосних.
10. Система роботи з формування каліграфічних навичок письма.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

11. Організація спільної роботи сім'ї, школи, бібліотекарів щодо прищеплення навичок роботи з книгою й виховання любові до читання.
12. Організація технічної творчості.
13. Організація суспільно-корисної праці молодших школярів.
14. Організація узагальнювального повторення наприкінці навчального року.
15. Організація спостережень у природі, їхня фіксація, найпростіші висновки й узагальнення.
16. Дидактична гра як один із засобів підвищення ефективності навчально-виховного процесу.
17. Методика визначення результативності уроку, вивчення особистості дитини, шляхів формування вмій учителя аналізувати свої труднощі в навчально-виховній роботі.

Теми, які рекомендовано розглядати для формування й узагальнення передового педагогічного досвіду

1. Використання дидактичної та сюжетно-рольової гри.
2. Усебічний розвиток і виховання школярів засобами позакласного читання.
3. Виховання інтересу до технічного моделювання, любові до праці, навичок самообслуговування.
4. Спільна робота вчителів з бібліотекарями шкільних і районних бібліотек щодо організації позакласного читання й формування в учнів читацьких інтересів.
5. Шляхи вироблення міцних навичок читання, письма, лічби.
6. Організація самостійної діяльності учнів на уроці.
7. Шляхи формування навичок правопису ненаголошених голосних у 1-3-х класах.
8. Вироблення навичок каліграфічного письма.
9. Шляхи формування навичок самоконтролю як засобу підвищення грамотності письма, обчислювальних навичок.
10. Система роботи вчителя щодо подолання й попередження прогалин у знаннях учнів.
11. Формування в учнів умінь самостійного аналізу задачі.
12. Формування табличних навичок в учнів 1-4-х класів.
13. Організація наступності й перспективності вивчення матеріалу за вдосконаленою програмою (російська мова, математика).
14. Роль кабінету початкового навчання в НОП учителя й учня, формування в учнів міцних знань.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

3.1. Завдання: використовуючи теоретичний матеріал щодо самоосвіти та схему плану самоосвіти, подану нижче, складіть *модель* Вашої самоосвіти на один рік.

Схема плану самоосвіти
Індивідуальний план самоосвіти на рік

Учителя

Класного керівника

Школи №

П. І. Б.

Освіта (коли і який навчальний заклад закінчив)

Коли навчався на курсах

Яку літературу вивчає протягом року

Де і коли виступав з теми

Самоосвітня робота над темою

1. Загальношкільна тема.
2. Індивідуальна тема самоосвіти.
3. Коли розпочато роботу над темою.
4. Коли передбачено закінчити роботу над темою.
5. Мета й завдання самоосвіти за темою.
6. Основні питання, які намічено для вивчення. Етапи опрацювання матеріалу.
7. Література з теми за роками.
8. Чий досвід передбачено вивчити із цієї теми.
9. Творче співробітництво з теми самоосвіти.
10. Практичний вихід (доповіді, реферати).
11. Вивчення передового досвіду (кількість відвіданих уроків, позакласних заходів).
13. Коли і де виступав із власним досвідом.
14. Висновки після закінчення роботи.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

4.1. Завдання: проведіть експертизу розкладу уроків початкової школи.

Таблиця 4.1.1

Розклад уроків на 2014/2015 навчальний рік (1-4 класи)

		1 клас	2 клас
Понеділок	1	Фізична культура	Українська мова/ літературне читання
	2	Англійська мова	Математика
	3	Українська мова (навчання грамоти, читання)	Музичне мистецтво
	4	Українська мова (навчання грамоти, письмо)	Англійська мова
	5		Образотворче мистецтво
Вівторок	1	Образотворче мистецтво	Літературне читання
	2	Математика	Математика
	3	Українська мова (навчання грамоти, читання)	Українська мова
	4	Фізична культура	Фізична культура
	5	Українська мова (навчання грамоти, письмо)	Природознавство
Середа	1	Українська мова (навчання грамоти, письмо)	Українська мова
	2	Математика	Математика
	3	Трудове навчання	Англійська мова
	4	Російська мова	Фізична культура
	5	Природознавство	Літературне читання
Четвер	1	Основи здоров'я	Українська мова
	2	Математика	Математика
	3	Українська мова (навчання грамоти, читання)	Фізична культура
	4	Фізична культура	Російська мова
	5	Українська мова (навчання грамоти, письмо)	Природознавство
П'ятниця	1	Природознавство	Літературне читання
	2	Математика	Основи здоров'я
	3	Російська мова	Сходинки до інформатики
	4	Музичне мистецтво	Російська мова
	5		Трудове навчання

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

Продовження табл. 4.1.1

		3 клас	4 клас
Понеділок	1	Музика	Основи здоров'я
	2	Математика	Математика
	3	Трудове навчання	Фізична культура
	4	Українська мова/ українська мова (читання)	Українська мова/ українська мова (читання)
Вівторок	1	Українська мова	Українська мова
	2	Математика	Математика
	3	Українська мова	Я і Україна (природознавство)
	4	Образотворче мистецтво	Образотворче мистецтво
	5	Я і Україна (громадянська освіта)	Курс за вибором
Середа	1	Я і Україна (природознавство)	Українська мова читання
	2	Англійська мова	Математика
	3	Математика	Фізична культура
	4	Фізична культура	Англійська мова
	5	Українська мова	Я і Україна (громадянська освіта)
Четвер	1	Українська мова (читання)	Українська мова
	2	Математика	Фізична культура
	3	Фізична культура	Англійська мова
	4	Українська мова	Українська мова читання
	5	Курс за вибором	Основи споживчих знань
П'ятниця	1	Фізична культура	Українська мова (читання)
	2	Українська мова (читання)	Математика
	3	Англійська мова	Музика
	4	Основи здоров'я	Українська мова
	5	Основи споживчих знань	Трудове навчання

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1.√ На стомлюваність учнів дуже впливає ступінь психофізіологічного напруження. Це такі фактори:

Відповідь:

- а) обсяг інформації, що повідомляють учням, призначеної для сприйняття та наступного перероблення
- б) складність навчального матеріалу
- в) ступінь новизни навчального матеріалу
- г) прийом їжі за 20 хв. до уроку

2.√ На стомлюваність учнів дуже впливає ступінь психофізіологічного напруження. Це такі фактори:

Відповідь:

- а) тип уроку і його структура
- б) ступінь навчання учнів у школі
- в) методична майстерність викладача
- г) емоційний стан учня

3.√ На стомлюваність учнів дуже впливає ступінь психофізіологічного напруження. Це такі фактори:

Відповідь:

- а) ступінь інтересу до предмета
- б) взаємини класу й учителя, учня й учителя
- в) взаємини вчителя з адміністрацією школи
- г) санітарний стан навчальних приміщень

4. √ Для учнів 1-го класу, відповідно до ДСанПіН, особлива увага має приділятися:

Відповідь:

- а) організації індивідуалізації та диференціації навчання
- б) облаштуванню приміщень для організації рухливих ігор, щонайменше одного на паралель класів
- в) обладнанню відокремлених туалетів (убиралень)
- г) обладнанню відокремлених гардеробів з обов'язковим виділенням секцій для кожного класу
- д) поєднанню навчання із грою

5. У розкладі уроків для першокласників слід передбачити розвантажувальний день, протягом якого доцільно проводити уроки з предметів оздоровчо-фізкультурного та мистецького спрямування. Відповідно до інструктивно-методичних рекомендацій таким днем має бути:

Відповідь:

- а) понеділок
- б) вівторок
- в) четвер
- г) п'ятниця

6. Заповніть пропуски. Згідно з вимогами ДСанПіН на _____ хвилині кожного уроку у 1-их класах має проводитись фізкультхвилинка.

Відповідь:

- а) двадцятій хв.
- б) десятій хв.
- в) п'ятнадцятій хв.
- г) двадцять п'ятій хв.

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

7. ✓ Згідно з вимогами ДСанПіН на п'ятнадцятій хвилині кожного уроку в 1-их класах має проводитись фізкультхвилинка, що складається з:

Відповідь:

- а) динамічних, дихальних вправ
- б) вправ для збереження зору
- в) вправ на гнучкість та швидкість
- г) пальчикової гімнастики

8. ✓ У перших класах галузь «Мови і літератури» реалізується через навчальні предмети

Відповідь:

- а) «Українська мова (навчання грамоти: мова і читання)»
- б) «Російська, інша мова національної меншини (навчання грамоти: мова і читання)»
- в) «Українська мова у школах з навчанням російською чи іншою мовою національної меншини»
- г) «Літературне навчання»
- д) «Іноземна мова»

9. Освітня галузь «Суспільствознавство» реалізується навчальним предметом «Я у світі», який починає вивчатися у:

Відповідь:

- а) першому класі
- б) другому класі
- в) третьому класі
- г) четвертому класі

10. Освітня галузь «Технології» реалізується через предмети:

Відповідь:

- а) «Образотворче мистецтво»
- б) «Трудове навчання»
- в) «Сходінки до інформатики»
- г) «Музичне мистецтво»

11. Робочі навчальні плани розробляються загальноосвітніми навчальними закладами щорічно на основі:

Відповідь:

- а) Базових навчальних планів
- б) Типових навчальних планів
- в) Типових робочих навчальних планів
- г) Базових робочих навчальних планів

12. Кількість часу на день у 2 класі для додаткового опрацювання навчальних предметів в режимі школи повного дня:

Відповідь:

- а) 45 хв.
- б) 1 год. 10 хв.
- в) 1 год. 20 хв.
- г) 1 год. 30 хв.

13. Кількість часу на день у 3 класі для додаткового опрацювання навчальних предметів в режимі школи повного дня:

Відповідь:

- а) 45 хв.
- б) 1 год. 10 хв.
- в) 1 год. 20 хв.
- г) 1 год. 30 хв.

14. Кількість часу на день у 4 класі для додаткового опрацювання навчальних предметів в режимі школи повного дня:

Відповідь:

- а) 45 хв.
- б) 1 год. 10 хв.
- в) 1 год. 20 хв.
- г) 1 год. 30 хв.

15. √ Плануючи роботу школи, необхідно дотримуватися таких принципів:

Відповідь:

- а) науковості
- б) реальності і оптимальності
- в) систематичності
- г) соціальної детермінації

16. Принцип планування роботи школи, що передбачає формування в учнів потрібних суспільству моральних, правових, естетичних та інших якостей це:

Відповідь:

- а) науковості
- б) реальності і оптимальності
- в) систематичності
- г) соціальної детермінації

17. Вид планування, завдання якого полягає в забезпеченні цілеспрямованої діяльності керівництва школи та педагогічного колективу, раціональному розподілі сил, уникненні повторення в річних планах одних і тих самих заходів це:

Відповідь:

- а) річне планування
- б) перспективне планування
- в) поточне планування
- г) план роботи на місяць

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

18. Вид планування, який дає змогу поєднувати перспективні завдання з конкретними завданнями на семестр, місяць навчального року це:

Відповідь:

- а) річне планування
- б) перспективне планування
- в) поточне планування
- г) план роботи на місяць

19. Вид планування, який визначає програму діяльності окремих підрозділів і виконавців на певні терміни упродовж навчального року це:

Відповідь:

- а) річне планування
- б) перспективне планування
- в) поточне планування
- г) план роботи на місяць

20. Складання розкладу уроків, шкільних гуртків, спортивних секцій; календарних та поурочних планів учителів, планів виховної роботи класних керівників, вихователів груп подовженого дня це:

Відповідь:

- а) річне планування
- б) перспективне планування
- в) поточне планування
- г) план роботи на місяць

21. Цілеспрямований процес, спеціально організований з метою систематичного оновлення професійної компетентності працівників освіти, зумовлений динамікою розвитку суспільства, науки, освіти, а також потребами, що впливають з особистого досвіду і специфіки діяльності кожного педагога це:

Відповідь:

- а) методична робота у школі
- б) безперервне підвищення кваліфікації
- в) стажування
- г) перекваліфікація

Тема 4. Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять

22. Цілісна система взаємопов'язаних дій і заходів, яка ґрунтується на досягненнях науки, передовому досвіді й конкретному аналізі труднощів, що виникають у вчителів, і спрямована на всебічне підвищення професійної майстерності кожного вчителя, вихователя, керівника закладу освіти, на збагачення й розвиток творчого потенціалу педагогічного колективу це:

Відповідь:

- а) методична робота
- б) безперервне підвищення кваліфікації
- в) стажування
- г) перекваліфікація

23. ✓ Завдання підвищення ефективності методичної роботи на основі ідей оптимізації, науково і методично розроблені ученими:

Відповідь:

- а) А.Макаренком
- б) Ю.Бабанським
- в) М.Поташником
- г) Н.Конаржевським

24. ✓ Функції методичної роботи можна розбити за М.М.Поташником на такі групи:

Відповідь:

- а) відносно адміністрації школи
- б) відносно вчителя
- в) відносно педагогічного колективу
- г) відносно досягнень педагогічної науки та досвіду вчителів інших шкіл

25. У якому варіанті вірно вказана послідовність етапів здійснення методичної роботи в школі: 1. Систематизація, оптимальний відбір ефективних форм і методів методичної роботи з урахуванням генералізації підсистеми роботи з вивчення і впровадження передового педагогічного досвіду 2. Виявлення рівня стану методичної роботи. 3. Реалізація комплексної програми, коригування та аналіз результатів. 4. Розробка наукової, цільової, комплексної програми методичної роботи на всіх рівнях та її реалізація.:

Відповідь:

- а) 2, 1, 4, 3
- б) 1, 2, 4, 3
- в) 4, 2, 3, 1
- г) 3, 4, 1, 2

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Тема. *Теоретичні засади управління процесом навчання*

Мета. Закріпити, розширити та поглибити теоретичні знання студентів щодо поняття навчання, процес навчання, його структурних елементів, сучасних технологій управління навчально-виховним процесом, дидактико-управлінської діяльності директора школи, функцій та організаційних форм дидактико-управлінської діяльності.

Розвивати у студентів зв'язне мовлення, вміння формулювати запитання та відповідати на них, відстоювати власну думку з використанням конкретних фактів, аргументів; розвивати уміння порівнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Виховувати повагу, толерантність, ініціативність, впевненість у собі.

Ключові слова: *процес навчання, структура, схема, система, технологія, дидактико-управлінська діяльність, управління, функції, організаційні форми.*

План

1. Процес навчання як об'єкт управління.
2. Структурні елементи навчання. Структура навчання як соціально-педагогічної системи.
3. Технології управління процесом навчання.
4. Структура дидактико-управлінської діяльності директора школи.
5. Функції управління процесом навчання.
6. Організаційні форми дидактико-управлінської діяльності.

Питання для обговорення:

1. Назвіть суттєві характеристики системи.
2. Які домінуючі функції процесу навчання, що зумовлюють його специфіку?
3. Охарактеризуйте структурні елементи навчально-виховного процесу. Намалюйте схематично структуру навчання.
4. Що слід розуміти під гуманізацією навчально-виховного процесу? У чому проблеми реалізації гуманізації на практиці?
5. Охарактеризуйте етапи технологій управління процесом навчання за різними авторами.

Рекомендована література

1. Хлебніков Т.М. Управління навчальною діяльністю : навчально-методичний посібник / Т.М.Хлебнікова. – Х. : Вид. група «Основа», 2013. – 224 с.

2. Навчально-виховний процес: планування, організація, моніторинг. (На допомогу заступнику директора з навчально-виховної роботи. Практичні матеріали) / упорядник : Г.П. Мороз, Л.З. Онищук. – Тернопіль : Видавництво Астон, 2007. – 112 с.

3. Фізеші О. Й. Педагогіка: Основи педагогіки. Дидактика. Теорія та методика виховання. Школознавство : Навч. посібник для студ. педагогічних спеціальностей / О.Й. Фізеші. – К. : Кондор, 2014. – 390 с.

4. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної педагогіки : Навч. посібн. Реком МОНУ / О. Вишневський. – Вид. 3-тє, доопр. і доповн. – К : Знання, 2008. – 566 с.

5. Віднічук М. Освітні округи / М. Віднічук, Н. Мельник. – К. : Шкільний світ, 2010. – 128 с.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Тема. *Планування навчального процесу. Методика складання розкладу занять*

Мета. Закріпити, розширити та поглибити теоретичні знання студентів щодо суті, мети, завдань планування роботи школи, директора, заступників та інших структурних компонентів освітньої установи. Засвоїти основні вимоги та алгоритм складання розкладу уроків, особливості проведення експертизи розкладу занять.

Розвивати у студентів зв'язне мовлення, вміння формулювати запитання та відповідати на них, відстоювати власну думку з використанням конкретних фактів, аргументів; розвивати уміння порівнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Виховувати повагу, толерантність, ініціативність, впевненість у собі.

Ключові слова: *планування, види планів, циклограма, методичне об'єднання, розклад уроків, занять.*

План

1. Суть планування, його мета та завдання.
2. Планування діяльності заступника директора з навчально-виховної роботи.
3. Планування й організація діяльності шкільних методичних об'єднань.
4. Вимоги до складання розкладу уроків.
5. Алгоритм складання розкладу занять.
6. Експертиза розкладу занять.

Питання для обговорення:

1. Які умови загальноосвітнього навчального закладу відіграють важливу роль у плануванні його діяльності?
2. У чому специфіка планування роботи заступника директора з НВР?
3. Що включає в себе циклограма діяльності заступника директора з НВР за місяць?
4. Яка структура плану роботи МО вчителів початкових класів?
5. Які питання рекомендовано розглядати на зібраннях МО?
6. Зміст цільової взаємної перевірки зошитів.
7. Санітарні правила і норми при складанні розкладу уроків.
8. Алгоритм складання розкладу занять.
9. Параметри експертизи розкладу занять.

Рекомендована література

1. Хлебніков Т.М. Управління навчальною діяльністю : навчально-методичний посібник / Т.М.Хлебнікова. – Х. : Вид. група «Основа», 2013. – 224 с.
2. Навчально-виховний процес: планування, організація, моніторинг. (На допомогу заступнику директора з навчально-виховної роботи. Практичні матеріали) / упорядник : Г.П. Мороз, Л.З. Онищук. – Тернопіль : Видавництво Астон, 2007. – 112 с.
3. Вишневецький, О. Теоретичні основи сучасної педагогіки : Навч. посібн. Реком МОНУ / О. Вишневецький. – Вид. 3-тє, доопр. і доповн. – К : Знання, 2008. – 566 с.
4. Віднічук М. Освітні округи / М. Віднічук, Н. Мельник. – К. : Шкільний світ, 2010. – 128 с.
5. Науково - методична проблема школи / упоряд. Мурашко Н. – К. : Шкільний світ, 2013. – 128 с.
6. Планування методичної роботи / упор. Голубенко М. – К. : Шкільний світ, 2008. – 128 с.
7. Терехов В. Перспективне та річне планування роботи навчального закладу / В. Терехов, І. Усик, М. Яременко. – 2-ге вид., без змін. – К. : Шкільний світ, 2012. – 128 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аузіна М.О. Інноваційні процеси в освіті. – Львів : ЛБІ НБУ, 2003. – С.37.
2. Афанасьев В.Г. Социальная информация и управление обществом / В.Г.Афанасьев. - М., 1975. – С.78.
3. Бондар В.І. Управлінська діяльність директора школи: дидактичний аспект / В.І.Бондар. – К., 1987. – 156 с.
4. Верченко Н. Самоосвітня діяльність педагога в міжкурсовий період підвищення кваліфікації / Н. Верченко // Нова педагогічна думка. - 2008. - № 4. - С. 127-130.
5. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної педагогіки : Навч. посібн. Реком МОНУ / О. Вишневський. – Вид. 3-тє, доопр. і доповн. – К : Знання, 2008. – 566 с.
6. Віднічук М. Освітні округи / М. Віднічук, Н. Мельник. – К. : Шкільний світ, 2010. – 128 с.
7. Гузеев В. Образовательная технология: от приема до философии / В.Гузеев. – М., 1987. – 240 с.
8. Іщенко М.П., Руденко І.І. Людинознавча компетентність керівника, менеджера, спеціаліста / М.П.Іщенко, І.І.Руденко. – Черкаси : Відлуння – Плюс, 2003. – 200с.
9. Кальней В. А., Шишов С. Е. Технология мониторинга качества обучения в системе «учитель - ученик» / В.А.Кальней, С.Е.Шишов. — М., 1999.
10. Кларін М.В. Педагогічна технологія у навчальному процесі / М.В.Кларін. – М., 1989. – 234 с.
11. Лаврентьев Г.В., Лаврентьева Н.Б. Инновационные обучающие технологии в профессиональной подготовке специалистов / Г.В.Лаврентье, Н.Б.Лаврентьева. – Барнаул, 2002. – 186 с.
12. Набока Б. Інтернет-технологія як фактор підвищення кваліфікації вчителів / Б. Набока // Шлях освіти. - 2001. - № 1. - С. 37-39.
13. Навчально-виховний процес: планування, організація, моніторинг. (На допомогу заступнику директора з навчально-виховної роботи. Практичні матеріали) / упорядник : Г.П.Мороз, Л.З.Онищук. – Тернопіль : Видавництво Астон, 2007. – 112 с.
14. Науково - методична проблема школи / упоряд. Мурашко Н. – К. : Шкільний світ, 2013. – 128 с.
15. Планування методичної роботи / упор. Голубенко М. – К. : Шкільний світ, 2008. – 128 с.
16. Рідкоус О. В. Підготовка вчителя до самоосвітньої діяльності як складова його професійного зростання / О. В.Рідкоус // Педагогічний альманах : збірник наукових праць. - 2008. - С. 132-139.
17. Санжарівська Н. В. Самоосвітня діяльність педагогів / Н.В.Санжарівська // Управління школою. - 2010. - №8. - С. 17-19.

18. Терехов В. Перспективне та річне планування роботи навчального закладу / В. Терехов, І. Усик, М. Яременко. – 2-ге вид., без змін. – К. : Шкільний світ, 2012. – 128 с.
19. Толковый словарь по социальным технологиям. 500 терминов. — М., 1994. — С. 220.
20. Удосконалення рівня професійної компетентності — один з основних напрямків реформування системи освіти. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://ostriv-school.at.ua/Virt_kabinet/Samoosvita/samoosvita.doc.
21. Управління навчальним закладом / О.І. Мармаза та ін. – Х. : Ранок, 2003. – С.131.
22. Федоров В.Д. Менеджмент закладу освіти, менеджер закладу освіти: психологічні засади / В.Д.Федоров. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2004. – С.53.
23. Фізеші О. Й. Педагогіка: Основи педагогіки. Дидактика. Теорія та методика виховання. Школознавство : Навч. посібник для студ. педагогічних спеціальностей / О. Й. Фізеші. – К. : Кондор, 2014. – 390 с.
24. Хлебніков Т.М. Управління навчальною діяльністю : навчально-методичний посібник / Т.М.Хлебнікова. – Х. : Вид. група «Основа», 2013. – 224 с.
25. Шамова Т.И. Исследовательский поход в управлении школой / Т.И.Шамова // Педагогика. -1984.-№9. - С.49.
26. Шамова Т.И., Давыденко Т.М. Управление образовательным творчеством в адаптивной школе / Т.И.Шамова, Т.М.Давыденко. - М., 2001. – С.60.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

- Алгоритм складання розкладу занять, 116
Аналіз навчального плану, 76
- Базовий навчальний план, 69
Біфуркаційні точки, 26
- Види планування, 87
Визначення цілей навчання через внутрішні процеси інтелектуального, емоційного, особистісного та іншого розвитку учнів, 50
Визначення цілей навчання через зміст навчання, 49
Визначення цілей через діяльність учителя, 49
Визначення цілей через навчальну діяльність учнів, 50
Вимоги до змісту освіти, 63, 64
- Гностичність, 19
- Дерево цілей, 42
Державний стандарт початкової загальної освіти, 70
Дидактико-управлінська діяльність керівника навчального закладу, 17, 18
Дидактичний енциклопедизм, 61
Дидактичний утилітаризм, 61
Дидактичний формалізм, 61
Діагностика, 21
Дія, 87
- Експертиза розкладу занять, 121
Етапи технології управління, 27, 28
Етапи у здійсненні методичної роботи, 98
Ефективність процесу ціле покладання, 44
- Закономірності педагогічного процесу, 10
Засоби оптимізації методичної роботи, 99
Зміст методичної роботи, 96
Зміст освіти, 9, 62, 63, 64
- Змістовий компонент, 12
- Ієрархічне управління, 15
Інтернет-технології, 109
- Категорії навчальних цілей, 54
Кейс самоосвітньої діяльності педагога, 108
Керованість, 16
Класифікація організаційних форм управління, 23, 24
Класифікація технологій, 14
Класифікація цілей навчання, 45
Компоненти змісту самоосвіти, 104
Комунікативність, 16
Контрольно-регулювальний компонент, 12
- Латентне управління, 15
- Мета, 41
Мета на рівні окремого курсу предмета, 44
Мета на рівні розділу, теми, 44
Мета навчання на рівні ступеня освіти, 44
Мета навчання на рівні школи, 44
Мета навчання, 9
Мета освіти, 44
Методи інтенсифікації методичної роботи, 98
Методи навчання, 9
Методи самоосвітньої діяльності, 106
Методична робота, 96
Місія, 41
Модель самоосвітньої діяльності вчителя, 110-111
Мотиви формування неперервної самоосвіти, 104
- Навички самостійного засвоєння знань, 105
Навчальна програма, 77
Навчальний план, 69, 70
Навчальний посібник, 81
Навчальний процес, 6

Навчально-виховний процес, 8
 Навчання, 6
 Напрямки реалізації самоосвітньої діяльності педагога, 107

Оперативність, 16
 Операційність, 47
 Операційно-дійовий компонент, 12
 Організаційні форми навчання, 9
 Організаційні форми управління, 23
 Освітній стандарт, 43
 Оцінювально-результативний компонент, 12

Паритетне управління, 15
 Перспективний план, 88
 Підручник, 80
 Підстави для визначення нового функціонального складу управління, 20
 План навчально-виховної роботи школи на навчальний рік, 88
 Планування, 87
 Планування діяльності заступника директора з навчально-виховної роботи, 93
 Портфоліо, 112
 Принципи самоосвітньої діяльності, 105
 Принципи, 11
 Програма вивчення плану методичного об'єднання, 101
 Програма педагогічного самоменеджменту, 108, 109
 Процес навчання, 6
 Процес, 6

Реалізація творчої діяльності, 104
 Реальний результат, 9
 Результат, 87
 Рівень управління, 14
 Розклад уроків, 113
 Розподіл, 17

Самоосвіта, 103, 104
 Синергетика, 26
 Система навчання, 7

Система, 7
 Стартовий інтелектуальний потенціал, 103
 Стимулююче-мотиваційний компонент, 11
 Стохастичність, 27
 Структура навчання, 11
 Структура плану роботи методичного об'єднання, 100-102
 Структура, 11
 Схема плану самоосвіти, 125

Таксономія, 51
 Творчий звіт, 112
 Технологія організації самоосвітньої діяльності, 106-108
 Технологія управління процесом навчання, 14
 Технологія, 14
 Типи цілей, 42
 Типовий навчальний план, 69, 72

Уміння самоорганізації пізнавальної діяльності, 104
 Управління в освіті, 13
 Управлінська технологія, 12, 13
 Управлінська функція, 19

Флуктуації, 27
 Форми організації самоосвітньої діяльності, 105
 Функції експертизи, 121
 Функції змісту освіти, 68, 69
 Функції методичної роботи, 97, 98
 Функції управління процесом навчання, 20, 21, 22
 Функція, 19

Циклограма діяльності заступника директора з НВР, 95
 Цілепокладання, 41, 42
 Цілі, 41
 Цільовий компонент, 11

Чинники психофізіологічного напруження, 115, 116

Навчальне видання

ВАСИЛЬ ІВАНОВИЧ КОБАЛЬ

**ОРГАНІЗАЦІЯ Й УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНО-
ВИХОВНИМ ПРОЦЕСОМ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

Частина 1

Навчальний посібник

Підписано до друку 02.07.2015. Формат 60x90 1/32
Папір офсет. Ум. друк. арк. 5,84.
Тираж 100. Зам. № 4.

Видруковано у видавництві
Мукачівського державного університету

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 4916 від 16.06.2015 р.

Адреса видавництва:
Мукачівський державний університет,
вул. Ужгородська, 26, м. Мукачево, Закарпатська обл., 89600
тел./факс (03131) 2-11-09, 3-13-43